

הלכות שמיטה להרמב"ם

סיכום למבחני רבנות
ובנוסף בקצרה מה דעתנו בעניין.

ספר
הלכות שמיטה
להרמב"ם

עם מקורות והרחבת הדעות בקיצור
ובהתמקדות בעיקרי ההלכה.

מאת:

שלמה ב.ד. הכהן

שנת תשפ"ב

כל הזכויות שמורות למחבר שלמה כהן

רח' משה חיים שפירא 49/24

קריית שמואל

חיפה.

טל : 053-4182802

Shlomo0534182802@gmail.com

הספר משנה תורה עצמו רובו לקוח מאתר

'תורת אמת'

ע"פ זכויות היוצרים המופיעים שם cc by-nc-sa 2.5

הלכות שמיטה ויובל

- פרק א'..... הכללים.
- פרק ב'..... הטיפול בקרקע.
- פרק ג'..... תוספת שביעית.
- פרק ד'..... הצומח בשביעית והספיחין.
- פרק ה'..... קדושת פירות שביעית.
- פרק ו'..... סחורה בפירות שביעית.
- פרק ז'..... ביעור.
- פרק ח'..... החשוד על השביעית.
- פרק ט'..... שמיטת כספים.

הלכות שמיטה ויובל לרמב"ם

יש בכללן שתים ועשרים מצוות, תשע מצוות עשה ושלוש עשרה מצוות לא תעשה, וזה הוא פרטן:

א) שתשבות הארץ ממלאכתה בשביעית. ב) שלא יעבוד עבודת הארץ בשנה זו. ג) שלא יעבוד עבודת האילן בשנה זו. ד) שלא יקצור הספיה כנגד הקוצרים. ה) שלא יבצר הנזירים כנגד הבוצרים. ו) שישמיט מה שתוציא הארץ. ז) שישמיט כל הלוואתו. ח) שלא יגש ולא יתבע הלווה. ט) שלא ימנע מלהלוות קדם השמיטה כדי שלא יאבד ממונו. י) לספור השנים שבע שבע. יא) לקדש שנת חמישים. יב) לתקוע בשופר בעשירי לתשרי כדי לצאת עבדים הפשי. יג) שלא תעבד אדמה בשנה זו. יד) שלא יקצר ספיחיה כנגד הקוצרים. טו) שלא יבצר נזיריה כנגד הבוצרים. יו) לתן גאולה לארץ בשנה זו, וזה הוא דין שדה אחוזה ושדה מקנה. יז) שלא תמכר הארץ לצמיתות. יח) דין בתי חומה. יט) שלא ינחל כל שבט לוי בארץ ישראל, אלא נותנין להם ערים מתנה לשבת בהן. כ) שלא יקח שבט לוי חלק בבזה. כא) לתן ללויים ערים לשבת ומגרשיהן. כב) שלא ימכר מגרש עריהם, אלא גואלין לעולם, בין לפני היובל בין לאחר היובל. ובאור מצוות אלו בפרקים אלו.

פרק ראשון

א מצוות עשה¹ לשבות בשנה השביעית מעבודת הארץ ועבודת האילנות, שנאמר: "ושבתה הארץ שבת ליי" (ויקרא כה,ב), ונאמר: "בחריש ובקציר תשבות"² (שמות לד,כא).

1 **ושבתה הארץ**

מ"ע לשבות בשנה השביעית מעבודת הארץ ועבודת האילן..

עבודת הארץ- זריעה וקצירה.

ועבודת האילן- זמירה ובצירה, וכן מפורש בכתוב.

כתבו האחרונים לדון האם מצוות שביתת הארץ הינה על האדמה (הקרקע) - שלא תעבד אלא תשבות מדכתיב "ושבת הארץ", ודמי לשביתת בהמתו בשבת. או שמא מצוות שמיטה הינה על האדם:

המנח"ח (מצווה קיב') האריך בזה וס"ל עיקר שהמצווה על הארץ שתשבות, וס"ל שכך ג"כ סברת הרמב"ם שכתב במניין המצוות (עשה קלה) שתשבות הארץ ממלאכתה בשביעית.

ומבאר מהחזו"א שזוהי כבר מחלוקת ראשונים - שמהתוס' (ע"ז טו.) נראה שס"ל שהחובה היא על העובד בשדה ולא על הבעלים, ומאידך מהתוס' רבינו אלחנן (שם) והתוס' ריד' מבאר שס"ל שהאיסור הוא על הבעלים, ולכן אפילו אם העובד גוי, הבעלים עוברים באיסור. וכן נראה העיקר באחרונים, שמצוות עשה של שביתת הארץ הינה על הארץ, דהיינו שהארץ שבבעלותו תשבות. וכתב **החכמת שלמה** (ב"מ צ.) ראייה לדבר זה - שבכל מסכת מועד קטן לא נזכרה אמירה לגוי בשביעית. וכן עיקר. וכן הרב **מרדכי אליהו** בספר "ושבתה הארץ" החזיק כעיקר טענה זו, וכן נראה.

שביעית בזה"ז

בגמרא גיטין (לו) שביעית בזה"ז, חכמים אומרים מהתורה, ורבי אומר "זה דבר השמיטה שמות" בב' שמיטות הכתוב מדבר: קרקע, וכספים. בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים.

הרמב"ן והרשב"א כתבו שדעת הראב"ד שההלכה כרבי, שאין שמיטה נוהגת בזה"ז אפילו לא מדרבנן. והקשו עליו הרמב"ן והרשב"א מהירושלמי שאע"פ שבטלו היובלות

שמיטה נוהגת מדבריהם, וסיימו שהראב"ד חזר בו וס"ל שנוהגת בזה"ז מדרבנן. והוסיף הרמב"ן שהראיה המוכרחת לדבר היא - שבזמנו בא"י נהגו שמיטה. ובדעת הרמב"ם חלקו הפוסקים: הכס"מ הבין שלרמב"ם שמיטה בזה"ז מהתורה, ובמקום אחר הבין שלרמב"ם בזה"ז דרבנן, וכן נראה ממש"כ באבקות רוכל. וכן עיקר לדעת החזו"ע, שלרמב"ם שמיטה בזה"ז דרבנן. וניכר הדבר שה"כספ משנה" הייתה לו גירסה אחרת ברמב"ם, אבל לגירסאות המתקנות ברור לחלוטין שלרמב"ם שמיטה בזה"ז מדרבנן.

עוד כתב החזו"ע שבשו"ת "הסבא קדישא" כתב לעשות ספק ספקא להחמיר - שמא כהרמב"ם ששביעית בזה"ז דאורייתא, וא"ת מדרבנן, שמא אעפ"כ ספיקא להחמיר, כיוון שעיקר תרומה ושביעית מהתורה. ודחאו החזו"ע (יבי"א י' י"ד סימן לז') דמאחר ודעת מרן עיקר ששביעית בזה"ז דרבנן, לא אמרינו ס"ס נגד מרן להחמיר, אלא להקל, וע"ש שהביא פוסקים לזה. עוד כתב החזו"ע שה"בית הלוי" ס"ל ששביעית בזה"ז דרבנן, אבל לא דרבנן בעלמא, אלא מדברי קבלה מדכתיב בנחמיה - שנחמיה וסיעתו מעולי הגולה, באו באלה ושבועה לשמור ולעשות כל מצוות ה' ומשפטיו וחוקותיו, ושם נאמר "נטוש את השנה השביעית ומשאו כל יד". ואמרינן בראש השנה שדברי קבלה כדברי תורה הם, ולפ"ז ס"ל שאין להקל כיום יותר מבזמן הבית. והחזו"ע דחאו וס"ל שהשביעית אינה חלה על הנולדים, ולכן א"א ללמוד מהשבועה בנחמיה על זמננו, וע"ש. עוד יש לציין שהרז"ה ס"ל ששביעית בזה"ז אינה אלא מנהג חסידות. ולענ"ד ברור מהרמב"ם ששביעית בזה"ז דרבנן - וכך עיקר.

2 החרישה בשביעית

ונאמר "בחריש ובקציר תשבות" -

הקשו המפרשים מדברי הרמב"ם הנ"ל, שהרי פשט דבריו כאן שאסורה החרישה מהתורה, ואילו לקמן (הלכה ב') כתב הרמב"ם שאין איסור מלאכה מהתורה אלא על מלאכת: זריעה, זמירה, קצירה, ובצירה.

ותירץ מהר"י קורקוס (בהלכה ד'). שהחרישה האסורה מהתורה הינה רק שחרש לצורך האילנות, אבל חרישה שאינה לצורך האילנות אלא לצורך הקרקע - אסורה מדרבנן. והרדב"ז (שו"ת לשונות הרמב"ם ח"ה סימן קמו') תירץ, שאם חורש כדי לחפות את הזרעים כדי שיצמחו, או חורש כדי לגדל את האילן, הרי היא אסורה גם מחמת העשה של ב"חריש ובקציר תשבות", וגם מחמת הלאו של "לא תזרע". אבל אם חרש כדי לתקן את הקרקע בכדי שתהיה מוכנה לזריעה - הרי היא איסורה מדרבנן. וכ"כ המעשה רוקח. ולענ"ד מפשט דברי הרמב"ם מוכח שהחרישה כפשוטה - אינה אסורה מהתורה,

וכל³ העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה זו – בטל מצוות עשה, ועבר על לא תעשה, שנאמר: "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור" (ויקרא כה, ד).

מדכתב לקמן (הלכה י') "שאינן איסור מהתורה אלא אותן שתי אבות (זריעה וקצירה) ושתי תולדות (זמירה ובצירה) כמו שביארנו", וכן ראה ג"כ מ"כ בהלכה ד' ויג'. ולכן צ"ל דמש"כ כאן "בחריש ובקציר תשבות" פירוש הדבר: חריש היינו החרישה שזרע בה כדרכם, שהיו חורשים בכדי לכפות הזרעים, וזוהי מלאכת הזריעה ממש, דמה לי לתת הזרע באדמה או לתת האדמה על הזרע, כנלע"ד ההכרח מדברי הרמב"ם כאן. (וכן דייק בלישנה שכתב לקמן (הלכה ד') כיצד החורש או החופר לצורך הקרקע וכו'. פירוש דווקא לצורך הקרקע, אבל חרש כדי לכסות הזרעים ה"ז כזרע ואסור מהתורה), ופירוש זה דומה מעט למש"כ הרדב"ז כמשכ' לעיל, אלא שלענ"ד החורש כדי לגדל האילן ג"כ לא אסור מהתורה, והבן. מיהו לדעת הר"ש החרישה אסורה מהתורה, והראיה מ"ש, דאם תוספת שביעית החרישה אסורה לר' עקיבא מהכתוב ולר' ישמעאל מההלכה למשה מסיני, כ"ש בשביעית עצמה. וכ"ד עוד ראשונים כגון: **הריטב"א** (מו"ב:) **והמאירי** ועוד - שהחרישה אסורה מהתורה.

ובריש מו"ק חלקו ר' יוחנן ור' אלעזר, חד אמר לוקה על חרישה וחד אמר אינו לוקה. וכתב **הכס"מ** שמספקה לא מלקינן, ועוד שבירושלמי סיימו שלר' יוחנן אין לוקין וע"ש. מיהו עדיין יש מקום לפרש שהדבר אסור מהתורה מדין מצוות עשה, וכן דעת **החזו"א** שביאר שלרמב"ם אסור החרישה הוא מהתורה, אלא שאין חייבין עליה מלקות לפי שאינה באיסור ל"ת.

וכבר כתבנו לעיל הנלע"ד בדעת הרמב"ם שהחרישה כפשוטו אינה אסורה מהתורה, ואכן **הרמב"ן** (מכות כא:) כתב שלפי שיטה אחת בתחילת מסכת מו"ק אין איסור חרישה בשמיטה אלה מדרבנן. וזכור יסוד זה מאוד, ואכן על הפסוק "בחריש ובקציר תשבות" תרגם אונקלוס בחריש - **בזריעה** ע"ש. נמצאת למד שכוונת הכתוב "בחריש" הינו זריעה, וכן נראה מהעניין שם. וכל זה הינו ככוונת הכתוב, אבל חרישה המופיעה כאן ברמב"ם הרי היא כפשוטה, ואל תתמה ממש"כ בפ"ג "שלושים יום וכו'" דמשמע שם שהחרישה אסורה מההל"מ - משום שאיסור שביעית לחוד ואיסור תוספת שביעית לחוד, ואין עושין ק"ו מהל"מ, וזה ברור.

3 נשים בשמיטה

וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה זו ביטל מ"ע -

מנח"ח - נשים חייבות במצוות עשה של שמיטה שהרי הרמב"ם לא חילק במצווה זו בין נשים לאנשים, והביא ראיה לזה מהריטב"א (קידושין כט): שכתב על הגמרא שנשים אינן חייבות למול את הבן, כיוון דכתיב אותו ולא אותה, וכי תימא הא ל"ל קרא תיפוק דמ"ע שהזמן גרמה ביום ולא בלילה, ותירץ הריטב"א דהתם המצווה הוא בנפשיה אבל הכא המצווה הוא בבנה הוא דמחייבת אלמלא קרא ד"לו". ועפ"ז פירש המנח"ח טעמא לענייננו.

יבי"א - הביא עוד טעמא ע"פ ספר ה"כל בו" דטעמא שמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות - לפי שהיא בקום ועשה, ועליה לתפקד את הבית. אבל מצוות עשה שאינה בקום ועשה כגון: שביתת בהמתו נשים חייבות, ולפ"ז י"ל ג"כ הכא.

לענ"ד - בהקדמת מניין המצוות, מפורש פירש שם הרמב"ם המצוות שאין הנשים חייבות בהם, ואילו בזאת המצווה לא כתב שאינן חייבות - הרי מפורש שס"ל שמצוות שמיטת הארץ שייכת גם בנשים.

פני יהושע - מצות עשה שהיא בשב ואל תעשה נשים חייבות.

רקק"א - הקשה מהגמרא בסוכה (כח:): השואלת למה נשים צריכות לימוד מיוחד שנשים חייבות בענוי הרי היא מצוות ל"ת, ותירצה הגמרא לתוספת עינוי שליוה"כ, הואיל שזו מצוות עשה היה מקום לומר שפטורה, קמ"ל. הרי מוכח שגם מצוות עשה שלשב ואל תעשה נשים חייבות.

חלקת יואב - כיוון שתוספות יוה"כ היא מבע"י הרי זה נחשב כקום עשה.

היתר מכירה

ענינה הוא מכירת הקרקע לגוי מערב השנה השביעית עד אחרי השנה השביעית, על מנת להפקיע את מצוות השמיטה. הראשונים שהתירו היתר זה הינם הגאון **הישא ברכה** בשו"ת שמחה לאיש, והרב **יצחק אלחנן** (ויש הטוענים שהייתה חוסר התאמה והעברות מסרים לא מדויקים בין החכמים דאז). ויסוד היתרם מדאיתא בירושלמי לרבי יהושע הערמה מותרת כדי לחוס על ממונם של ישראל, וכ"ש שמותר כאן להערים דחיי נפש. והגם שמתנה ע"מ להחזיר החמירו חכמים בחמץ, זה משום חומרא דחמץ משא"כ הכא. והרבה חלקו על היתר זה, **הרידב"ז** ג"כ מהחולקים, וכתב שאין ללמוד ממכירת חמץ, דמחירת חמץ חומרא היא ולא קולא, שכן מהתורה סגי בביטול בעלמא, והילל שהתיר ועשה הפרוזבול, לא היה בכוחו להתיר אלא מה שבממון, משום הפקר ב"ד הפקר,

ולא הכהא. וכתב שם "וכי הרב שליפו (הרב קוק) כותב על חתיכת נייר שטר מכירה לערבי יחף, האם בזה קנה הערבי את ארץ ישראל, ונפקעה קדושתה!?"

והחזו"א כתב שאותם המוכרים שדוניהם ופרדסיהם לנוכרי ע"י עצמם, אע"פ שעוברים בזה על הלאו "לא תחונם" מ"מ הויה מכירה, ולדברי ספר התרומה פקעה מהם קדושת שביעית, ויש להם ע"מ שיסמכו, ואין לאסור פירותיהן בדיעבד. אבל המוכרים ע"י שליח, דהיינו הרבנות הראשית המכירה בטלה, שאין שליח לדבר עבירה. **והיב"א** דחאו שהרי כתב הרמב"ם מפורש שהישמעאלים אינם עובדי ע"ז, וכתב הרשב"א שאין איסור "לא תחונם" לגוי שאינו עובד ע"ז. ועוד שבספר שמן המור כתב שהמוכר לשנה לגוי אין כאן "לא תחונם". עוד כתב היב"א שלדעת רוב הפוסקים דאין שליח לדבר עבירה אבל המעשה קיים, ולא כתירוץ אחד בתוספות שמשמע לא כן. **ולענ"ד** משכ' שלרשב"א "לא תחונם" זה דווקא בעובד ע"ז, ברור שלרמב"ם זהו בכל גוי, ולכן א"א ללמוד מכאן לכאן. עוד כתב היב"א שבספר **מלאכת הקודש** הקשה היאך כתוב בשלמה המלך שנתן לחירם עשרים עיר בארץ הגליל, ותיריך שנתן לו רק ליהנות מפרותיהן.

והתוספות - הקשו היאך כרת ברית שלמה המלך עם מלך צור חירם, ותירצו שמא לא אסר רחמנא אלא עם עובדי ע"ז. או שמא חירם גר תושב היה. ועוד דלא מתסר ברית אלא עם שבעה עממין אע"ג דלא תחונם שייך עם כל גוי.

ובתנא דבי אליהו - אין לך אומה בעולם שלא השתעבדה בישראל אלא בשביל שכרת אברהם ברית עם עכו"ם, הרי וודאי שכריתת בריתם לא הייתה לשם ע"ז. והרב **ראובן כץ** תריך שמובא במקרא שם וברד"ק שחירם נתן לשלמה עשרים עיר בארצו, ולכן יש לומר שבכה"ג מותר.

והרב קוק - בספרו הביא הערה מהרב **זלמן שך** שאם הגוי בלא"ה יש לו קרקע אין איסור מהתורה למכור לו, דאין תוספת בזה. והעיר על זה הרב קוק מהתולש סמני טומאה עובר בל"ת, דאתמר תלש אחת משתים חייב, אחת משלוש: ר"נ אמר חייב, דאהנו לו מעשיו שאם ייתלש עוד אחד אזלה לה טומאה; ורב ששת אמר פטור, דאזלין בתר השתה ולא אמרינן שיכול למכור הקרקע הקודמת.

עוד טענו האוסרים שאין המכירה מועלת, עד שירשום בטבו והביא **היב"א** שזוהי מחלוקת הפוסקים - **הכנה"ג** ס"ל עד שירשום בטבו, וכ"ד מהר"י בסאן. ויש חולקים כגון **הפני משה** ועוד, שכל שגילה דעתו וחפצו מהני. **והגרש"ז אוירבאך** (ראה מעדני ארץ) כתב שרוב ככול גדולי הספרדים חולקים על ה"דברי אמת" שלדעתו הרישום בטבו מדין דינה דמלכותא דינה, ולכן לא מהני ללא טבו אפילו שפירש חפצו. עוד כתב **היב"א** שבשנת תשל"ט התקבל חוק מיוחד בכנסת ע"פ בקשת הרבנות הראשית שהממשלה מכירה במכירת הקרקעות לצורך השמיטה אף ללא רישום בטבו, (הובא

ב אינו⁴ לוקה מן התורה אלא על הזריעה או על הזמירה, ועל הקצירה או על הבציר; ואחד הכרם ואחד שאר האילנות.

בתחומן חלק יג). בנוסף לזה, אפילו את"ל שהמכירה מכירה, עדיין חלקו המבי"ט ו"הבית יוסף" האם יש קניין לגוי להפקיע הקרקע מהמצוות בזמן שהקרקע שלגוי, שלדעת ה"בית יוסף" הגוי מפקיע, ולדעת המבי"ט הגוי לא מפקיע, וזוהי מחלוקת גדולה מאוד באותה תקופה וגם תקופה מעט שאח"כ, עכ"פ ברור שההיתר הזה שלהיתר מכירה הינו דוחק בדוחק ובדוחק.

לענ"ד - כן יש במכירה הזו, אלא שאסור למכור משום "לא תחונם", עכ"פ גם אם ומכר אין הגוי מפקיע קדושת הארץ, ולכן יש לאוכלם בקדושת שביעית. ואין איסור ספיחין שכן אין ספיחין בקרקע של גוי. עכ"פ לא יקנה לחתכילה, משום שמסייע ביד עובר עבירה ("לא לחונם"). ומכאן תילמד שאם קיבל מתנה דבר מה מ"היתר מכירה" וודאי שמותר לו לאוכלו, ויאכל בקדושת שביעית.

4 הזמירה בשביעית

אינו לוקה מן התורה אלא על הזריעה או על הזמירה, ועל הקצירה או על הבציר ואחד כרם ואחד שאר אילנות-

פשט הרמב"ם דאזיל אכלהו, ולכן גם הזמירה אסורה בכל האילנות, וכן הבינו התו"ט (שביעית ד' ד') ועוד. מיהו הקשו המפרשים שהרי לקמן כתב הרמב"ם (הלכה ה') ולא יפרק העלין והבדים היבשים וכו' ואם עושה אחת מאלו בשביעית מכין אותו מכת מרדות, עכ"ל. הרי שכריתת הבדים היבשים אסורה מדרבנן ולא מדאורייתא. ותירץ ה"אגלי טל" (זרע סעיף א' ביאורים אות ד') שדווקא זמירת ענפים לחים אסורה מהתורה משום זמירה, משא"כ היבשים. ולא כפרש"י (מ"ק ג:) שזמירה הינה כריתת ענפים יבשים. והרב קוק כתב לחלק, שהזמירה הגורמת לצמיחת פירות חדשים על אותו ענף אסורה מהתורה, כיוון שהיא דומה לזריעה. ואילו זמירה שהיא רק מחזקת ומשביחה האילן עצמו אסורה מד"ס.

אבל החזו"א כתב לפרש דברי הרמב"ם הנ"ל ש"אחד כרם ואחד שאר אילנות" מתייחס רק לבצירה, אבל זמירה דווקא בכרם אסורה מהתורה, ואילו בשאר אילנות אינה אסורה אלא מד"ס. והעיקר הנלע"ד כפשט הרמב"ם דאזיל אכלהו אילנות, וכתירוצו ה"אגלי טל", שכריתת העלין או הבדים היבשים אינה זמירה אלא הלחים.

ג וזמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה, ולמה פרטן הכתוב לומר לך: על שתי תולדות אלו בלבד הוא שחיב, ועל שאר התולדות שבעבודת הארץ עם שאר האבות שלא נתפרשו בענין זה – אינו לוקה עליהן, אבל מכין אותו מכת מרדות.

ד כיצד? החורש או החופר לצורך הקרקע, או המסקל או המזבל וכיוצא בהן משאר עבודת הארץ, וכן⁵ המבריך או המרכיב או הנוטע וכיוצא בהן מעבודת האילנות – מכין אותו מכת מרדות מדבריהם.

5 מברך ונוטע

וכן המבריך או המרכיב או הנוטע.. מרדות מדבריהם –

פשט הרמב"ם שהאיסור הוא מדרבנן. וכ"כ **המנח"ח** שלרמב"ם הנטיעה וכו' אסורה מדרבנן. אבל **החזו"א** (ז) פירש שלרמב"ם הנטיעה אסורה מהתורה, אלא שאין לוקין עליה לפי שאינה מפורשת בתורה, וכדמצינו דאין לוקין מהדין (מק"י).

מהר"י קורקוס - ס"ל בדעת הרמב"ם שדווקא החרישה אסורה מהתורה (ראה לעיל) אבל לא הנטיעה וכו', משום שרק המפורש בתורה יש לאוסרו מהתורה. **ולענ"ד** - הנטיעה לרמב"ם פשוט שאסורה מדרבנן, כמו שכתוב לעיל שדווקא ד' מלאכות: ב' אבות, וב' תולדות - אלו בלבד אסורות מהתורה.

רש"י פירש - שהנטיעה בשביעית אסורה מהתורה.

ר"ש - ביאר שלרבי שמעון במשנה מותר לפרק עליון אפילו בשביעית, משום שהנראה הוא לאוקמי אילנא, ואילו ת"ק אוסר זאת משום הדמיון שלמלאכה זאת למלאכת אברוי אילנא (חז"א)

גר"א - היתרו של רבי שמעון אינו משום הצלת האילן, אלא משום הפסד הפירות.

ה איך⁶ נוטעין בשביעית אפילו אילן סרק, ולא יחתוך היבלת מן האילנות, ולא יפרק העלין והבדין היבשים, ולא יאבק את צמרתו באבק, ולא יעשן תחתיו⁷ כדי שתמות התולעת, ולא יסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זהמה כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך, ולא יסוך את הפגין ולא ינקב אותן, ולא יכרך את הנטיעות, ולא יקטם אותן, ולא יפסג את האילנות, וכן שאר כל עבודות האילן⁸. ואם עשה אחת מאלו בשביעית – מכין אותו מכת מרדות.

6 אילן סרק

אין נוטעין בשביעית אפילו אילן סרק בשביעית –

בירושלמי (שביעית ד'ד') רשב"ג אומר נוטעין אילן סרק בשביעית. וכתב מהר"י קורקוס משמע שחכמים פליג עליה ופסק הרמב"ם כחכמים. כ"כ הכס"מ. אבל ה"מעשה רוקח" פירש שהרמב"ם גם אליבא דרשב"ג, וכתב לבאר שרשב"ג דיבר שנטע האילן בכדי לעשות סייג (גדר) אבל הנוטע כפשוטו לגופו של האילן גם רשב"ג אוסר. וה"דרך אמונה" כתב שגם נטיעה לסייג וכו' אסורה מהתורה וכו'. וכבר כתבנו לעיל שפשוט מהרמב"ם שנטיעה אסורה רק מדרבנן, ולגבי נטיעת אילן סרק לגדר אדרבא נראה יותר שמותר לפי משכ' לעיל וטעמא דאינו מתכוון הוא וצע"ע.

7 לרסס וכו'

ולא יעשן תחתיו כדי שתמות התולעת -

משפטי ארץ- בשם הגרי"ש אלישיב שבמקרה של הצלה והפסד מותר.

8 לאוקמי אלנא ולאברוי אלנא

אין נוטעין בשביעית אפילו אילן סרק ולא יחתוך היבולות מן האילנות ולא יפרק העלין והבדים היבשים, ולא יאבק את צמרתו באבק.. וכן שאר כל עבודת האילן.. מכת מרדות.

שביעית(ב' ב') - מזבלין ומעדרין במשקאות ובמדלעות עד ראש השנה, וכן בבית השלחין מיבלין ומאבקין מזבלין ומעשנין עד ראש השנה; רבי שמעון אומר אף נוטל הוא את העלה מן האשכול בשביעית.

הר"ש - טעמא שמזבלין ומעדרין וכו' עד ראש השנה, לפי שמלאכות האסורות מדרבנן לא אסרו אותם בתוספת שביעית.

ו אין מציתין את האור באישת הקנים, מפני שהיא עבודת קרקע. ואין מלמדין את הפרה לחרש אלא בחול. ואין בודקין את הזרעים בעציץ מלא עפר, אבל בודקין אותן בעציץ מלא גללים. ושורין⁹ את הזרעים בשביעית כדי לזרעם במוצאי שביעית. ומקימין את האלוי בראש הגג, אבל אין משקין אותן¹⁰.

מועד קטן (ב) ע"פ הרא"ש והמאירי - יש מלאכות דרבנן שהם לאוקמי אילנות, דהיינו שהמטרה בהם למנוע נזק מהאילן, ויש לאברוי אילנא, דהיינו מלאכות שמטרתן להשביח האילן. ומלאכות דרבנן שלאוקמי אילנא מותרות גם בשביעית עצמה, ומלאכות דרבנן שלאברוי אילנא מותרת עד ראש השנה.

חזון איש - פעמים אסרו חכמים מלאכות של אוקמא אילנא כאשר היא ניראת לאברוי אילנא, שמא ילמדו מהן בנ"ד.

9 גידולי המים

ושורין את הזרעים בשביעית כדי לזרעם במוצאי שביעית-

בספר "השמיטה" לר' טוקוצסקי - למד מכאן שמותר לזרוע הזרעים במים (גידולי מים). **מהרי"ל דיסקין** - כתב לאסור גידולי המים, וכן דעת הרב **פרנק צבי פסח**, וכן דעת **"האור לציון"** לאסור גידולי מים, והוא ממש"כ הרמב"ם לקמן (ד"ו) בצלים שירדו עליהם גשמים בשביעית וצמחו, כל הזמן שהעלין שלהם ירוקים הרי אלו מותרים, ואם השחירו הרי אלו נטועין בארץ, ואותן העלין אסורים משום ספיחין וכו'. **ומהר"י קורקוסי** העמיד דמיירי בבצלים של ששית שעקרים וירדו עליהם בשביעית וכו' וע"ש.

ולענ"ד - פשוט שלרמב"ם גידולי המים מותר בשביעית.

חממות

חלקו בדבר זה אחרוני זמנינו, ויסוד מחלוקתם ממש"כ בירושלמי, (פ"ק דעורלה) א"ר ינאי אילן שנטעו בתוך הבית חיב בעורלה ופטור מן המעשרות שנא' "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה", ובשביעית צריכה ע"כ. (פ' לענין שביעית מספקא לן, משום שכתוב אחד אומר "ושבתה הארץ לה" וכתוב אחד אומר "שדך לא תזרע" דמשמע דווקא בשדך משא"כ בבית. פני משה) והויה בעיא דלא איפשטא. וכתב בספר **פאת השולחן** ששביעית דזה"ז זרבנן, וספיקא להקל. מיהו **החזו"א**

(שביעית כב' ס"ק א') כתב להעיר ממש"כ הרמב"ם (מעשר א' י') שאילן שנטעו בתוך הבית פטור ממעשרות, וניראה לי שהוא חייב במעשרות מדבריהם עכ"ל. והראב"ד חולק וס"ל שאף מדבריהם פטור. והעלה **החזו"א** ס"ס להחמיר - ספק כרמב"ם שאסור מדרבנן, וא"ת כהראב"ד שמא בזמן הבית הויה דאוריתא והשתה דרבנן, וס"ס להחמיר בדרבנן מחמירין וע"ש (ולא הבנתי את הספק השני). ונעוד כתב שם החזו"א די"ל שעיקר הספק מדאוריתא דאזלינן לחומרא וע"ש. אבל **החזו"ע** דחאו וכתב שיש ג"כ ס"ס להקל - ספק כהראב"ד שפטור לגמרי, ואת"ל כהרמב"ם, שמא הוא יודה שזה דווקא במעשר אבל שביעית שהוא חיי נפש אזלינן לקולא (וטענה זו כבר הביאה ה"פאת השולחן), וכשיש ס"ס להחמיר וכנגדו ס"ס להקל אזלינן לקולא. ולהלכה ס"ל לחזו"ע שהנוטע אילן בבית אין בו שביעית, וכן פירות וירקות של חממות אין דין שביעית. אבל ה"אור לציון" וה"שבט הלוי" והגר"ש **אורבאך** ס"ל להחמיר, וכאשר מצורף ג"כ עציץ שאינו נקוב ס"ל לגרש"ז **אורבאך** להקל. ובספר הליכות שדה (גיליון 78) מובא שהגר"ש אלישיב ס"ל להחמיר בעציץ, גם באלו שאינם נקובים ושבתוך חממות. ועוד צריך להוסיף שצ"ע גדול אם החממות דינם כבית, ובספר "**משפט כהן**" ס"ל שדינם כבית ואפילו שאין דפנות, וכן דעת הרב **צבי פסח פרנק**. **לענ"ד** - גם עציץ שאינו נקוב אסור וראיה לדבר מהאילוי.

10 האילוי

ומקיימין האילוי בראש הגג אבל אין משקין אותו -

כס"מ - ולא נתפרש לי פירוש האילוי, ומ"כ פ' האילוי העולים בראש הגג, וטעמא מפני שהאלף והעין מתחלפות. והראב"ד גרס ומקיימין העלין על הגג, ותמה הכס"מ מאי משמיענן, ותירץ שאע"פ שאין איסור בקיומו אין משקים אותו. עוד פירש שאע"פ שירקות רכין אין מקיימין אותן מפני מראית העין, אבל העולין בראש הגג אע"פ שרכים מקיימין אותן.

רדב"ז - האילוי הוא מין ממני הירקות שזורעין אותו בגינות לנוי ובתוספתא הגירסא העליוני. עוד כתב ששמע שהאילוי הוא העשב הנקרא קיקיון והוא עולה על ראשי הגגות והשמש מייבש אותו.

כס"מ - כיון שהאילוי בד"כ צומח מעצמו לא יתעורר חשד שזרעוהו בשביעית, אבל להשקותו אסור שיש חשד בכך.

ר"י פליקס על הירושלמי - מיחס צמח זה לאלורה שעליו בשרנים ואוגרי מים, ולכן אין משקין אותו.

ז סוקרין את האילן בסקרא, וטוענין אותו באבנים, ועודרין תחת הגפנים. והמקשקש בזיתים: אם להברות את האילן – אסור, ואם לסתם את הפצימים – מתר.

ח משקין בית השלהין בשביעית¹¹, והיא שדה הזרעים שהיא צמאה ביותר. וכך שדה האילנות: אם היו מרחקין

ולענ"ד - ע"פ משכ' לעיל, שהחידוש הוא שהצמח הוא בראש הגג שהיה מקום לומר שיחשדוהו הרואים שהוא נטעו בשביעית, קמ"ל שמותר לקיימו (משם שדרכו לגדול מאליו וליכא מראית עין) וכנראה שזהו צמח שגדל מהר ולכן יש חשש, עכ"פ אין משקין אותו אע"פ שהוא צריך מים לקיומו.

11 השקיית השדה

משקין בית השלהין בשביעית¹¹, והיא שדה הזרעים שהיא צמאה ביותר - **ולעיל כתב הרמב"ם** (ה"ה) **לא יעשן תחתיו כדי שתמות התולעת**, ואין מציתין את האור באישת הקנים וכו'. והקשו המפרשים מדוע אסרו העבודות הנ"ל ולא התירו כהכא והא מילתא דרבנן ולאוקמי אילנא. ותירץ **הרדב"ז** שכל קלקול שהוא מדרכי הטבע (כתולעת) אסור לעשות מלאכה כדי למונעו בשמיטה, והתולעת היא קילקול מדרכי הטבע ולכן אסור לעשות מלאכה כדי להמית אותה; **ולענ"ד** לא זה הטעם אלא דווקא השקאה וכו' התירו לפי שא"כ תעשה הארץ מלחה וכו' וכן ע"ז הדרך. **ובפאת השולחן** תירץ שמלאכות שהם בגופו של האילן החמירו יותר. ולענ"ד כל אלו אין בהם כדי להועיל לאילן דהיינו לתת עליו סיקרא או אבנים וכו' ולכן נלע"ד שדווקא להשקות או לעשות ערוגות כדי להשקות זהו שהתירו, ועדיין צ"ע מהעודר תחת הגפנים, ושמא אפשר שעודר הוא לצורך ההשקיה וצ"ע ואפשר שהעודר תחת הגפנים אינו לצורך זריעה כלל, שהרי אסור משום כלאיים, וגם לא משום הגפן עצמו מדאמר תחת הגפנים, אלא מטעם אחר הוא, וצע"ע.

חזו"א - ה"ה עצי הדר וכו' ושאר גידולין שלא מסתפקין במי גשמים. **ילקוט"י** - חלקו הפוסקים האם ההשקיה בבית השלהין מותרת באופן גורף, וההכרעה שירחיק המרווחים של ההשקיה בן שנה זו לשאר השנים. **לענ"ד** - גם שמכוון הממטרות ע"י מחשב לא מהני, דמצוות עשה איכא על הקרקע שלו שתשבות כדלעיל.

גרי"ש אלישיב - אם מכוון הממטרות ע"י מחשב ערב שביעית יכול לעשות כדרכו.

זה מזה יתר מעשר לבית סאה – מושכין את המים מאילן לאילן¹², אבל לא ישקה את כל השדה; ואם היו מקרבים זה לזה עשר לבית סאה – משקין כל השדה בשבילן. וכן עפר הלבן - מרבצין אותו במים בשביעית בשביל האילנות, שלא יפסדו¹³.

מדכתב הרמב"ם שהתירו זה, שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ בה, והואיל ואיסור הדברים האלה וכיוצא בהן מדבריהם לא גזרו על אלו. מכאן למדו האחרונים שכל המלאכות שמדרבנן מותר לאוקמי אילנא ולא לאברווי אילנא והשבחתו וכאשר ההפסד הוא בפירות ולא באילן עצמו יש אוסרין (בשביעית הארץ) ויש מתירין (החזו"א).

12 השקאת שדה אילן

וכן שדה האילנות אם היו מרוחקין זמ"ז יותר מעשר לבית סאה מושכין את המים מאילן לאילן.

כס"מ - משנה מו"ק ראב"י אומר מושכין את המים מאילן לאילן, ובלבד שלא ישקה את כל השדה, וחכמים מתירין; ובירושלמי מה נן קיימין אם במרווחים ד"ה אסור, אם ברציפין ד"ה מותר, אלא בנטועין עשר לבית סאה - ראב"י עבד לן כמרווחין ורבנן עבדין להן כרצופין. הא רבנן אמרי במרווחין אסור להשקות מהו להמשיך נילף הדא דרבנן מראב"י כמה דראב"י אמר במרווחין אסור להשקות ומותר להמשיך וכן רבנן... ופסק הרמב"ם כחכמים אע"פ שבפ"ח דיו"ט פסק כראב"י.

לענ"ד - לדעת הרמב"ם כאשר מרוחקים בדיוק עשר לבית סאה - משקין כל השדה (דייק בלישנא אם היו מרוחקים זמ"ז יותר מעשר לבית סאה, דהיינו, כגון: עשר עשר לבית סאה פלוס, אבל עשר לבית סאה ופחות מבית סאה - משקין כל השדה). וכן ניראה בפשטות שפירש **הכס"מ** מיהו יש שפירשו אחרת ואכמ"ל.

13 עפר הלבן

עפר הלבן מרבצין אותו במים בשביעית בשביל האילנות שלא יפסידו.
כס"מ - משנה ספ"ב בשביעית מרבצין בעפר לבן בשביעית דברי ר"ש, ראב"י אוסר. ומן הדין לפסוק כראב"י, אלא מפני שאמרו בירושלמי אתיא דר"ש כרבנן.
שביעית (ספ"ב) - מרבצין בעפר לבן דברי רבי שמעון, רבי אליעזר בן יעקוב אוסר.
פה"מ לרמב"ם - ההרבצה היא הזאת טיפות מים על הגידולים.

ט ועושיין עוגיות לגפנים. ועושיין את אמת המים כתחילה, וממלאין את הנקעים מים.

י ומפני מה התירו כל אלו? שאם לא ישקה, תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה. והואיל ואסור הדברים האלו וכיוצא בהן מדבריהם, לא גזרו על אלו, שאין אסור מן התורה אלא אותן שתי אבות ושתי תולדות שלהן, כמו שבארנו (לעיל ב-ד).

יא משרבו האנסיין¹⁴, והטילו מלכי גויים על ישראל לעשות מזונות לחילותיהם – התירו לזרע להן בשביעית דברים שצריכין להן עבדי המלך

ר"ש (מו"ק) - וזוהי השקאה מועטת.

ר"ש, רע"ב - רבי שמעון מתיר להשקות שדה לבן בתוספת שביעית לצורך גידולים שיגדלו בשביעית, וכן בשביעית עצמה לצורך גידולים שיגדלו למוצאי שביעית, אולם גידולים שיגדלו וילקטו בשביעית אסורים משום ספיחין.

תיו"ט - ה"ה שמותר השקאה גמורה, וכן נראה ס"ל לר"ש ורע"ב, ולא נקט ר' שמעון מרביצין אלא משום שמדובר בשדה בית הבעל, שגידוליה יכולים להתקיים במי גשמים בלבד.

14 זריעה לחילות המלך

משרבו האנסיין והטילו מלכי גויים על ישראל לזרוע מזונות לחילותיהן, התירו לזרוע להם בשביעית דברים שצריכים להם עבדי המלך, וכן מי שכפר אותו אנס. הראב"ד - ס"ל שהחשש הוא ממוני, והתירו זו מאחר ושביעית בזה"ז דרבנן. הרדב"ז - ביאר שלרמב"ם ה"ה בשביעית מהתורה, וההיתר הוא משום נפשות הואיל ואיסור דברים אלו וכיוצא בהם אסורין מדבריהם, לא גזרו בהם.

תנן במו"ק - משקין בית השלחין במועד ובשביעית, ובגמ' אביי אמר המשנה כרבי ששמיטה בזה"ז דרבנן, ולא גזרו במקום הפסד; ורבא אפילו כרבנן ששמיטה בזה"ז מהתורה מ"מ השקיה אסורה מדרבנן ולהלכה קימ"ל כרבא.

מהרי"ט (ח"ב ס' נב') - משמע שלדעתו שמיטה בזה"ז דרבנן, ומותר לעשות כל המלאכות במקום הפסד.

בלבד. וכך מי שכפה אותו אנס לעשות בשביעית בחינם, כמו עבודת המלך וכיוצא בה – הרי זה עושה.

יב הנוטע בשביעית, בין בשוגג בין במזיד – יעקר. מפני שישראל חשודין על השביעית¹⁵, אם תאמר בשוגג יקים, יאמר המזיד 'שוגג הייתי'.

יג החורש את שדהו, או נרה, או זבלה בשביעית, כדי שתהיה יפה לזריעה במוצאי שביעית – קונסין אותו ולא יזרענה במוצאי שביעית; ואין חוכרין אותה ממנו כדי לזרעה, אלא תהי בורה לפניו. ואם מת – יזרענה בנו.

יד המעביר קוצים מארצו בשביעית כדי לתקנה למוצאי שביעית, או שסקל ממנה אבנים – אף על פי שאינו רשאי, לא קנסו אותו, ומתן לו לזרעה למוצאי שביעית¹⁶.

בית הלוי (ח"ג א' אות ח') - גם בזה"ז שהשמיטה מדרבנן, לא התרו מלאכות דאורייתא. וכנלע"ד כבית הלוי. ועוד שגם בבית שני לדעת הרמב"ם השמיטה הייתה מדרבנן, והבן.

15 הנוטע בשביעית

הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור וכו'..

גיטין (נג:) - מובא טעם נוסף שצריך לעקור, לפי שאם נטע בשמיטה, מניין שני עורלה מתחילין מהשמיטה, וכאשר יאכלו הפירות בשנה הרביעית, ידעו כלם שבשמיטה נטעה ויבואו לומר שבשמיטה נטעה.

דרך אמנה - ג' נפק"מ יש בין הטעמים: א - לענין לקנוס בנו אחריו. שאם משום קנס שרי בנו, ואם מחשש שידעו כולם לא. ב - אם נטע בתוך מד' יום לפני שנת השמיטה. ג - אם נטע בתוך מד' יום שבסוף שנת השמיטה. והבין ה"דרך אמונה" שהרמב"ם נקט גם בטעם זה לקמן (ג' יא') דהיינו הבין ה"דרך אמונה" שלרמב"ם ב' טעמים לחומרא וע"ש. ולענ"ד לא מטעם זה כתב שם.

מהר"י קורקוס - אע"פ שחייב לעקור הנטיעות, אם לא עקר מותר לאוכלם. אבל **הראב"ד** ס"ל שהפירות אסורים.

16 שדה שנתקווצה

המעביר קוצים מארצו בשביעית וכו' -

טו הטומן לפת וצנונות וכיוצא בהן בשביעית: אם היו מקצת העלין מגלין – אינו חושש; ואם לאו – אסור¹⁷. הטומן את הלוף וכיוצא בו – לא יפחת מארבעת קבין על גבה טפח, וטפח עפר על גביו; וטומנו במקום דריסת האדם, כדי שלא יצמח. ומתר למרס בארז בשביעית, אבל לא יכסה.

טז בראשונה היו אומרינ: מלקט הוא אדם עצים ואבנים ועשבים מתוך שדהו, והוא שיטול הגס הגס, כדי שלא יתכון לנקות הארץ; אבל משדה חבירו – נוטל בין דק בין גס. משרבו עוברי עבירה שמתכונין לנקות ואומרינ 'הגס הגס אנו לוקטינ', אסרו שיטול אדם כלום משדהו, אלא מתוך שדה חבירו; והוא שלא ילקט בטובה¹⁸ – שלא יאמר לו 'ראה כמה טובה עשיתי לך, שהרי נקיתי שדך'.

שביעית (ד' ב') – שדה שנתקוצה תזרע למוצאי שביעית, ושניטיבה או שנידיירה לא תזרע למוצאי שביעית.

רא"ש – נתקוצה מלשון קוצים, שהוציא ממנה הקוצים כדי להכניח לזריעה במוצאי שביעית, ואע"פ שעושה מלאכה אסורה בשביעית – לא קנסוהו שלא לזרוע במוצאי שביעית, לפי שעדיין לא הוכנה השדה לזריעה. ולפי פירוש זה מיירי בקוצים מחוברים. **רש"י** – פירש האי נתקוצה מיירי בקוצים תלושים, ולכן לא גזרו ע"ז למוצאי שביעית. **ומהרמב"ם** נראה כטעמא דהראש ומיירי מחוברים, וכ"כ רבינו גרשון דמיירי מחוברים.

17 הטומן ירקות

הטומן לפת וצנונות וכיוצא בהן בשביעית – אם היו מקצת העלין מגולין אינו חושש, ואם לא אסור.

רש"י ותוס' – אינו חושש גם אם כל העלין מכוסין.
רב האי גאון – מצריך שמקצת הירק עצמו יהיה מגולה.

18 ללקט עצים ואבנים

אסרו שיטול משדהו והתירו משדה חבירו והוא שלא ילקט בטובה –

יז היתה בהמתו עומדת בתוך שדהו – מלקט ומביא לפניו, שבהמתו מוכחת עליו. וכן אם היתה שם כירתו – מלקט הכל ומדליק, שכירתו מוכחת עליו.

יח הקוצץ אילן או שתים לעצים – הרי זה מתר לשרש. קצץ שלשה או יתר זה בצד זה – לא ישרש, שהרי מתקן את הארץ, אלא קוצץ מעם הארץ ומניח שרשיו בארץ. במה דברים אמורים? בקוצץ מתוך שלו. אבל משדה חברו מתר לשרש

יט המבקע בזית לטל עצים – לא יחפה מקום הבקוע בעפר, מפני שהיא עבודה, אבל מכסה באבנים או בקש.

כ המזנב בגפנים והקוצץ קנים – הרי זה קוצץ כדרכו בקרדם ובמגל ובמגרה ובכל מה שירצה.

כא אין קוצצין בתולת שקמה¹⁹. בשביעית כדרך שקוצצין בשאר השנים, מפני שקציצתה עבודת אילן, שבקציצה זו תגדל ותוסיף. ואם צרך לעציה – קוצץ אותה שלא כדרך עבודתה.

ר"ש רע"ב - משדה חברו שהתירו דווקא הגס התירו; וס"ל לר"ש שלבסוף גם זה אסור, והתירו רק מההפקר.

שהכירה או הבהמה מוכחת

הייתה בהמתו עומדת בתוך שדהו, מלקט ומביא לפניו, שבהמתו מוכחת עליו, וכן כירתו..

הרב טוקוצינסקי - לפ"ז התיר ללקט אבנים ועצים מגינה הסמוכה לבית בכדי לנקותה, כיוון שהכל יודעין שעושה זה לנקיון ולא לזריעה. והגר"ש אורבאך הסתפק בזה.

19 בתולת השיקמה

אין קוצצין בתולת השיקמה בשביעית כדרך שקוצצין... שביעית (ד' ה') - משמע שלת"ק אסור לקצוץ בתולת השיקמה, ור' יהודה מתיר שלא כדרכה.

כב כיצד? קוצצה מעם הארץ, או למעלה מעשרה טפחים. אילן שנפשה – קושרין אותו בשביעית; לא שיעלה, אלא שלא יוסי

רדב"ז - הרמב"ם פסק כר' יהודה משום שמסדר טעמו.
ר"י קורקוס וכס"מ - הרמב"ם פסק כר' יהודה, משום דס"ל שר' יהודה מוסיף על ת"ק ולא חילק.
יד רמה (בבא בתרא פ:) - פסק כת"ק.
(שיקמה היא תאנה מדברית, ובתולת השיקמה פירושה שלא נקצצה מעולם).

פרק שני

א לא יוציא אדם זבלים מחצרו ויתן בתוך שדהו בשביעית, מפני שנראה כמזבל שדהו כדי שהיה יפה לזריעה; ואם הוציא והעמיד ממנו אשפה – מותר. ולא יעשה אשפה בתוך שדהו עד שיעבור הזמן שמזבלין בו לעבודת הארץ, והוא משיקשר המתיק²⁰. ולא יעשה אשפה פחותה ממאה וחמישים סאה שלזבל, כדי שתהיה נכרת שהיא אשפה; ואם ירצה להוסיף – מוסיף. היה לו²¹ דבר מועט – מוסיף עליו והולך. ולא יעשה בכל בית סאה יתר משלש אשפתות.

20 להוציא זבלים מחצרו

ולא יעשה אשפה בתוך שדהו עד שיעבור זמן שמזבלין בו לעבודת הארץ והוא משיקשר המתיק.
רדב"ז - משנה מאמתי מוצאין לאשפתות: משיפסקו עוברי עבירה דברי ר"מ, ר"י אומר משיבש המתוק, ר' יוסי אומר משיקשר (המתוק). פ' המתוק הוא העשב המר הנקרא אל חנטל והוא ע"ד סגי נהור. ובירושלמי משיבש המתוק - הוא הפקוע, ופ' הערוך פקועות שדה, משיקשר העשב הזה שנעשה קשרים קשרים. ובירושלמי כיוון שנקשר קשר העליון מיד הוא יבש, ותניא קרובים אלו להיות דבריהם שווים. ולפ"ז זמנו של ר"י קרוב לר' יהודה, ופסק הרמב"ם כר' יוסי שכן הלכה דהכלל שנימוקו עמו. רש"י רע"ב - פירשו "משיקשר המתוק" פירושו לזבל הממתיק את הפירות, שכאשר הזבל מתחיל להתייבש הוא מתעבה ונקשר יחד, ומאותה שעה הוא כבר לא ראוי לזיבול.

21 היה לו דבר מועט מוסיף עליו והולך.

משנה שביעית – היה לו דבר מועט...
ירושלמי - ב' פירושים למשנה הנ"ל: א - אם היה לו מעט זבל בשדהו לפני השמיטה, יכול להוסיף עליו. ואם אין לו בביתו זבל בשיעור הנזכר אלא רק זבל מועט, יכול להוציא כשיעור מה שיש לו בבית.
מהר"י קורקוס - מלשון הרמב"ם כאן נראה דס"ל כפירושו הראשון בירושלמי.
רדב"ז ודרך אמונה - הרמב"ם כאן פירש כפירוש השני בירושלמי.

ב והרוצה לעשות כל שדהו שלש שלש אשפתות לתוך בית סאה – עושה. והרוצה לעשות זיבלו אוצר עושה.

ג היה מעמיד הזבל על הסלע, או שהעמיק בארץ שלשה טפחים והערים הזבל²², או שבנה על הארץ גבה שלשה והעמיד עליו הזבל – אינו צריך שעור. אפילו עשה כן כמה אשפתות לתוך בית סאה, בין גדולות בין קטנות – מתר, שהרי הדבר נכר שאינן לעבודת הארץ אלא לכניסת הזבל.

ד מתר לאדם להוציא זבל מן הסאר שלצאן ונותן לתוך שדהו, כדרך כל מכניסי זבל. והעושה דיר בתוך שדהו בשביעית – לא יעשהו יתר על בית סאתים; ויכניס הצאן לתוכו, וכשיזבלו את כל הדיר מניח דפן אחד מדפני הדיר ועושה דיר אחר בצדו; נמצא מזבל בתוך שדהו בית ארבעת סאין²³.

²² או שהעמיק בארץ שלושה טפחים והערים הזבל..

חזו"א (שביעית ס' יח' ס"ק ח') - צריך שהזבל יהיה רחוק ממחיצת החפירה לכל הפחות ג' טפחים, ובכך נראה שכוונתו לצבור אשפה בחפירה. אבל אם הזבל יתפשט על כל החפירה עד למחיצותיה, נראה שרוצה לזבל את השטח החפור **שו"ת שבט הלוי** (ח"ג פ' קנ"ח) - ג"כ כתב כדלעיל שיהיה ג' טפחים, וביאר שאם הזבל יכסה הכל אין ניכר כלל שיש כאן חפירה, והוסיף שכן יש לציין מהרמב"ם שכתב "והערים הזבל" שכוונתו שהזבל יהיה כערימה גבוהה וצרה, ולא שטוח על פני כל החפירה.

לענ"ד - אין צריך ריחוק ג' טפחים, ועצם זה שמזבל תוך החפירה יהיה ניכר הדבר, דהיינו, אינו מזבל מחוץ לחפירה ולכן הדבר ניכר, והבן היטב, דלא צריך כלל ה-ג' טפחים שכתבו לעיל, משום שהערימה צריכה להיות על תחתית החפירה, והבן היטב.

ה היתה כל שדהו בית ארבעת סאין - משיר ממנה מקצת, מפני מראית העין, כדי שידעו הכל שהצאן הטילו בה ונדירה, ולא יאמרו: זבל זה כל שדהו בשביעית.

ו לא יפתח אדם מחצב בתחילה לתוך שדהו בשביעית, שמא יאמרו: לתקן שדהו נתכון, שיסיר ממנה הסלע. ואם התחיל מקדם שביעית, ופצל ממנו שבע ועשרים אבנים ברבוע, שלש על שלש על רום שלש, כל אבן מהן אמה על אמה ברום אמה או גדולות מזו – הרי זה מתר²⁴ לנקר ממנו בשביעית כל שירצה.

ז גדר שלאבנים שיש בגבהו עשרה טפחים או יתר, ורצה לטל כל אבניו: אם היו בו עשר אבנים או יתר, כל אחת מהן משוי שנים או גדולות מזו – הרי זה נוטל. היה פחות מעשרה, או שהיו בו פחות מעשר אבנים, או שהיו אבניו קטנות ממשוי שנים שנים – נוטל עד שיניח טפח סמוך לארץ.

23 העושה דיר בשדהו בשביעית

לא יעשהו יתר על בית סאתים ויכניס הצאן לתוכו, וכשיזבל את כל הדיר מניח דופן אחד מדופני הדיר ועושה דיר אחד בצידו, נמצא מזבל בתוך שדהו בית ארבעת סאין. ר"ש ורע"ב וראב"ד - שמותר לעשות דיר בשדהו רק אם יעשה זאת לצורך הצאן, ולאחר שהטילו גליהם בבית ד' סאין מוציא הגלים מן הדיר ומניחן בערימות של 150 סאה.

24 מחצב בשביעית

לא יפתח אדם מחצב בתחילה לתוך שדהו בשביעית... הרי זה מותר. הרמב"ם (בפה"מ) - בתנאי שאינו מתכוון לתקן שדהו. ר"ש ורע"ב - א"צ שיחיל בחציבה קודם שביעית, אלא מדובר על סלע מכוסה עפר שאם התגלה קודם שביעית שיעור זה.

ה במה דברים אמורים? בשנתכון לתקן שדהו, והתחיל לטול בשביעית. אבל אם לא נתכון לתקן שדהו, או שהתחיל מקדם שביעית – נוטל בשביעית כל מה שירצה מכל מקום, וגודר עד לארץ. וכן אם היה נוטל משדה חברו, אף על פי שהוא קבלן – גודר עד לארץ.

ט אבנים שראויין שתזעזע אותן המחרשה, או שהיו מכסות ונתגלו; אם יש בהן שתיים שלמשי שנים שנים – הרי זה מתר לטל אותן; היו קטנות מזה – לא ינטלו²⁵.

י המסקל שדהו בשביעית מפני שהוא צריך לאבנים – נוטל את העליונות, ומניח את הנוגעות בארץ. ואם יש תחתיהן סלע או קש – יטל את כלן.

יא לא ימלא אדם גיא עפר או יתקנו בעפר, מפני שהוא מתקן את הארץ. אבל עושה הוא חייץ על פי הגיא, וכל אבן שיכל לפשוט את ידו ולטלה והוא עומד על שפת הגיא – הרי זו תנטל.

יב אבני כתף, והן הנטלות שתיים שלש על הכתף – מתר להביאן מכל מקום, בין משדה חברו בין משדהו. וכן הקבלן מביא מכל מקום, ואפילו אבנים קטנות, בין משדה שקבלה בין משדה שלא קבלה.

יג פרצה שהיא סוגה בעפר: אם אינה מכשלת את הרבים – אסור לבנותה; ואם היתה מכשלת את הרבים, או שלא היתה סוגה בעפר, אלא פתוחה לרשות הרבים – הרי זה מתר לבנותה. יד אסור לו לבנות גדר בשביעית בין שדהו לשדה חברו, אבל בונה גדר בינו לבין רשות הרבים. ומתר להעמיק עד הסלע,

25 אבנים גלויים

אבנים שראויין שתזעזע אותן המחרשה או שהיו מכסות וניתגלו, אם יש בהן שנים של משי שנים שנים – הרי זה מותר ליטול אותן. היו קטנות מזה לא ינטלו. חז"א, רש"ש - הרמב"ם מותר ליטול רק את האבנים הכבדות. רש"י רא"ש גר"א רע"ב - מותר ליטול כל האבנים וגם שתי הכבדות, והרדב"ז פירש שכן ג"כ דעת הרמב"ם.

שמיטה להרמב"ם פרק ב |

ומוציא את העפר וצוברו בתוך שדהו, כדרך כל מעמידי זבל. וכן אם חפר בור ושיח ומערה בשביעית – צובר העפר בתוך שדהו, כדרך כל החופרים

פרק שלישי

א עבודת הארץ בשנה שישית²⁶ שלשים יום סמוך לשביעית – אסורה, הלכה למשה מסיני, מפני שהוא מתקנה לשביעית. ודבר זה בזמן שבית המקדש קים הוא שנאסר מפי בשמועה. וגזרו חכמים שלא יהיו חורשין שדה האילן ערב שביעית בזמן המקדש אלא עד העצרת, ושדה הלבן עד הפסח. ובזמן שאין המקדש קים – מתרין בעבודת הארץ עד ראש השנה, כדין תורה.

ב אי זו היא שדה האילן? כל שלשה אילנות לבית סאה; אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל, ואמילו הן שלשלשה אנשים – רואין אותן כאילו הן תאנים: אם ראויין לעשות ככר דבלה שלששים מנה – חורשין כל בית סאה בשבילן; והוא שיהיה רחוק בין כל אחד ואחד כדי שיהיה הבקר יכול לעבוד בכליו²⁷.

במה התוספת²⁶

עבודת הארץ בשנה השישית וכו'.

לענ"ד - פשט הרמב"ם שדווקא עבודת הארץ, אבל עבודת האילן מותרת, דהיינו, לזמור ולבצור מותר (וכאן י"ל שגם החרישה אסורה הלל"מ, ואין להקשות וללמוד ק"ו משביעית - דאין לומדין ק"ו מההלל"מ).

תוס' - אפילו נטיעה אינה נחשבת תיקון לשביעית ומותר, בשם ר"ת.

ר"ש רא"ש - ס"ל שנטיעה סמוך לשביעית אסור, שכן יש דינים נוספים בנוסף לתוספת שביעית.

דרך אמונה - פשט הרמב"ם שלא"ד חרישה נאסרה בתוספת, אלא ה"ה כל המלאכות. אבל דעת ר"ת הובא בר"ש ובתוס' (ראש השנה ט): שרק החרישה נאסרה בתוספת.

ג היו פחות משלושה לבית סאה, או שהיו שלושה, ואחד ראוי לעשות ששים מנה או יתר והשניים אינם ראויין לעשות, או שניים רויין לעשות אפילו מאה מנה ואחד אינו עושה – אין חורשין להן אלא צרכן, והוא מלוא האורה וסלו חוצה לו.

ד היו משלושה ועד תשעה, וראויין לעשות ששים מנה – חורשין כל בית סאה בשבילן, ואף על פי שיש בהן מה שאינו ראוי לעשות²⁸.

27 אילן שחורשין (עד העצרת)

היו פחות מג' לבית סאה, או שהיו שלושה, ואחד ראוי לעשות ששים מנה או יותר...

שביעית (א' ב') - איזהו שדה אילן: כל שלושה אילנות לבית סאה, אם ראויין לעשות ככר דבילה של ששים מנה באיטלקי - חורשין כל בית סאה.

ר"ש רא"ש רימב"צ - כל אחד מהאילנות צריך לעשות כיכר דבילה וכו'.

ראב"ד - כל א' צריך לעשות שלישי, דהיינו עשרים מנה שביחד יהיו כיכר דבילה.

רמב"ם פה"מ - משמע שמפרש כהראב"ד, וכ"כ הכס"מ והרדב"ז ומהר"י קורקס שמפה"מ מפורש ברמב"ם כהראב"ד.

חזו"א - ס"ל שמדברי הרמב"ם כאן משמע שס"ל כהרא"ש ורש"י, ולמד כן ממש"כ הרמב"ם "ואחד היה ראוי לעשות ששים מנה או יותר" ומה החידוש ביותר - אלא ס"ל כהר"ש, שצריך שכל אילן יוציא ששים מנה. וזה החידוש, שכאשר אחד או שנים אינם מוציאים ששים מנה אפילו שאחד מהם מוציא יותר משישים מנה, אין זה משלים את חיסרון השאר.

דרך אמנה - ישב המפרשים שדרך הרמב"ם לכתוב או יותר כדי שלא נטעה שמספר זה הוא בדווקא, אפילו שאין בכך תוספת חידוש.

28 משלושה ועד תשעה

היו שלושה ועד תשעה וראויין לעשות ששים מנה - חורשין כל בית סאה בשבילן, ואע"פ שיש בהן מה שאינו ראוי לעשות.

ראב"ד - השיג על הרמב"ם, שלפי שבשלושה צריך שכל אחד יעשה חלקו יחסי לששים מנה, כך כשיש תשעה. ומקורו מהירושלמי (א' ג') רב ביבי בשם ר' חנינא

ה היו עשרה אילנות לתוך בית סאה או יתר – בין עושיין בין שאינן עושיין, חורשיין כל בית סאה בשבילן²⁹. עשר נטיעות מפזרות לתוך בית סאה – חורשיין כל בית סאה בשבילן עד ראש השנה; ודבר זה הלכה למשה מסיני.

ו היו עשויות שורה אחת או מקפות עטרה – אין חורשיין להן אלא צרכן לכל אחת ואחת. והדלועין עם הנטיעות מצטרפין לעשרה³⁰.

ובלבד שלא יפחית מהחשבון משולשים, זעירא בר חנינא אמר ובלבד שלא יפחות מחשבון מתושעין.

מהר"י קורוקס - תמה על הראב"ד, שהרי אם יש ג' אילנות שעושים יחד שישים, מה נגרע שיש עוד אילנות.

מרכבת המשנה - תירץ שכש אחד אינו עושה תשיעית משישים מנה, חשוב כאינו, ולכן כל השמונה צרכים לעשות שמינית, וכן ע"ז הדרך.

29 עשר נטיעות

לתוך בית סאה חורשיין את כל הבית סאה..
רדב"ז ערוה"ש - אבל יותר מעשר לא, כיוון שעומדות להיעקר.

30 הדלועין והנטיעות

והדלועין עם הנטיעות מצטרפות לעשרה.
שביעית (א' ז') - הנטיעות והדלועין מצטרפות לתוך בית סאה, רשב"ג אומר כל עשרה דלועין לבית סאה עד ראש השנה.

דלועין - יש מפרשים אותו כדלעת שלהיום, ויש מפרשים אותו עם הקרא של היום.

רע"ב ע"פ ירושלמי - דלועין דהכא פירשו דלעת יוונית, שהיא דומה לאילן.

ירושלמי - לפי שיטה אחת בירושלמי לא נחלק רשב"ג כלל, אלה ת"ק דיבר לשאר מיני דלועין ואילו רשב"ג דיבר לדלועין יווניות שהם גדולים כנטיעה, והרמב"ם אכן פסק כת"ק, ולכן לא הזכיר בכלל דלעת יוונית. (תפא"י ותיו"ט).

רדב"ז - הקשה והרי הלכה כרשב"ג בכל מקום, ולכן דחק לפרש שגם הרמב"ם כאן פסק כרשב"ג.

ז אי זו היא נטיעה? זה האילן הקטן, כל זמן שקוראין לו 'נטיעה'³¹. **ח** אילן שנקצץ והוציא חליפין³²: אם נקצץ מטפח ולמעלה – הרי הוא כאילן; מטפח ולמטה – הרי הוא כנטיעה.

ט וכל הדברים האלו – בזמן המקדש, כמו שאמרנו. אבל בזמן הזה מתרין בעבודת הארץ עד ראש השנה. אף בזמן המקדש מותר לסקל השדות ולזבל ולעדור המקשאות והמדלעות ובית השלהין עד ראש השנה, ומיבלין ומפרקין ומאבקין ומעשנין, ומקרסמין ומזרדין ומפסלין ומזהמין את הנטיעות, וכורכין אותן וקוטמין אותן ועושין להן בתים ומשקין אותן, וסכין

איזוהי נטיעה³¹

אילן קטן כל זמן שקוראין לו נטיעה.

שביעית (א' ח') - עד אימתי נקראו נטיעות: רבי אלעזר בן עזריא אומר עד שיחילו (פ') עד שיצאו לחולין בשנה הרביעית ע"י פדיון, ואם לא פדאן בשנה הרביעית, עד שיעשו חולין מאליהן בשנה החמישית אח"כ) רבי יהושע אומר בת שבע שנים, רבי עקיבא אומר נטיעה כשמה.
ר"ש - עד שנה מזמן נטיעתו (ג"כ פסק כר"ע, וס"ל דהכי פירושו).

אילן שנקצץ³¹

אילן שנקצץ והוציא חליפין אם נקצץ מטפח ומעלה הריהו כאילן, מטפח ולמטה הריהו כנטיעה.

שביעית (א' ח') - אילן שניגמם והוציא חליפין: מטפח ולמטה כנטיעה, מטפח ולמעלה כאילן, דברי רבי שמעון.

רע"ב - הוראתו של רבי שמעון נוגעת גם לעורלה. אומנם שנינו בירושלמי, שלחכמים אין הצומח נחשב עורלה אא"כ נקצץ עד הקרקע ממש, מ"מ הלכה כרבי שמעון.
חזו"א (י' י') - הרמב"ם פסק לגבי שביעית כרבי שמעון, ולגבי עורלה כחכמים. ותרץ החזו"א שכבר פחות מטפח איבד האילן את כוחו, ולכן זקוק הוא לחרישה כמו נטיעה, עכ"פ לעניין נטיעה חדשה ממש אינו נחשב אא"כ נקצץ עד הקרקע, ואז הריהו כנטיעה חדשה ומתחייב ממנו לעורלה.

רש"ש - על כורחך שהרמב"ם לא פסק כירושלמי.

את הפגין ומנקבין אותן – כל עבודות אלו מתרות בערב שביעית עד ראש השנה שלשביעית, ואפילו בזמן המקדש.

י פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית, ושלשביעית שיצאו למוצאי שביעית – לא סכין ולא מנקבין³³. ובזמן המקדש אין בונין מדרגות על פי הגאיות ערב שביעית משיפסקו הגשמים, מפני שהוא מתקנן לשביעית.

יא אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מברכין ערב שביעית, אלא כדי שתקלט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה שלשים יום קדם ראש השנה שלשביעית. וסתם קליטה – שתי שבתות. ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין³⁴, שמא יאמר הרואה: בשביעית נטעו. נמצאת אומר,

33 פגי ערב שביעית וכו'

פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית ושל שביעית שיצאו למוצאי שביעית לא סכין ולא מנקבין וכו'.

חזו"א - משמע מהרמב"ם שבששית מותר לטוך.

ר"ש רע"ב - האיסור אפילו בשישית אך נוהג רק בזמן ביהמ"ק, ולדעת ערוה"ש נוהג בשישית גם בזה"ז.

חזו"א - עוד הבין מהרמב"ם, שבשמינית מותר אע"פ שהפירות קדושים בקדושת שביעית.

34 לנטוע אילנות להרכיב ולהברין

אף בזמה"ז אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מברכין ערב שביעית אלא כדי שתיקלט הנטיעה, ותשהה אחר הקליטה שלושים יום קודם ראש השנה של שביעית. וסתם קליטה שתי שבתות, ודבר זה מפני מראית עין וכו'.

ר"ש רא"ש רע"ב - השלושים יום הוא מדין תוספת שביעית בזמן המקדש, ולכן לפי שיטתם מותר לנטוע בזה"ז עד טו' באלול של השנה השישית וכו'.

שהנוטע או המברך או המרכיב ערב שביעית קדם ראש השנה בארבעה וארבעים יום – יקים; פחות מכאן – יעקור. ואם לא עקר – הפרות מתרין. ואם מת קדם שיעקר – מחיבין את היורש לעקר.

ר"ת - גם בזמן המקדש מותר לנטוע עד טו' אלול, דס"ל שאין תוספת שביעית בנטיעה.

משפטי ארץ - אילן עם גוש אדמה שיכול לגדול עימו שבועיים - מותר לנטוע עד סוף חודש אב אפילו לדעת הרמב"ם, כיוון שאין צורך בהמתנת שבועיים לקליטה. ואילן סרק ללא גוש, מותר לנטוע לדברי הכל עד טו' אלול שהרי אין מונין לו שנות עורלה ואילן סרק עם גוש שאין צורך בהמתנת שבועיים לקליטה מותר לנטוע עד סוף השנה ואם שותלם ללא גוש יעשה זאת עד כו אלול.

פרק רביעי

א כל שתוציא הארץ בשנה שביעית, בין מן הזרע שנפל בה מקדם שביעית בין מן העקרים שנקצרו מקדם וחזרו ועשו, ושניהן נקראו 'ספית', בין מן העשבים והירקות שעלו מאליהן ואין להם זרע – הכל מתר לאכלו מן התורה, שנאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה". אפילו שדה שנטיבה בשביעית וצמחה – פרותיה מתרין באכילה. וזה שנאמר "את ספית קצירך לא תקצור" – שלא יקצר כדרך שקוצר בכל שנה³⁵. ואם קצר כדרך הקוצרין – לוקה. כיצד? כגון שעקר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר, או שקצר לעבודת הארץ, כמו שבארנו אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל.

ב ומדברי סופרים שיהיו כל הספחים אסורין באכילה³⁶. ולמה גזרו עליהן? מפני עוברי עברה; שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גנה תוך שדהו

35 שדה שנטיבה בשביעית

כל שתוציא הארץ בשנה שביעית ... הכל מותר לאוכלה שנא' "והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה" אפילו שדה שנטיבה בשביעית וכו' שביעית (ד' ב') - שדה שנטיבה: בית שמאי אומרים אין אוכלין אותה בשביעית, וב"ה אומרים אוכלין. כס"מ - הרמב"ם פסק כב"ה.

רמב"ן רשב"א - פירות שנעבדו באיסור אסורים באכילה. ולפ"ז צריך לומר שלשיתם צ"ל שמה שהתירו ב"ה זהו דווקא בשדה שנחרשה, שאין בזה תועלת כ"כ לפירות, אבל עבודה המועלה באופן ישיר הריהם אסורים (דרך אמונה).

36 האיסור ספחים

ומד"ס כל הספחים אסורים באכילה..

וכן דעת רב הראשונים.

יראים (סימן קנח'), גר"א (שביעית ט' ט') - ספחים אסורים מהתורה. רש"י (ומנחות ה:) - משמע שספחים אינם אסורים כלל.

בסתר, וכשיצמחו יאכל מהן, ויאמר 'ספיחין הן'. לפיכך אסרו כל הספיחין הצומחין בשביעית³⁷.

כל הספיחין³⁷

מד"ס שיהיו כל הספחים אסורים באכילה...

תו"כ - חכמים אומרים אין ספחים מן התורה אלא מד"ס, ותניא תו התם "את ספיח קצירך לא תקצור" מכאן אמרו חכמים על הספחים שיהיו אסורים בשביעית. **שביעית** (ט' א') - רבי יהודה אומר: ספיחי חרדל מותרים, שלא נחשדו עליהם עוברי עבירה, רבי שמעון אומר כל הספחים מותרים חוץ מספיחי כרוב, שאין כיוצא בהם בירקות שדה, וחכמים אומרים כל הספחים אסורים. **רע"ב** - הכרוב גדל בגינה ואין כיוצא בו צומח בר, ולכן אסרו ר"ש.

אוצר בית דין

שנת תר"ע - הפעם הראשונה שהשתמשו בהיתר זה. בא לפני הבד"ץ שלירושלים בעל הכרם צבי הירש קהאן, וביקש לנהוג בכרמו באופן הנ"ל. וחברי הבד"ץ קיימו זה, וקבלו וחתמו שם - הגר"ח ברלין הגר"ח זוננפלד והגר"צ פרנק ועד מרבני ירושלים. **תוספתא שביעית** (ח' א') - בראשונה, היו שלוחי ב"ד יושבין על פתח העיירות, כל מי שמביא פירות בתוך ידו, נוטלין אותו ממנו ונותנים לו מהן מזון ג' סעודות, והשאר מכניסין אותו לאוצר שביעית. הגיע זמן התאנים שליחי ב"ד שוכרין פועלין, ועודרין אותן ועושים אותם דבילה, ומכניסין אותן לאוצר שביעית. הגיע זמן ענבים, שלוחי ב"ד שוכרין פועלים, ובוצרין אותן, ודורכין אותן בגת, וכונסין אותן בחביות. הגיע זמן הזיתים, שלוחי ב"ד שוכרין פועלין, ומוסקין אותם וטוענין אותם, ומכניסין אותן לאוצר ב"ד ומחלקין אותן ערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו. **רמב"ן** (בהר) - דברי התוספתא בפירות שביעית, וחז"ל עשו זה בשביל שחששו שמא יקחו יותר מדי... ולא יבערום בזמן הביעור. ולפי דבריו אכן היה מותר להם לקצור ולבצור בכמויות גדולות.

מהר"ש סירליו - תמה על הרמב"ן, היאך יתירו איסור דאורייתא "לא תבצור" כדרך הבוצרים. ולכן פירש שהתוספתא מדברת על פירות שישית, וזה כדי שכאשר יכלו פירות שביעית, יוכלו לחלק את פירות שישית לכל אחד לפי צורכו. **והחזו"א** (יא' ז') הקשה על זה היאך זה יתכן שהיו ב"ד מפקירים את פירות שישית, וגוזלים את העולם. **חזו"א** - תמה על הר"ש סרליו כמש"כ לעיל, ותירץ **שלרמב"ן** איסור קצירה כדרך הקוצרים וכו' זהו מדרבנן ואסמכתא מדרבנן.

ג **הא למדת שאין אוכלין מפרות שביעית אלא פרות האילנות, והעשבים שאין זורעין אותן רב האדם, כגון הפיגם והירבוזין השוטים וכל כיוצא בהן.**

הרמב"ם השמיט תוספתא זו, וכתב הרדב"ז לפי שס"ל שאינה הלכה, עוד כתב לפי שאינה שייכת אלא בזמנם, שהיה ב"ד שאוספים ומחלקין. ובש"ת **משנה הלכות** תירץ שהרדב"ז דיבר על עניין התקנה שלביעור פירות, ולא דיבר הרדב"ז על תקנת אוצר ב"ד, שלתוספתא הביעור הינו הפקר, ואילו לרמב"ם ביעור ע"י השחתת הפרי וכילוי. **בתקנת אוצר ב"ד הראשון** כתבו בתקנה שבמקום שב"ד ישלחו שליחים, תקנו שבעל הכרם ישמש בעצמו כשליח ב"ד. עוד חידשו בתקנה הנ"ל, שבעל הכרם יוכל לגבות מן הלקוחות תשלום, אלא שהתשלום יהיה עבור טרחת הוצאות הקצירה וההובלה. **גרי"ש אלישיב** - צריך שמחיר הפירות יהיה נמוך משמעותי. מיהו **המשנת יוסף** ס"ל שאין לחוש כלל למחיר השוק, אלא רק לבחון בברירות ההוצאה. **יש שכתבו** - שאפשר להכניס גם פירות שביעית בהבלעה, בתוך מחיר הוצאת הקצירה וההובלה וכו' - ולפ"ז יוצא שהמחיר יהיה מלא כבשאר השנים, אלא שיש שחלקו (בית הרידב"ז) ואסרו זה.

דרך אמונה, חוט שני, הרב מרדכי אליהו – בכ"א אסורה המדידה. אבל **בתשובות והנהגות** ס"ל שמותר בכה"ג המדידה, ושכן מנהג ירושלים. **ולענ"ד** פשוט הדבר שאסורה כאן המדידה וכו'.

מנחת שלמה - הסתפק אם מותר לגבות גם ההוצאה שקודם הקצירה כגון: ההשקיה וזיבול, שמותר לעשותם בשביל למנוע הפסד. **והגרי"ש אלישיב** ס"ל שמותר אלא שיעשה זה רק ע"פ ב"ד.

בננות

אור לציון - יש שרצו לומר, שהבנות אע"פ שברכתם אדמה מ"מ אינן אסורות משום ספיחין, מאחר ואינן יוצאות אלא לאחר כשנה וחצי, וליכא חשש של עוברי עבירה וכן דעת **החזו"א**. והרב **פסח פרנק** כתב להתיר הבנות מספיחין, לפי שאין הבנות ניזרעות כל שנה כשאר הירקות, אלא שהשורשים מוצאים ענף חדש בכל שנה, ולכן יש לדון כאילו לעניין זה של הספיחין. ולהלכה ס"ל **לאור לציון** לאסור הבנות לפי שלרמב"ם כל ירק הנלקט בשביעית אסור משום ספיחין, אפילו שלא הוסיף כלום בשביעית, הרי אפילו שלא שייכת בכה"ג הגזירה שמא יזרע בשביעית בסתר בכ"ז אסורו וה"ה הכא. והתיר האור לציון דווקא לחולים וכדו'. והרב **מרדכי אליהו** ס"ל להתיר הבנות מספיחין, וטעמו דכמה ספיקות איכא.

אבל הירקות שדרך רב האדם לזרע אותן בגנות, ומיני תבואה וקטניות – כל הצומח מהן אסור מדבריהם, והמלקט אותן מכין אותו מכת מרדות.

ד ספחים העולין בשדה בור ובשדה ניר ובשדה כרם ובשדה זרע – מתרין באכילה. ומפני מה לא גזרו עליהן? לפי שאין אדם זורע מקומות אלו: שדה בור – אין אדם נפנה לשם; ושדה ניר – רוצה הוא בתקונה; ושדה כרם – אינו אוסר כרמו³⁸; ושדה זרע – הספחים מפסידים אותה. וכן התבן שלשביעית מתר בכל מקום, ולא גזרו עליו³⁹.

38 ספחים בשדה כרם

ספחים העולות בשדה בור...

פירוש - אין אדם זורע בכרמו, לפי שאינו רוצה לאסור כרמו. **מקדש דוד** - הקשה ממ"ש הרמב"ם (ה' ח') שהזרע זרעים בתוך הכרם בשנה השביעית, אין הכרם נאסר. לפי שבשביעית הפקירה התורה את הפירות, ואין אדם אוסר דבר שלא שלו.

קהילות יעקב - תירץ שאע"פ שלא נאסר הכרם לאחרים מדין כלאי הכרם, מ"מ לבעליו עצמו נאסרו הענבים כמ"ש הרמב"ם בכלאים (ה' ט') מי שראה כלאים בשדה חברו וקיימם ולא עקרם, נאסרו על הרואה.

חזו"א - תירץ, שההיתר של כלאיים בשביעית, אינו מפורסם ואינו ידוע לעוברי עבירה, ולכן לא חששו.

דרך אמונה - תירץ, אע"פ שאין אדם אוסר דבר שלא שלו, מ"מ בתחילת השנה השמינית הוא זוכה בענבים, ואם הספחין יהיו עדיין זרעים הרי הם אסורים.

שיעורי **שבט הלוי** - תירץ שדברי רבינו כאן הם בתחילת שנת השמיטה, שהענבים שבכרם אינם קדושין בקדושת שביעית.

לענ"ד - עדיין קשה לתירוצו של השבט הלוי, דעדין הספחין אינם שלו, והיאך הם יאסרו את שלו. ועוד, שפשט הרמב"ם בכלאיים שהענבים שמטה, והעיקר הנלע"ד כתירוצי הקהילות יעקב.

39 תבן

התבן של שביעית מותר בכול מקום...

וכ"פ החזו"א (ספר שביעית ו')

תוס' (תענית ו:) - משמע שהתבן מכלל הגזרה.

ה ספיחין שלשביעית שיצאו למוצאי שביעית – אסורין באכילה; ואין תולשין אותן ביד, אלא חורש כדרכו, ובהמה רועה כדרכה.

ו ועד מתי אסורין ספיחי שביעית במוצאי שביעית? מראש השנה ועד חנוכה; ומחנכה ואילך ספיחין מתריין. והזורע ספיחי שביעית אחר שביעית – הגדולין מתריין⁴⁰.

40 ספיחים במוצאי שביעית

עד מתי אסורים ספיחי שביעית במוצאי שביעית...

חז"א (ט' יג' יד') - היתר זה הוא רק בירק שנלקט בשמינית, אבל ירק שנלקט בשביעית אסור לעולם.

ערוה"ש (כב' י')- ההיתר הוא גם בירק שנלקט בשביעית.

לענ"ד - ההיתר הזה הינו דווקא למוצאי שביעית, וטעמא דהאי דינא שאמרו חז"ל הוא "בכדי שיעשו". דהיינו הספיחין אסורים באכילה בכדי שיעשו. ולכן כל הספיחים שצמחו בשביעית אסור לאוכלם. אבל עד מתי אסור לאוכלם - עד בכדי שיעשו אחרי שביעית, והבן והוא מתוק מדבש.

ראב"ד- תמה על הרמב"ם מניין לו זמן זה (חנוכה), וכתב שאולי הוציאה ממה שאמרו במשנה (שביעית ט' ז') מאמתי נהנין ושורפין בתבן וקש של שביעית, משתרד רביעה שניה. ודחאו הראב"ד שזה אמרו בתבן וקש שבשדה, מפני שאותו שבשדה נסרח עם הגשמים והרי הוא כמבוער, אבל ספיחין אחרים מניין לו.

בצלים שיצאו למוצאי שביעית

בצלים שיצאו משביעית למוצאי שביעית אם עשו כיוצא בהם מותרים, ואם לא אסורים וכן שאר הפירות...

שביעית (ו' ג')- בצלים שירדו עליהם גשמים וצמחו, אם היו העלין שלהם שחורים אסורים, הוריקו הרי אלו מותרים, רבי חנניא בן אנטגינוס אומר אם יכולין להתלש בעלין שלהן אסורים וכנגד כן מוצאי שביעית מותרים.

ר"ש סירליאו- העלין שחורין אין פירוש שחורין ממש, אלא ירק הנוטה לשחור.

מש"כ במשנה אסורים- לרמב"ם פירושו אסורין כדין איסור אכילה של ספיחין, והתיו"ט פ' לא לענין איסור אכילה, אלא שיש בבצלים קדושת שביעית - ואסורים בהפסד מהתורה.

ז בצלים⁴¹ שיצאו משביעית למוצאי שביעית; אם עשו כיוצא בהן – מתריין; ואם לאו – אסורין. וכן שאר הפרות – אין לוקחין אותן במוצאי שביעית אלא משיעשו כיוצא בהן מפרות מוצאי שביעית עשה הבכיר הותר האפיל. ומותר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד⁴².

ח ומאמתי מתר אדם לקח לוף במוצאי שביעית? משירבה החדש.

ט באחד בתשרי⁴³ ראש השנה לשמיטין וליובלות. פרות ששית שנכנסו לשביעית: אם היו תבואה או קטניות או פרות האילן, והגיעו לעונת

משנה ראשונה - תמה והרי בירק הולכים אחרי לקיטתו. ויש מפרשים שמדובר במשנה בבצלים שנלקטו בשנה השישית ונשתלו בשנה השביעית, ונישטלו שוב באיסור בשנה השביעית (שו"ת הרשב"א הובא במלאכת שלמה) וכן משמע מהר"ש והרא"ש.

ויש מפרשים (משנה ראשונה עפ' התוס') שמה שאומרים בירק אחר הלקיטה, ר"ל גמר פרי ממש.

לענ"ד - מעיקר הדין לא קשיא, דיש לומר שכאשר עבר זמן שכזה אע"פ שדרך אכילתן בתר לקיטה בכה"ג שעבר כ"כ זמן התירו הספיחים. ובכלל צ"ע בשבילי שמא הבצל עצמו אינו הירק פשוטו, ועח"ל (דהינו שמא הוא זרע ולא ירק, ויש להאריך בזה).

הירק בשמינית

⁴² התקשו בהלכה זאת הפוסקים והרי קודם לכן כתב להמתין ולא חפצתי הארך והעיקר הנלע"ד דיש פרי ויש ירק והרמב"ם להדיה ביאר הבדלם ולכן הירק מותר מיד דלא גזרו בו יותר משביעית משא"כ הבצלים ועוד – וזה ברור.

43 ראש השנה לאילן ולפירותיו

בא' בתשרי ראש השנה לשמיטין וליובלות, פירות ששית שנכנסים לשביעית: אם היו תבואה או קטניות או פירות האילן והגיעו לעונת המעשרות קודם ר"ה - הרי אלו מותרים.

משנה ראש השנה - באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטים וליובלות. יש ראשונים שסוברים (ראב"ד ורבינו הלל וכ"פ הר"ח) - שאין זה אלא לאסור עבודה, אבל לענין פירות האילן ראש השנה הוא טו' שבט, ופירות שחנטו במוצאי שביעית

המעשרות קדם ראש השנה – הרי אלו מתריין, ואף על פי שאוסף אותן בשביעית הרי הן כפרות ששית לכל דבר; ואם לא באו לעונת המעשרות אלא אחר ראש השנה – הרי הן כפרות שביעית:

י התבואה והקטניות אסורין באכילה משום ספיחין, ופרות האילן – אוכלין אותן בקדושת שביעית⁴⁴.

לפני טו' בשבט דינם כפירות שביעית כדרך שאמרו גבי עורלה ונטע רבעי. ומקור דבריהם מהת"כ (ויקרא כה') "שבת שבתון יהיה לארץ" כיוון שיצאת שביעית, אע"פ שפירושה שמיטה מותר את לעשות מלאכה בגופו שלאילן, אבל פירותיו אסורים עד טו' בשבט.

ר"ש משאנץ- פירש הת"כ לחומרא, דהיינו שראש השנה גבי שביעית הינו. א' תשרי ורק יש ריבו מיוחד שיהיו אסורים עד טו' בשבט.

רמב"ם- פשט דבריו, שראש השנה כפשוטו א' תשרי, וכן הבין הרדב"ז והרבה אחרונים (חז"א ועוד) מדברי הרמב"ן- וכך העיקר לענ"ד.

השל"ה (אותיות ק')- פירש דברי הרמב"ם כאן דמש"כ ראש השנה ר"ל ראש השנה שלהם דהינו טו' בשבט לאילנות ולתבואה ראש השנה ממש, וה"ה בצאת שביעית וע"ש. ולענ"ד זה אינו ראה ברמב"ם מעשר שני (פרק א' ב') וז"ל "וכל מקום שנאמר ראש השנה סתם הוא אחד בתשרי".

כפות תמרים- הוכיח כהרמב"ם מהמשנה "הלוקח לולב מחבירו בשביעית הרי זה נותן לו אתרוג מתנה". והרי פשוט שנלקטו קודם טו' בשבט. אומנם לפי פירוש הר"ש משאנץ שלחומרא אמרו לא קשיא מכאן.

44 פירות שישית שנכנסו לשביעית

ואע"פ שאסף אותן בשביעית הרי הם כפירות שישית לכל דבר. התבואה והקטניות אסורים באילן משום ספיחין ופירות האילן אוכלין אותן בקדושת שביעית.

ר"ח (רה"ש טו:), השל"ה (האותיות אות ק' קמד')- לגבי פירות האילן הקובע הוא טו' בשבט, שאם באו לעונת המעשרות קודם טו' בשבט של שביעית דינם כפירות שישית. אבל החזו"א (שביעית ז' טו') והפאת השדה (רב' יד') פסקו כהרמב"ם וכ"פ רוב האחרונים.

יא הארז והדחן והפרגין והשממשמין ופול המצרי שזרעו לזרע – הולכין בהן אחר גמר הפרי: אם נגמר פרין קדם ראש השנה – הרי אלו מתרין בשביעית כפרות ששית; ואם נגמרו אחר ראש השנה, אף על פי שהשרישו קדם ראש השנה – הרי אלו אסורים משום ספחים. **יב** הירק- בשעת לקיטתו⁴⁵. והאתרוג: אפילו היה כפול קדם ראש השנה ונעשה ככד בשביעית – חיב במעשרות כפירות ששית; ואפילו היה ככד בששית – הואיל ונלקט בשביעית, הרי הוא כפרות שביעית, ומתעשר כפרות ששית להחמיר⁴⁶.

חזו"א (שביעית ט' יז') - לענין התבואה והקטניות שהתחילו לצמוח בשנה השישית ונגמרו בשביעית ס"ל לחזו"א כהראשונות, שס"ל שיש להם קדושת שביעית אבל אין להם איסור הספחים.
ולעני"ד - לגבי ירקות ראה לקמן.

הירק⁴⁵

הירק בשעת לקיטתו.

תוס' (פסוקים נא:), ר"ש, ורא"ש (ט' א') - הירק נידון לפי זמן לקיטתו לכל דיני שביעית חוץ מאיסור ספחים. ולשיטתם ירק שהתחיל לצמוח בשישית אע"פ שנלקט בשביעית אין בו איסור שביעית, כיוון שהטעם בספחים שמא יזרע בשביעית אינו שייך בכהכי. וכ"פ הרבה אחרונים **פאה"ש (רב' ג') חזו"א (ט' יז') ספר שמיטה (ו' א')** **ילקוט"י (כג' יד')**. אבל **באור לציון (עמ' סו')** כתב שהספרדים צריכים להחמיר בזה כרמב"ם לפי שקיבלו הוראותיו כאן, ואע"פ שאיכא הרא"ש עמוד ההוראה וכו', אפ"ה אפוא שמרן השו"ע לא גילה דעתו - הספרדים מחויבים לפסוק כרמב"ם.

האתרוג⁴⁶

אפילו היה כפול קודם ראש השנה ונעשה ככד בשביעית חייב במעשרות כפירות שישית, ואפילו היה ככד בשישית הואיל ונלקט בשביעית הרי הוא כפירות שביעית ומתעשר כפירות שישית להחמיר. וכ"פ השו"ע.
ראב"ד (מעשר שני א' ה'), ועוד הרבה ראשונים - אתרוג דינו כפירות האילן לכל דיני שביעית, ולשיטתם אתרוג שהתחיל להבשיל בשנה השישית נקטף בשביעית - אין בו קדושת שביעית.

יג וכן פרות שביעית שיצאו למוצאי שביעית: בתבואה וקטניות ואילנות – הולכין אחר עונת המעשרות; והפריגין והשמשימין והארז והדחן ופול המצרי שזרעו לזרע – אחר גמר הפרי; והירק – אחר לקיטתו.

יד פול המצרי שזרעו לזרע בששית, ונגמר פריו קדם ראש השנה שלשביעית – בין ירק שלו בין זרע שלו מותר בשביעית. ואם זרעו לירק, ונכנסה עליו שביעית – בין ירקו בין זרעו אסור כספיחי שביעית. וכן אם זרעו לזרע ולירק – הרי הוא אסור.

טו עבר וזרעו בשביעית, ויצא לשמינית: אם זרעו לזרע – בין זרעו בין ירקו אסור במוצאי שביעית כשאר הספיחים; ואם זרעו לירק – הואיל ונלקט בשמינית, בין ירקו בין זרעו מותר. זרעו לזרע ולירק – זרעו אסור משום ספיחים, וירקו מותר.⁴⁷

פול המצרי שזרעו בשביעית ויצאו לשמינית⁴⁷

עבר וזרעו בשביעית ויצא לשמינית אם זרעו לזרע בין זרעו בין ירקו אסור במוצאי שביעית כשאר ספיחים. ואם זרעו לירק הואיל ונלקט בשמינית בין זרע בין ירקו מותר. זרעו לזרע ולירק – זרעו אסור משום ספיחין, וירקו מותר. ראב"ד – לא מצינו בזרע בשביעית שום היתר, שהרי אמרו (שביעית ב' י') הנוטע והמבריך פחות משלושים יום לפני ראה"ש אסור לקיימן בשביעית, והנוטע בשביעית במזיד יעקור וכו', ולא משכחת לה אלא בזרעו גוי במקומות ששביעית מדבריהם דאפשר דלא אמרינן בהן יעקור. כס"מ, רדב"ז – שאע"פ שאמרו יעקור בכו"א היבול מותר. וכ"פ הרב קוק (שב"ה ד' טו), והגרש"ז אויירבאך (מעדני ארץ ז') בזמן הזה שהשביעית דרבנן.

טז בנות שוה – הואיל והן נגמרות לאחר שלש שנים, אם באו לעונת המעשרות קדם ראש השנה שלשמינית, הרי הן נאכלות בשנה שניה מן השבוע בתורת שביעית⁴⁸.

48 בנות שוה

רמב"ם פה"מ (שביעית ה' א')- תאנה מדברית שפירותיה לבנים. וי"א- שהיא עץ האיצטרובל.

בנות שוה הואיל והם נגמרים לאחר שלוש שנים, אם באו לעונת המעשרות קודם ראש השנה של שמינית הרי הן נאכלות בשנה השניה מן השבוע (שהיא השנה השלישית לגמירות הבשלתם) בתורת שביעית. כתב ערוה"ש (כג' י') שלכן יש לסמן את אותם פירות ע"י תחיבת קיסם, ע"מ להבדילם משאר הפירות.

ירקות שהוקשו לפני השמיטה

הדלועין שקיימן לזרע אם הוקשו לפני ראש השנה ונפסלו מלאכול אדם מותר לקיימם בשביעית שהן מפירות שיטית ואם לא הוקשו אסורים כספחי שביעית. וכן הירקות כולם שהוקשו לפני ראש השנה מותר לקיימן בשביעית ואם היו רכים אסור לקיימן משום ספיחין ואין מחייבים אותו לשרש את הלוף אלא מניחו בארץ כמות שהוא אם צמח למוצאי שביעית מותר ואין מחייבין אותו לשרש את הקרנס אלא גוזז בעליו ואם צמח למוצאי שביעית מותר.

כס"מ- ובירושלמי כיצד הוא בודך עוקצו אם מתאחה אסור, ואם לא מותר. פירוש אם מתאחה הנקב ונסתם, נראה שעדין הוא לח ואסור.

שביעית (ב' י')- הדלועין שקיימן לזרע, אם הוקשו לפני ראש השנה ונפסלו מלאכול אדם מותר לקיימן בשביעית, ואם לא אסור לקיימן בשביעית. חזו"א (ט' ד')- אף שבד"כ ירקות שנלקטו בשביעית נחשבים פירות שביעית אף אם לא הוסיפו לגדול אחר ראש השנה. כיוון שנפסלו הדלועין מאכילה לפני ראש השנה הרי הם נחשבים כאילו נלקטו בשיטית, משום שחיבורם לקרקע אינו מועיל להם כלל, ואדרבא הם הולכים ומתקלקלים. ודין זה נוהג בכל הירקות.

תוס' - שעת הלקיטה הינו, השעה שבה הירק אינו מוסיף עוד להשביח ע"י חיבור לקרקע.

יז הבצלים הסריסים ופול המצרי שמנע מהן שלש עונות לפני ראש השנה – הרי אלו מפרות ששית; פחות מכאן – הרי הן כספיהי שביעית.

יח הדלועין שקימן לזרע: אם הקשו לפני ראש השנה ונפסלו מלאכל אדם – מתר לקימן בשביעית, שהן מפרות ששית; ואם לא הקשו – אסורין כספיהי שביעית. וכן הירקות כלן שהקשו לפני ראש השנה – מתר לקימן בשביעית; ואם היו רכים – אסור לקימן משום ספיהים. ואין מחיבין אותו לשרש את הלוף, אלא מניחו בארץ כמות שהוא: אם צמח למוצאי שביעית – מתר. ואין מחיבין אותו לשרש את הקנרס, אלא גוזז בעלין, ואם צמח למוצאי שביעית – מתר⁴⁹.

יט לוף שלערב שביעית, וכן בצלים הקיצוניים ופואה שנגמרו לפני שביעית – מתר לעקר אותן בשביעית בקרדמות שלמתכת, ואין בזה משום עבודת הארץ⁵⁰.

49 ספיהים

הירקות כולם שהקשו לפני ראש השנה מותר לקיימם בשביעית ואם היו רכים אסור לקיימם משום ספיהים
חזו"א (שביעית ט' גא')- ה"ה לכל הספיהים, שיש מצוה לעוקרם ולהניחם שירקיבו. אור לציון (ה' ז') וילקוט"י (כג' טו')- ע"פ הכס"מ שאין חייב לעקור ספיהים, אלא בירקות רכים שנראים כירקות שנזרעו בשמיטה.

50 לעקור בשביעית שורשי אכילה וכו'

לוף של ערב שביעית, וכן הבצלים הקיצוניים ופואה, שגמרו לפני שביעית - מותר לעקור אותם בשביעית בקרדומות של מתכת, ואין בזה משום עבודת הארץ. פשט הרמב"ם שעוקר בלא שינוי ככול השנה (שבט הלוי ה' קנג' דא').
תו"ט (שביעית ה' ד'), וערוה"ש (כג' טז')- ההיתר לעקור בקדומות ולא במעדר ע"מ לשנות שלא יראה כעבודת הקרקע.

כ הבצלים שירדו עליהן גשמים בשביעית וצמחו: כל זמן שהעלין שלהן ירקין – הרי אלו מתריין; ואם השחירו – הרי אלו כנטועין בארץ, ואותן העלין אסורין משום ספיחין. ובין כך ובין כך, הבצלין עצמם בהתרחן עומדין. **כא** בצל שעקרו ובשביעית ונטעו בשמינית, ורבו גדוליו על עקרו – העלו גדוליו על עקרו, והתר הכל; הואיל ובשביעית אסורה על ידי קרקע, כך בטילתה על ידי קרקע⁵¹.

כב הפרות שיוציא האילן בשביעית – לא יאסוף אותן כדרך שאוסף בכל שנה, שנאמר: "[ו]את ענבי נזירך לא תבצר". ואם בצר לעבודת האילן, או שבצר כדרך הבודרים – לוקה⁵².

גר"א- אסור לקצור בכלי אלא רק ביד.
רמב"ם בחיבורו ובספר המצוות (ל"ת רכב, רכג')- אין צריך לשנות במעשה הקצירה, אלא בכמות הפירות וכדלקמן.

51 בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית

אם רבו גדוליו על עיקרו- העלו גדוליו את עיקרו, והותר הכל, הואיל ובשביעית אסורה ע"י קרקע, כך בשלתה ע"י קרקע.

ראב"ד- ההיתר הוא רק במקרה שגילה דעתו שהנטיעה בשמינית לא נועדה לבטל את האיסור, כגון: שהיטה את הבצלים על צידם, כדי שלא יצמחו ובכ"ז צמחו. וביאר האור לציון שהראב"ד לשיטתו (אסור משהו לראב"ד פרק ב') שאין מבטלין איסור לכתחילה - הינו איסור מדאוריתא.
ערוה"ש (כג' כ')- הכריע כהרמב"ם.
חזו"א (ט' קח'), דרך אמונה- וה"ה כל ספיחי שביעית שזרען בשמינית ורבו גדוליו היתר על האסור.

52 בצירת הפירות

הפירות שיוציא האילן בשביעית לא יאסוף אותן כדרך שאוסף בכל שנה שנא' "את ענבי נזירך לא תבצור" ואם בצר לעבודת האילן או שבצר כדרך הבודרים - לוקה.

כג וכצד עושה? תאנים שלשביעית – אין קוצין אותן במקצה, אבל מיבש אותן בחרבה; ולא ידרך ענבים בגת, אבל דורך הוא בערבה; ולא יעשה זיתים בתוך הבד, אבל כותש הוא ונכניס לבד קטן ביותר; וטוחן בבית הבד, ומכניס לבד קטנה. וכן בשאר בדברים: כל שיכול לשנות – משנה.

כד מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית⁵³, שנאמר: "והשביעית תשמטנה ונטשתה". וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית – בטל מצות עשה; וכן אם אסף כל פרותיו לתוך ביתו. אלא יפקיר הכל, ויד הכל שוין בכל מקום, שנאמר: "ואכלו אביני עמך". ויש לו להביא מעט לתוך ביתו, כדרך שמביאין מן ההפקר: חמש כדי שמן, חמש עשרה כדי יין. ואם הביא יתר מזה – מתר. **כה** אין שביעית נוהגת אלא בארץ ישראל בלבד, שנאמר: "כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם" – בין בפני הבית בין שלא בפני הבית.

כו כל שהחזיקו בו עולי בבל עד כזיב – אסור בעבודה, וכל הספיחין שצומחין בו אסורין באכילה. וכל שלא החזיקו בו אלא עולי מצרים בלבד, שהוא מכזיב ועד הנהר ועד אמנה – אף על פי שהוא אסור בעבודה בשביעית, הספיחין שצומחין בו מתרין באכילה. ומהנהר ומאמנה והלאה – מתר בעבודה בשביעית⁵⁴.

חז"א (שביעית יב' ח') ילקוט (י' א')- העיקר כהרמב"ם כ"פ האחרונים.

53 המצוה של השמיטה

מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית ר"ת (תוס' ראש שנה ט')- פירות שלא הופקרו אסורים באכילה. ר"ש (שביעית ח' ו'), רמב"ן (ויקרא כה' ה')- פירות שלא הופקרו מותרים באכילה.

54 עולי מצרים

וכל שלא החזיקו אלא עלי מצרים ברכב שהוא מחזיב ועד הנהר ועד אמונה אע"פ שהוא אסור בעבודה בשביעית הספיחין הצומחים בו מותרים בארץ. ומאמנה והלאה מותר בעבודה בשביעית.

גר"א (שביעית ו' א') - הספיחין הצומחים בו מותרים, וכן אין בהם קדושת שביעית. חזו"א (יג' כד') - יש להחמיר.

רמב"ם (כה') - כל שהחזיקו בו עולי בבל עד כזיב אסור בעבודה, וכל הספיחין שצומחים בו אסורים באכילה. וכל שלא החזיקו בו אלא עולי מצרים בלבד, שהוא מכזוב ועד הנהר ועד אמונה, אע"פ שהוא אסור בעבודה בשביעית הספיחין הצומחים בו מותרים באכילה. ומהנהר ומאמנה והלאה - מותר בעבודה בשביעית.

שביעית (ו' א') - שלוש ארצות לשביעית: כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל ועד כזיב לא נאכל ולא נעבד. וכל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמונה נאכל אבל לא נעבד. מן הנהר ומאמנה ולפנים - נאכל ונעבוד.

ר"ש, ורא"ש - פירשו לא נאכל ולא נעבד: לא נאכל לאחר זמן ביעור, ולא נעבד כפשוטו. והרמב"ם במהדורא קמא פירש לא נאכל פירושו: אם גדלו הפירות מכח עבודת הקרקע (שמור ונעבוד), אבל הרמב"ם במהדורא בתרא פירש לא נאכל מדין ספיחין, שגזרו זה רק בשטח עולי בבל.

נאכל אבל לא נעבד - עולי מצרים: פירשו ר"ש ורא"ש שאע"פ שקדושה ראשונה בטלה אפ"ה החמירו חכמים ואסרו עבודת אדמה במקומות שהחזיקו עולי מצרים. ופירש הר"ש והגר"א שזהו שאסרו עבודת הקרקע במקומות עולי מצרים, שזהו דווקא במחובר. אבל בתלוש, דהיינו, העבודות שלאחר קצירת התבואה זה לא אסרו. אבל הריב"מ"ץ ס"ל שחכמים אסרו שם כל העבודות

קדושת שביעית.

משנה למלך - לרמב"ם ברור שמקום עולי מצרים - אין ספיחין, אבל הפירות והירקות קדושים בקדושת שביעית. ואילו לר"ש הסתפק המשל"מ וס"ל עיקר שלר"ש כיוון שפירש שעולי מצרים נאכל אחר הביעור, מהסברא ניראה שג"כ אין בו קדושת שביעית שהרי כל דבר שיש לו קדושת שביעית צריך לבער, ועדיין הסתפק המשנל"מ בדעת הר"ש בעניין זה לע"ש.

רמב"ם - משמע שעולי מצרים שביעית נוהגת שם מהתורה, שכן אח"כ כתב שסוריה אע"פ שאין שביעית נוהגת בה מן התורה גזרו עליה וכו', משמע שקודם לכן עולי מצרים שביעית מן התורה.

כז סוריה – אף על פי שאין שביעית נוהגת בה מן התורה, גזרו עליה שתהיה אסורה בעבודה בשביעית כארץ ישראל, כדי שלא יניחו ארץ ישראל וילכו וישתקעו שם. אבל עמון ומואב ומצרים ושנער – אף על פי שהן חיבין במעשרות מדבריהם, אין שביעית נוהגת בהן.

כח עבר הירדן – שביעית נוהגת בה מדבריהם. וספיחי עבר הירדן וספיחי סוריה – מתרין באכילה; לא יהיו ארצות אלו חמורין מארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים.

כט גוי שקנה קרקע בארץ ישראל וזרעה בשביעית – פרותיה מתרין; שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עברה, והגויים אינן מצוין על השביעית כדי שנגזר עליהן.

ל עירות ארץ ישראל הסמוכות לספר – מושיבין עליהן שומר, כדי שלא יפוצו גוים ויבזו פרות שביעית.

פרק חמישי

- א** פרות שביעית נתנו לאכילה ולשתיה ולסיכה ולהדלקת הנר ולצביעה; מפיו השמועה למדו: "תהיה"⁵⁵ – אף להדלקת הנר ולצבע בה צבע.
- ב** לאכילה ולשתיה כיצד? לאכל דבר שדרכו לאכל, ולשתות דבר שדרכו לשתות, כדין תרומה ומעשר שני⁵⁶.

55 השימוש בפירות שביעית

פירות שביעית נתנו לאכילה ולשתיה ולסיכה ולהדלקת הנר ולצביעה, מפיו השמועה למדו "תהיה" (ויקרא כה') אף להדלקת הנר ולצבוע בה צבע. רמב"ם בפה"מ- אמר ה' בשנה השביעית "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול" ואמרו בספרא (ויקרא כה') "תהיה" אף להדלקת הנר, אף לצבוע בה צבע וכו'.

מגילת אסתר (בהשמתות מצות עשה עשה ב')- לדעת הרמב"ן יש ג"כ מצוות עשה באכילת פירות שביעית.

חזו"א- (שביעית יד' י') ס"ל שלרמב"ן אין מצוות עשה באכילת שביעית, וביאר שכוונת הרמב"ן שהינם לאו הבא מכלל עשה, ושכן כוונת הרשב"ץ בזוהר הרקיע (מע' טז') שעל הפסד עובר בעשה.

56 אכילה ושתיה

לאכול דבר שדרכו לאכול ולשתות דבר שדרכו לשתות כדין תרומה ומעשר. דרך אמנה- אבל דבר שאין דרכו לאכול כגון: שמן בפנ"ע אסור לאכול ולשתות, אבל מותר ליתן השמן לתוך אוכל ומשקה ולשתותו.

ערוה"ש (כד' ט'), **מנחת שלמה** (א' מו')- בזמנינו שרגילים לסחות פירות רבים כמו פירות הדר וכדו' - מותר. ויש להשתדל לסחוט הפרי עד תומו.

אור לציון (יב' ב')- אסור לסחוט אפילו לימונים ותפוזים, ולא התיר אלא זיתים וענבים. ולמד זה ממש"כ הרמב"ם בתרומה (יא' ב') שתמרים של תרומה מותר לחבץ אותן ולקבצן כעיגול הדבילה, ואסור לעשות מהן שכר, וכן אין עושים תמרים דבש וכו', חוץ מזיתים וענבים בלבד.

ג ולא ישנה פרות מבריתך, כדרך שאינו משנה בתרומה ומעשר. ודבר שדרכו להאכל מבשל – אין אוכלין אותו חי. לפיכך אין שוקלין אכלי בהמה. אינו מטפל לאכל תבשיל שנפסד והפת שעפשה, כדרך שאינו אוכל בתרומה ובמעשר.

ד ואין מבשלין ירק שלשביעית שלא יביאנו לידי פסול. ואם בשל מעט ואכלו מיד – מתר, שהרי לא הניחו כדי לבוא לידי פסול.

ה פרות המיחדין למאכל אדם – אין מאכילין אותן לבהמה לחיה ולעופות. הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה – אין מחיבין אותו להחזירה, שנאמר: "ולבהמתך ולחיה..."

ו ולסיכה כיצד? לסוך דבר שדרכו לסוך. לא יסוך יין ושמן, אבל סך הוא את השמן. ולא יפטם את השמן. ולא יסוך במרחץ, אבל סך הוא מבחוץ ונכנס.

ז ושמן שלשביעית – אין חוסמין בו תנור וכירים, ואין סכין בו מנעל וסנדל, ואין סכין אותו בידיים טמאות. נפל על בשרו – משפשפו בידיים טמאות. ולא

עוד כתב - שמותר לרסק פירות כשצריך לרסקן, כגון: בנות ואבוקדו וכדו', ופירות שאין צריכין לרסקן אסור לרסק, ואם אינו מרסק לגמרי והצורה קיימת - מותר לרסק בכל אופן.

עוד כתב- שמותר למזוג יין לכוס עד שיעלה על גדותיו וישפך, וכן לכבות בשארית היין את נר ההבדלה, וליקח מהיין ולשים ע"ג עיניו כדרך שרגילים לעשות בכל השנים. **דרך אמנה**- אוסר למזוג בהבדלה הרבה יין, וכן לתת לעיניו וכו'. וכן במילה שלא למצוץ ביין של שביעית וכו' ע"ש.

לענ"ד- מדכתב הרמב"ם לאכול דבר שדרכו לאכול וכו' משמע שדרך לאכול כדרכו ממש, אבל לשתות למשל שמן וכו' יהיה אסור, לפי שאין דרכו בכך. נמצא שההלכה כאן שצריך לאכול פירות שביעית כדרכם ולא מטעם שלא להפסידם, ומכאן תלמד שלסחוט לימונים ותפוזים א"ת שהטעם לא להפסידם יהיה הדבר מותר, ובלבד שיסחוט עד תומם. אבל אם הטעם משום דרכם גם בסחוט עד תומם - אסור. וכך נ"ל לעיקר שהטעם הוא כדרכו, וכפשט הרמב"ם.

יסוך רגלו בתוך המנעל, אבל סך הוא רגלו ולובש המנעל, וסך גופו ומתעגל על גבי קטבליא.

ה להדלקת הנר כיצד? שמדליק את הנר בשמן שביעית עצמו. מכרו ולקח בו שמן אחר, או שהחליף שמן בשמן – שניהן אסורין בהדלקה, שאין מדליקין בדמי שביעית⁵⁷. ולא יתן השמן לתוך המדורה, אלא מדליקו בנר.

57 מכרו ולקח

להדלקת הנר כיצד שמדליק את הנר בשמן שביעית עצמו, מכרו ולקח בו שמן אחר או שהחליף שמן בשמן שניהם אסורים בהדלקה שאין מדליקין בדמי שביעית. דרך אמנה- הטעם בדבר משום ששמן של שביעית עצמה ידוע ולא יבואו לעשות בה סחורה, אבל בדמים חששו שאם יתירו להדליק ישתכח שהוא דמי שביעית, ויבואו לעשות בו סחורה. ואם רוצה להדליק בשמן השני - יחללנו על פרי אחר, שדמי שביעית שמתחילים יוצא לחולין, ואז יותר גם השמן הראשון.

ג"ר (הובא בפאת השולחן כד' יא') - שניהם מותרים בהדלקה, והאיסור הוא רק במקרה שמכר או החליף מאכל קדוש בקדושת שביעית שאינו ראוי להדלקה, וקיבל תמורתו שמן - שצריך לנהוג בשמן כפי שנהג במאכל שאינו ראוי להדלקה.

כ"מ, רדב"ז - מקור דברי הרמב"ם הנ"ל מהירושלמי שביעית (פז' הא').

דרך אמנה - הטעם בדבר, משום ששמן של שביעית עצמה ידוע, ולא יבואו לעשות בה סחורה. אבל בדמים חששו שאם יתירו להדליק ישתכח שהוא דמי שביעית, ויבואו לעשות בו סחורה. ואם רוצה להדליק בשמן השני יחללנו על פרי אחר, שדמי שביעית שמתחילים יוצא לחולין ואז יותר גם השמן הראשון.

להדלקת נר חנוכה

רידב"ז (על פאת השולחן סימן ה' סעיף ט') - אסור, כיוון שאסור להשתמש לאור נר חנוכה חשיב בכלל האיסור לאוכלה ולא להפסד. וכ"כ בספר תורת הארץ (ח' מ').

אור לציון - מותר, לפי שחשיבה לצורך ולא להפסד, וכמו שכתב הרמב"ם לגבי תרומה (יא' יח') שמותר להדליק נר חנוכה בשמן שריפה שלא ברשות כהן.

דרך אמנה - אסור בנרות חנוכה ומתיר בשלשבת, וכתב שכ"כ בספר תורת הארץ (ה' מז'), וכתב שם שה"ה לנר בית כנסת ולנר יוארציט. מיהו לדעת הדרך אמנה (שם ביאור הלכה) שנר בית כנסת מותר - כיוון שנהנין לאורו, אבל של יארציט יש לדמותו לנר חנוכה.

ט לצביעה כיצד? דברים שדרכן לצבע בהן – אף על פי שהן מאכלי אדם צובעין בהן לאדם, אבל אין צובעין לבהמה מפרות שביעית, אפילו מאכלי בהמה, שאין קדושת שביעית חלה על צבעי בהמה.

י מיני כבסים, כגון ברית ואהל – קדושת שביעית חלה עליהן, ומכבסין בהן, שנאמר: "והיתה שבת הארץ לכם" – לכל צרכיהם⁵⁸. אבל אין מכבסין בפרות שביעית ואין עושין מהן מלוגמא, שנאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" – לא למלוגמא, ולא לזלוף, ולא להקיא, ולא למשרה, ולא לכבסיה.

יא כלל גדול אמרו בפרות שביעית: כל שהוא מיחד למאכל אדם, כגון חטים ותאנים וענבים וכיוצא בהן – אין עושין ממנו מלוגמא או רטיה וכיוצא בהן ואפילו לאדם, שנאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" – כל שהוא מיחד לכם, יהיה לאכלה ולא לרפואה; וכל שאינו מיחד למאכל אדם, כגון קוצים ודרדרים הרכים – עושין מהן מלוגמא לאדם, אבל לא לבהמה. וכל שאינו

מנחת שלמה (מה) - מפקפק על האוסרים נר חנוכה, ודמי למדליק נר כדי ללמוד - והרי מצות לאו להנות ניתנו, ובכו"ז אין הו"א לאסור זה וכו'. ודחאו הדרך אמנה (שם) שבהדלקת הנר ללמוד ההדלקה הינה לראות לאורו - וזה מותר, ומה נפק"מ מה שיראה לאורו, משא"כ נר חנוכה שאסור לראות לאורו.

58 מיני כבסים

כגון: בורית ואהל, קדושת שביעית חלה עליהן, ומכבסין בהם שנאמר... "לכם" לכל צרככם.

רש"י סוכה (מ) - ס"ל שאין בהם קדושת שביעית במיני כבסים הללו וכן במיני הדלקות (דהיינו אלו שאינם ראויין אלא להדלקה).

כס"מ - פרק לולב הגזול (מ). ובהגזול עצים (קב.). תניא אין מוסרין פרות שביעית לא למשרה ולא לכביסה, ר' יוסי אומר מוסרין. ופסק הרמב"ם כרבנן, וס"ל דעד כאן לא אפלגו אלא בפרות כדדייק לישנא דבריתא ולישנה דקרא ("לאכלה" ולא למלוגמא "לאכלה" ולא לזלוף..). אבל במיני כבסין שאינן פרות אף לרבנן מכבסין בהם.

מיחד לא לאדם ולא לבהמה, כגון הסיאה והאזוב והקורנית – הרי הוא תלוי במחשבתו: חשב עליו לעצים – הרי הוא כעצים; חשב עליו לאכילה – הרי הוא כפרות; חשב עליו למאכל אדם ולמאכל בהמה – נותנין עליו חמרי מאכל אדם, שאין עושין מהן מלוגמא, וחמרי מאכל בהמה, שאין שולקין אותן.

יב מתר למכר אכלי אדם ואכלי בהמה ולקח בהם אכלי אדם, אבל אין מוכרין אכללי בהמה לקח בהם אכלי בהמה אחרת, ואין צריך לומר שאין מוכרין אכלי אדם לקח בהן אכלי בהמה. ואם לקח בהן, או החליף אכלי אדם באכלי בהמה – הרי הם כאכלי אדם, שאין עושין מהן מלוגמא לאדם.

יג פרות שביעית – אין מוציאין אותן מהארץ לחוצה לארץ, ואפילו לסוריה⁵⁹, ואין מאכילין אותן לגוי, ולא לשכיר. ואם היה שכיר שבת או

59 הוציא מהארץ לסוריה

פרות שביעית אין מוציאם אותם מהארץ לחו"ל ואפילו לסוריה. משנה שביעית (סוף פרק ו')- אין מוציאם שמן שריפה ופרות שביעית מהארץ לחו"ל, א"ר שמעון שמעתי בפרוש שמוציאים לסוריה ואין מוציאם לחו"ל... רמב"ם בפה"מ - אין הלכה כרבי שמעון. וכן נראה שפסק כאן בחיבורו. וכתב הכס"מ והרדב"ז דס"ל להרמב"ם שרבי שמעון פליג על ת"ק ופסק הרמב"ם כת"ק. ר"ש, רא"ש, ורע"ב- טעמא לפי שמצוות ביעור פירות שביעית צריכה להיות בא"י. בית רידב"ז (ה' ויח')- ע"פ טעם הנ"ל, מותר להוציא פירות מועטים שבוודאי יאכלו עד זמן הביעור. וכן התיר להותיא אתרוגים כאשר יש בארץ עודף אתרוגים ועלולים להתקלקל. והחזו"א (י' ו') אוסר.

דרך אמונה – אין להוציא אתרוגים לחו"ל, מ"מ אין הפירות נאסרים ויוצאים בהם יד"ח, ולשלוח אתרוג בלתי מורכב לקיום המצווה במקום שיש להסתפק שיבטל המצווה בהעדר המשלוח הדעת נוטעת להתיר.

החזו"א (יג' ג') – אבל להוציא למקומות שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל - מותר להוציא. והדרך אמונה כתב לפקפק בזה.

ראב"ד (תו"כ בהר א' ט') – ביעור הטעם הוא משום שלא ינהג מנהג חולין בפרות, כיון שמצואים שם להם פרות שאין בהם קדושת שביעית.

אור לציון – לרמב"ם אין הטעמים הנ"ל, ולכן כו"ג אסור. ויש אומרים ע"פ דברי התוס' (פסחים נב:) רב ספרא נפיק מא"י לחו"ל הוה בהדיה גברא דחמרא דשביעית...

שמיטה להרמב"ם פרק ה'

שכיר שנה או שכיר חודש, או שקצץ מזונותיו עליו – הרי הוא כאנשי ביתו, ומאכילין אותו. ומאכילין את האכסניא פרות שביעית.

יז ואין בית דין פוסקין לאשה פרות שביעית, מפני שזוהי כמשלם חוב מפרות שביעית; אבל נזונת היא משלבבלה.

יח אין אוספין פרות שביעית כשהן בסר, שנאמר: "תאכלו את תבואתה" – אינה נאכלת עד שתעשה תבואה⁶⁰. אבל אוכל מהן מעט בשדה כשהן פגין,

והקשו (התוס') הרי אין מוציאים פרות שביעית מהארץ לחו"ל, ותרצו כתרופ ראשון דהתם מירי לאכילה ורב ספרא אפיק לסחורה, דיש סחורה דמותרת.

פרות בוסר⁶⁰

אין אוספין פרות שביעית כשהן בוסר שנא' "תאכלו את תבואה" – אינה נאכלת עד שתעשה תבואתה.

משנה שביעית (ד' ז') – מאמתי אוכלין פירות האילן בשביעית, הפגים שיזריחו אוכל בהן פיתו בשדה, ביחלו קונס לתוך ביתו וכן כיוצא בהם. ושאר שני שבוע חייבים במעשרות. ביחלו פירש הרמב"ם בפירוש המשניות - בישלו. והר"ש כתב שפניהם מאדימים ע"ש. והראב"ד פירש משילבינו.

הרמב"ם בפה"מ (שם) – אמר ה' בשנה שביעית "מן השדה תאכלו את תבואתה" ואמרו (בספרא) אינה נאכלת עד שתיהיה תבואה, שאסור לאוכלה אא"כ היא ראויה לאכילה, לכך אמר שתבואתה נאכלת כדרך שבני אדם אוכלים מפרותיהם, ודרך בנ"א לאכול מן הפירות הפגים מעט מעט דרך עראי, לפיכך אוכל הפגין משזרחו אך בשדה. ועניין יזירוח יבריקו ויחליקו פניהם, וכן דרך הפגים שיתחיל להיכנס לתוכם המים. בחלו – בישלו, ואני חושב שאין הכוונה כאן אלא על פגי התאנים וכיוצא בהם ר"ל הדומים לתאנים הנ"ל, ושאר שני שבוע חייבים במעשרות כלומר אם הזריחו הפגים כבר באו לעונת המעשרות.

ר"ש, רע"ב – פירושו כאן המשנה, שהטעם הוא שאסור קודם זמן זה הוא משום "לאוכלה" ולא להפסד.

מהר"י קורקוס – הבין שזוהי מחלוקת בפירוש המשנה בין הר"ש לרמב"ם וכתב בדרך אמונה שאין זה מוכרח שהא גם הר"ש הביא דרשת הירושלמי וכו'. והוסיף ששמענו שמכן (החזו"א) התיר להוריד עגבניות ירוקות ע"מ שיגמר בישולם בבית, ואין בזה משום הפסד.

כדרך שאוכל בשאר שני שבוע. ולא יכנס לאכל בתוך ביתו עד שיגיעו לעונת המעשרות.

טז ומאמתי יהיה מתר לאכל לאכל פרות האילן בשדה בשביעית? הפגין שלתאנים – משיזריחו, אוכל בהן פתו בשדה, וכן כל כיוצא בהן. והבסר – משיוצאי מים, אוכלין בשדה, וכן כל כיוצא בהן. הזיתים – משיכניסו סאה שלזיתים רביעית שמן, פוצע ואוכל בשדה. הכניסו חצי לג – כותש וסך בשדה. הכניבו שלישי – מתר להכניסו לביתו, שהרי הגיעו לעונת המעשרות.

יז מתר לקץ אילנות לעצים בשביעית קדם שיהיה בהן פרי. אבל משיתחיל לעשות פרי – לא יקץ אותו, שהרי מפסיד האכל, ונאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", לא להפסד⁶¹. ואם הוציא פרות והגיעו לעונת המעשרות – מתר לקץ אותו, שהרי הוציא פרותיו ובטל דין שביעית ממנו.

ר"ש, רא"ש – ההתר הזה לאוכלם מעט מעט בשדה כשהן בוסר, זהו דווקא בתאנים ענבים וזיתים אבל שאר פירות אין לאוכלם עד שיגיעו לעונת נמעשרות.

לקוץ אילנות בשביעית⁶¹

מותר לקוץ אילנות לעצים בשביעית קודם שיהיה בהם פרי, אבל משיתחיל לעשות פרי – לא יקץ אותו, שהרי מפסיד האכל, שנאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה".

משנה שביעית (ס"פ ד') – מאמתי אין קוצצים האילן בשביעית: ב"ש אומרים כל האילן משיוציא ובה"א החרובין משישלשו והגפנים משיגיעו והזיתים משיניצו, ושאר כל האילן משיוצא, וכל אילן כיון שהגיע לעונת המעשרות מותר לקוצו. כמה יהיה בזית ולא יקוצנו רובע, רשב"ג אומר הכל לפי הזית.

רמב"ם (פה"מ) – אסור לקצוץ האילנות בשנה השביעית ב"ש אומרים משיתחילו להניב פרות מפני שהוא גוזל בנ"א, לפי שה' נתן פירותיהם לכל בנ"א. משיוציא – משהופיע בו הפרי, אע"פ שהוא פג. משישלשו – משישתלשלו וירדו, משיגרסו – משנתהוו בהם חרצנים וגרעינים הם החרצנים, משיניצו משהוו בהם ניצנים, כיון שבאו לעונת המעשרות מותר לקוצו, מפני שהוא ראוי כבר לאכילה כמו שביארנו. ולוקח הפרי ואוכלו ומותר לו לקצוץ האילן, ובתנאי שיהיה להם ערך כלומר לעציו ואז מותר לקצוץ אותו, אבל אם אין לעציו ערך רב בכדי שיאמרו שיש תועלת בקציצתו

יז ומאמתי אין קוצצין האילן בשביעית? החרובין – משיששלול; והגפנים – משיגרעו; והזיתים – משינצו; ושאר כל האילנות – משיוציאו בסר. ואין קוצצין את הכפניות בשביעית, מפני שהוא הפסד פרי. ואם אין דרכן להעשות תמרים אלא שיצין – מתר לקץ אותן כפניות.

יט אין שורפין תבן וקש שלשביעית⁶², מפני שהוא ראוי למאכל בהמה; אבל מסיקין בגפת ובזגין שלשביעית.

מלהניחו - הרי זה אסור לקצוץ אותו, מפני שהוא מניב פירות. כי קציצת אילנות העושים פירות אסורה מן התורה בכל זמן שיהיה אלא לפי התנאי שהזכרנו ... "לא תשחית" וכו', ואין הלכה כרשב"ג.

אור לציון – לולא דבריהם של הרמב"ם והתוס', אפשר לתרץ שמירי באופן שלא קוצץ את האילן משורשו שבכה"ג ליכא "בל תשחית" כמש"כ המשנה למלך (איסורי מזבח ז' ג') וכו"כ החיד"א בחיים שאל (ח"א כב') עוד תירץ האור לציון שאפשר לפרש המשנה דעסקינן שצריך למקומו שבכה"ג מותר לקצוץ.

תו"ט - תמה על הרמב"ם האך נותן טעם משום גזל, דאע"פ שהתורה ניתנה להידרש בדרש בהלכות יש נפק"מ ולכן תירץ הרמב"ם שאין זה תירוץ נוסף אלא אותו תירוץ "לאוכלה" ולא להפסד ועל זה נתן הרמב"ם הטעם הנ"ל.

מנחת שלמה (ש' נא') - בזמננו אסור לקצוץ אילן או ענף שיש עליו פירות שביעית שהגיעו לעונת המעשרות עד שיגיעו לשלב שכך אוכלים אותם.

ר"ש, רא"ש, ורמב"ם - פירשו שמה שאמרו בית שמאי כל האילן משיוציא פירושו שכאשר נופל הפרח מתגלה הפרי שמתחתיו וזוהי ההתחלה אבל רש"י פירש (פסחים קב:) משיוציא היינו משיצאו תחילת העלים בימי ניסן וכך פירש הרמב"ם במהדורה ראשונה.

תבן וקש ⁶²

אין שורפיו תבן וקש של שביעית ...

משנה שביעית (ט' ז') – מאמתי נהנים ושורפין בתבן ובקש של שביעית משתדן רביעה שניה

רמב"ם בפה"ש - רביעה שניה של מוצאי שביעית אז מותר להנות בתבן ובקש של מוצאי שביעית

ר"ש - משנתבשל מה שבשדה ממאכל חיה פקעה קדושת שביעית ממה שבבית.

כ מרחץ שהסקה בתבן ובקש שלשביעית⁶³ – מתר לרחץ בה בשכר. ואם אדם חשוב הוא – אסור לרחוץ בה, שמא יסיקו בה דברים אחרים כדי להיות ריחה נודף בשבילו, ונמצאו מפסידין פרות שביעית.

רדב"ז - הקשה, שהרי הרמב"ם לעיל (ד' ד') כתב שהתבן של שביעית מותר בכל מקום ולא גזרו עליו עכ"ל. ותירץ דהתם מיירי בתבן גס שלא ראוי למאכל בהמה משא"כ הכא ועדין הקשה שה"ל להרמב"ם לפרש. עוד תירץ הרדב"ז לחלק בין קש לתבן לקש ותבן של שאר מיני קטניות שבהם אסור, וסיים שכך נראה עיקר. לענ"ד – תימה מאי קשיה ליה לרדב"ז משום דהתם מיירי לאוכלה, דהיינו מדין איסור ספיחין מפרש הרמב"ם שמותר לאכול בתבן וקש וכו' לבהמה ואילו הכא מיירי להשחתה להסיק וכו' – והכל ברור. **ירושלמי** (ט' ה') – תבן של שביעית מהו שיהיה אסור משום ספיחי שביעית רבי לוי דנברא שאל לרבי אבא בר זבדא ושרא. – הרי מפורש שמותר מישום ספיחים.

63 מרחץ שהוסק בתבן וקש

מרחץ שהסקה בתבן וקש....
משנה שביעית (ס"פ ח') – מרחץ שהוסק בתבן או בקש של שביעית מותר לרחוץ בה ואם מתחשב הוא הרוצה לא ירחוץ.
רמב"ם בפה"מ – אם מתחשב כלומר אם אדם חשוב הוא, והוא נכבד בעיני עמו שמפני כבודו אפשר לשרוף בכלל העצים מה שאינו עצים כדי להיטיב ריח המרחץ כגון דברים שיתנו להם ריח טוב והם ערבים לאכול.
ר"ש רע"ב – אם מתחשב הוא: אם אדם חשוב הוא שבנ"א למדין ממנו, צריך להחמיר על עצמו.
כס"מ – וא"ת מאחר שכתב בסמוך שאין שורפין תבן וקש הואיל והוא מאכל בהמה, והיאך א"כ התיירו להסיק בהם מרחץ - וי"ל "דאם הסיק" דיעבד קאמר.
ראב"ד – פירש המשנה דקתני ברישא מותר לרחוץ בחינם קאמר אבל בשכר לא, דהוי כסחורה. ואם אדם חשוב לא ירחץ דחינם דידה כשכר דמי. ואם כדבריו (של הרמב"ם) אדם חשוב לא ירחוץ בשום מרחץ בשביעית, ומאי איריא שהוסקו בתבן וקש שלשביעית.
כס"מ – תירץ שלא נאסרה סחורה אלא בראוי לאכילה, כדדרשינן ל"אוכלה ולא לסחורה" ומש"כ הראב"ד שא"כ מאי איריא בתבן וקש, תירץ הכס"מ אה"נ דאע"פ שמותר לרחוץ במרחץ שהוסק מהם ועוד דרבותא נקט דאפילו תבן וקש ירחץ וכו'.

שמיטה להרמב"ם פרק ה'

כא הקליפין והגרענין שמתרין בתרומה לזרים – אין קדושת שביעית חלה עליהם⁶⁴, והרי הן כעצים, אלא אם כן ראויין לצביעה. והקור – קדושת שביעית חלה עליו.

חזו"א- הקשה מדוע כאן מותר לרחוץ בו בדיעבד, ואילו לגבי תנור פסק הרמב"ם (ה' כג') שאסור לאפות בהיסק זה, אלא צריך לצנן התנור ולהסיקו מחדש. ותיריך (יג' טו') שכשאופה בתנור זהו גמר האיסור, אבל אם עבר ואפה הפת מותרת באכילה, משום שכבר ניגמר האיסור, וכך הדין במים שהחמו בתבן וקש, שבחימום המים נגמר האיסור.

גר"א- ע"פ הירושלמי, דווקא מרחץ של רבים מותר לרחוץ בכה"ג, אבל מרחץ של יחיד שהוסקה בתבן וקש - אסור לרחוץ בה אפילו בדיעבד.

64 הקליפין והגרענין

הקליפין והגרענין שמתרים בתרומה לזרים אין קדושת שביעית חלה עליהם..
רדב"ז- המקור לזה ביארו בה' תרומות (יא' י'), והדברים ק"ו אם תרומה שהיא במיתה לזרים הותרו הקליפות והגרענין, כ"ש לעניין שביעית שאין בו מיתה.
רמב"ם תרומות (יא' י' א')- עוקצי תאנים וגרוגורות ועוקצי הכלסין והחרובין ומעי אבטיח וקליפי אבטיח וקלפי אתרוג וקלפי מלפפון, אע"פ שאין בהם אוכל וקניבת ירק שמשליכין בעלי בתים - הרי אלו אסורים לזרים, אבל קניבת ירק שמנקבים הגננים מותרת לזרים. קליפי פולין ושומשומין - אם יש בהם אוכל אסורין, אין בהם אוכל מותרים. גרעיני זיתים ותמרים וחרובין - אע"פ שלא כנסן הכהן הרי אלו אסורין לזרים. ושאר הגרענין בזמן שכנסן ויש בהם לחלוחית למצוץ אותן - אסורות לזר, ואם השליכין - מותרות.

דרך אמונה- ביאר הרמב"ם הנ"ל, שקלפי אבטיח ואתרוג ומלפפונים, שאלו הקליפות היה רגילות לאוכלם ולכן אסורים. וזה החילוק שם: היכא שהיה רגילות לאוכלם - אסור, היכא שרגילות לזורקם מותר, וכן ע"ז הדרך.

עוד- התפוז קליפותיו מותרות לזורקם, שכן הרגילות היום.
רדב"ז, מהר"י קורקוס- פירשו דברי הרמב"ם הנ"ל, שגרעיני תמרים זיתים וחרובים אע"פ שלא כנסן אסורים לזרים וכו'. מיירי בגרעינים שיש בהם לחלוחית, אבל אם הם יבשים לגמרי- מותר, ועפ"ז ס"ל **לאור לציון** דה"ה בשביעית, ולכן העלה שגרעיני זיתים שלא נשאר בהם מבשר הפרי - מותר לזורקם, וע"ש.

כב הצורך תבלין שלשביעית ונתנן לתוך התבשיל: אם בטל טעמן – הרי אלו מתרין לכל דבר;⁶⁵ ואם נשאר בהן טעם – עדין הן בקדשת שביעית.

כג אין נותנין תבן וקש שלשביעית לא לתוך הכר ולא לתוך הטיט; ואם נתן – הרי זה כמבער⁶⁶. תנור שהסיקוהו בתבן ובקש שלשביעית – יוצן⁶⁷.

אור לצינון- הסתפק לבסוף בעניין הגרעינים והקליפות, משום שרובם ראויים למאכל בהמה או לצביעה, וכמעט שאין קליפות או גרעינין שאינם עומדים לדברים אלו, וסיים שם בביאורים שלמעשה צ"ע.

65 תבלין של שביעית בתבשיל

הצורך תבלין שלשביעית ונתנן לתוך התבשיל....
רדב"ז- המקור לזה מהתוס', והטעם כיוון שנתן כל טעמו בקדירה הריהו כעץ בעלמא.

66 תבן וקש לכר וכו'

אין נותנים תבן וקש של שביעית לא לתוך הכר ולא לתוך הטיט...
ראב"ד- והוא שישן עליו, דהכי איתא בירושלמי.
רדב"ז- הרמב"ם העתיק לשון התוספתא כדרכו, אע"פ שהירושלמי כתב כמ"ש הראב"ד.

כס"מ- אפשר שלרמב"ם לא היה כן גירסת הירושלמי, ואת"ל שהיה כן בגירסתו י"ל שהוא מפרש "והוא שישן עליו" לא ישן ממש קאמר, אלא שנתנו בכר בכדי שישן עליו. ומהר"י קורוקס תירץ שלא נאמר כן אלא אליבא דרבי אשעיה וכו' וע"ש.
דרך אמונה- לדעת רוב הראשונים שאין בטל בטיט א"כ גבלו. ואין בטל בכר א"כ ישן עליו שאז כבר אין דרכו להוציאו משם ובטל.

67 שימוש בתבן וקש שלשביעית

תנור שהסיקוהו כתבן וקש של שביעית יוצן.
כס"מ- המקור מהתוס'. ומהר"י קורוקס כתב שצריך טעם לחלק בין מרחץ לתנור כי במרחץ אמרו מותר לרחוץ בה ובתנור אמרו יוצן. ואפשר שבמרחץ ההסקה אינה ניכרת וניראת לעין ואין בה ממש, אבל בתנור הסיקו כדי לבשל או לאפות והנאה זו ניכרת, דמתחילה היה חי ועתה מבושל או אפני.

פירות נוכרים בא"י

אבקת רוכל - פירות שביעית בקרקע של גוי אין בהם קדות שביעית, ואע"ג דקימ"ל כמנ"ד בגיטין אין קינין לעכו"ם בא"י להפקיע מידי מעשר, זהו דווקא כשחזר ישראל וקנה מהגוי את הקרקע, אז מועיל מה שאין קינין לגוי. משא"כ אם הקרקע עודנה ברשות הגוי, לרו"ל יש קינין לגוי, משא"כ אים הקרקע עודנה ברשות הגוי לכו"ע יש קינין לגוי להפקיע.

וז"ל הרמב"ם (תרומה א' י') גוי שקנה קרקע בא"י לא הפקיעה מן המצות, אלא הרי היא בקדושתה. לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד, אלא מפריש ממנה תו"מ ומביא ביכורים הכל מן התורה כאילו לא נמכרה לגוי מעולם עכ"ל. אלמא דווקא בחזר ולקחה הא לא"ה לא.

המבי"ט - יש קדושת שביעית בפירות של גויים.

כתב מהר"י קארו שבשמיטה זו שנת השל"ד קמו כל חכמי העיר ועיינו בדבריו של המבי"ט, וראו שאין בהם ממש. והכריזו בבתי כנסיות בגזרת נידי - שכולם יפרישו תו"מ מפירות הגוי שנמרחו ביד ישראל בשביעית, כמו בשאר השנים. **משפט כהן** - בנוסף יש ספק במינין השנים, ואע"פ שנהגינן כהגאונים, עדיין יש ספק. **והרב טוקוצנסקי** ס"ל שאין לצרף זה למנין הספקות. **והיב"א** ס"ל שאפשר ע"פ מש"כ הזבחי צדק שאפילו סברא דחויא אפשר לצרפה לס"ס. והברכ"י כתב שלא לברך על פידיון מע"ש, כיוון שמסופקים בשנת השמיטה. **והמהרלנ"ח** כתב שספק זה הוא לד' שנים.

המבי"ט - שמותר למחמירים שאוכלם אותם בקדושה, למכור פירות וירקות אלו (משדות גויים) למי שאינו ניזהר וליכא "לפני עיוור" לפי שהם סומכין על המקליון.

שמיטה להרמב"ם פרק ה

ומשתרד רביעה שניה במוצאי שביעית, נהנין ושורפין בתבן ובקש
שלשביעית.

פרק שישי

א אין עושין סחורה בפרות שביעית⁶⁸; ואם רצה למכר מעט מפרות שביעית – מוכר, ואותן הדמים הרי הן כפרות שביעית, ילקח בהן מאכל ויאכל בקדשת שביעית, ואותו הפרי הנמכר הרי הוא בקדשתו כשהיה.

סחורה בפירות שביעית⁶⁸

אין עושין סחורה בפירות שביעית...

משנה שביעית (ז' ג') – קליפי רימון והנץ שלו, קלפי אגוזים והגלענים – יש להם שביעית ולדמיהן שביעית. הצבע צובע לעצמו ולא יצבע בשכר, שאין עושין סחורה בפירות שביעית, ולא בבכורות, ולא בתרומות ולא בנבלות ולא בשקצים ולא ברמשים, ולא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק.

דרך אמונה – להרמב"ן העובר ע"ז עובר על לאו הבא מכלל עשה. וע"ש שזה דווקא בשיעור כזית, אבל פחות מכזית ה"ל חצי שיעור שאסור מהתורה, ואם עשה סחורה בדמי שביעית השיעור הוא פרוטה.

עוד כתב (שם) שאיסור סחורה בפירות שביעית דאורייתא הוא, דאמרינן בע"ז (סב.) התורה אמרה "לאוכלה" ולא לסחורה. וליכא למימר דאסמכתא איהי, שכן בבכורות (יב:) פטרי בהמה שלקחה מדמי שביעית מבכורה מהא"ט, ומבואר דהוא דאורייתא דהא קולא היא.

ר"ש, רע"ב – צביעה בשכר נחשבת סחורה, ולכן אסור לצבוע בפירות שביעית בשכר **תוס' אנשי שם, חזו"א** – אם הצבע של בעל הבגד ומקבל שכר רק עבור מלאכתו, אין זו סחורה בפירות שביעית.

ר"ש בתו"כ – התועלת בצבע של שביעית שצבעו בו הבגד הינו עד זמן הביעור, אבל כשמגיע זמן הביעור חייב לבער הצבע, דהיינו להסירו ע"י חומר וכדומה, או לשרוף הבגד כמ"ש בריתא (בב"ק קא.) בגד שצבעו בו בקלפי שביעית – ידלק, ע"ש. וס"ל שחזותא מילתא היא. והקשו האחרונים מדוע הוצרך הר"ש לבערו, והרי ס"ל שביעור פירושו הפקר ולכן יכול להפקירו ולזכות בו.

רש"י – אין הצבע ממשות, ולדבריו גם אחרי זמן הביעור יכול לקיימו וללבושו. והאי ברייתא בגד שצבעו בקלפי שביעית ידלק "מיירי שצבעו בו אחר זמן הביעור שכבר ניתחייב הצבע בביעור וכו'. וכ"כ הדרך אמונה, והחזו"א.

רדב"ז – ובירושלמי אסור לצבוע (בפירות שביעית) אפילו בטובת הנאה משום דהוי כסחורה

לענ"ד – קשה ממש"כ לקמן סוף הפרק (ה"טו).

ב לא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר, ולא יצבע מקלפי שביעית בשכר, מפני שזוה עושה סחורה בפרות שביעית. לקח ירקות לאכל והותיר – מתר למכר המותר⁶⁹, והדמים שביעית. וכן אם לקח ירקות לעצמו, ולקח מהם בנו או בן בתו ומכר – הרי זה מתר, והדמים דמי שביעית.

על מי האיסור

המקנה (קידושין נב): – האיסור הינו גם על הקונה, ולא על המוכר בלבד. **נובי** (אבה"ע טז) – האיסור הינו על המוכר בלבד. **חוט שני** – סברה שהאיסור הינו על המוכר ולא על הקונה, לפי שפירות שביעית הותרו רק לאכילה והסוחר בהם משתמש לרווח משא"כ הקונה...

⁶⁹ סחורה המותרת

מתר למכר המותר⁶⁹, והדמים שביעית

משנה שביעית (ז' ג') - ולא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו לקח לעצמו והותיר מותר למוכר. ר"ש רא"ש רע"ב-פירשו שאסור ללקט ירקות של שביעית מן ההפקר כדי למכור בשוק **גר"א** - פירש המילה "לוקח" לקנות ירקות שביעית כדי למכור בשוק וזהו סחורה שקונה ומוכר ברווח, אבל ללקוט מן ההפקר כדי למכור מותר. והחזו"א כתב (יג' יז') שאפשר שזו גם דעת הרמב"ם, ואף הורה כן למעשה. מיהו אסור ללקוט הרבה בבת אחת למכור, אלא רק כמות שדרך בנ"א להביא למאכל ביתו **רא"ש רע"ב** – מותר לאדם ללקוט ירקות שביעית ולתנם לבנו שימכרם עבורו כי רק ללקט כדי למכור בעצמו נחשב דרך סחורה ואסור, אבל ללקוט כדי שימכרם בנו או שליח אחר מותר

ג כשמוכרין פרות שביעית – אין מוכרין אותן לא במדה ולא במשקל ולא במנין, כדי שלא יהיה כסוחר בפרות שביעית⁷⁰, אלא מוכר המעט שמוכר אכסרה, להודיע שהוא הפקר, ולוקח הדמים לקנות בהן אוכל אחר.

70 מכירה במנין

כשמוכרים אין מוכרין לא במידה ולא במישקל לא במנין כסוחר בפרות שביעית, אלה יהיה המעט שמוכר אכסרה להודיע שהוא הפקר, ולוקח הדמים ליקנות בהם אוכל אחר.

ויש מי שפירש [הר"ש] שהטעם כדי שימכרו בזול [הכי איתא בירושלמי והכל הוא בכלל מש"כ רבנו (הרמב"ם) להודיע שהוא הפקר כי הזוכה מן ההפקר מוכר בזול.

שביעית (ח' ג') - אין מוכרים פרות שביעית: לא במידה ולא במישקל ולא במנין ולא ת במנין ולא ירק במישקל

הגר"א - מפרש ע"פ גירסה בירושלמי שחכמים תיקנו לימכור פירות שביעית באומד לא רצו שימכרו בזול אלא לפי שמכירתם לפי מידה מדויקת יש בה ביזוי שביעית

משנה ראשונה - פרש שהדרך היא שמוכרים התאנים במנין והירק במישקל, לכן זהו שאסור. אבל משנה הדרך מותר. אבל מהתו"ט ומלא"ש ועוד ס"ל שאדרבא זה אין הדרך דהיינו אין הדרך לימכור התאנים במנין והירק במישקל ובכו"ז אסור, כ"ש במה שדרכו בכך

לענ"ד - לפירוש המשנה הראשונה קשה, דלהדיא ברישא אין מוכרין פירות שביעית לא במידה ולא במנין ולא במישקל וכו'. מיהו יותר מיסתבר שהתאנים דרכם במנין והירק שהוא זול יותר - במישקל. עכ"פ הנלע"ד דהמשנה נתנה דוגמא לדבר, ולכן ליכא נפק"מ, דעכ"פ אין מוכרין שביעית לא במנין ולא במשקל ולא במידה וכו', בין שדרכו בכך ובין שלא.

ד ואוגד דברים שדרכן להאגד לבית למכר בשוק אכסרה⁷¹, כדרך שאוגדין להביא לבית, לא כדרך שאוגדין לשוק, כדי שלא יהיה כמוכר בצמצום. ודברים שאין דרכן להאגד אלא לשוק – לא יאגד אותן.

ה פרות חוצה לארץ שנכנסו לארץ – לא יהיו נמכרים במדה או במשקל או במנין, אלא כפרות הארץ, אכסרה. ואם היו נכרין שהן מחוצה לארץ – מתר.

ו חמר בשביעית מבהקדש: שהפודה את הקדש – יצא הקדש לחלין ויתפשו הדמים תחתיו;⁷² והשביעית אינה כן, אלא המוכר פרות שביעית – יתפסו

71 את שדרכם לאגוד

האוגד דברים שדרכם להאגד לבית למכור בשוק אכסרה... שביעית (ח' ג') - ב"ש אומרים אף לא אגודות, וב"ה אומרים את שדרכו לאגוד בבית אוגדין אותו בשוק, כגון הכרשנין ונץ החלב.

הראב"ד - הבין בדברי הרמב"ם שצריך לשנות בצורת האגד, והקשה עליו מנין לו. **והכס"מ** תירץ שאין פירושו של הראב"ד מוכרח, דהיינו אין הכרח לפרש כן את הרמב"ם.

ר"י קורקוס - פירש שהאוגד לשוק דרכו לדקדק ולמנות כמה ירק יש בכל אגודה, משא"כ באוגד לבית שדרכו לאגוד באומד וכו'. אבל **מרכבת המשנה** פירש שההבדל הוא שהאוגד לבית עושה אגודה גדולה, והאוגד לשוק אוגד בקטנות ומצומצמות כדי להרבות הרוחים.

72 חומר שביעית מהקדש

חומר שביעית מבהקדש שהפודה את ההקדש יצא הקדש לחלין ויתפשו הדמים תחתיו...

שביעית (ח' ז') - ואחרון אחרון נתפס בשביעית, והפרי עצמו אסור. **רדב"ז** - אמרו בספרא כי יובל היא קודש תהיה לכם" מה קודש תופס את דמיו אף שביעית תופסת את דמיה, אי מה קודש תופס את דמיו ויוצא לחולין אף שביעית תופסת את דמיה ויוצאת לחולין ת"ל "תהיה" בהיותה תהיה וכו'.

הדמים ויעשו כפרות שביעית, והפרות עצמם לא נתחללו ונעשו כפרות שאר השנים, שנאמר בה: "תופשת את דמיה. נמצאת אומר: האחרון האחרון נתפש בשביעית, והפרי עצמו הרי הוא כמו שהיה.

ז כיצד? לקח בפרות שביעית או בדמיהן בשר – נעשה הבשר כאותן הפרות, ואוכלו כפרות שביעית, וצריך לבער שניהן בשעת בעור שביעית. לקח באותו בשר או בדמיו דגים – יצא הבשר ונתפשו הדגים. לקח בדגים או בדמיהן שמן – יצאו דגים ונתפש שמן. לקח שבשמן או בדמיו דבש – יצא שמן ונתפש דבש. וצריך לבער הפרות הראשונות עם הדבש האחרון כדרך שמבערין פרות שביעית, ואין עושין משניהן מלוגמא ולא מפסידין אותן, כשאר פרות שביעית.

ח אין שביעית מתחללת אלא דרך מקח. במה דברים אמורים? בפרי ראשון. אבל בפרי שני – מתחלל, בין דרך מקח בין דרך חלול.

ט וכשמחללין פרי הנלקח שנית – אין מחללין אותו על בהמה חיה ועוף חיים,⁷³ שמא יניחם ויגדל מהם עדרים עדרים, ואין צריך לומר שביעית עצמה; אבל מחללין אותן הפרות על השחושין.

דרך אמונה - יש להסתפק אם פחות מש"פ נתפס בק"ש וכו'. ולדעת המהרי"ט אע"ג דיש קדושת בפירות גוי, מ"מ אם הגוי מכר פ"ש אין הדמים ניתפסין בק"ש, ודעת הרש"ס שניתפסין, והחזו"א מסופק בזה. ולענ"ד המעות שאצל הגוי אינם בקדושת שביעית עכ"פ הישראל שמוכר הפרות שקנה מגוי - המעות שיקבל הרי הם בקדושת שביעית, וזה ברור לענ"ד.

דרך אמונה - אבל גוי שמכר לגוי בודאי שאין הדמים ניתפסין. לענ"ד - אם הגוי מכר פירות שביעית אין קדושה לדמים שאצל הגוי, אבל אם הישראל מכר פירות שביעית לגוי (ואיסור עשה, שכן אין להאכיל פ"ש לגויים) המעות כן בק"ש.

⁷³ על מה מחלל

כשמחללים פרי הנלקט שנית, אין מחללין אותו על בהמה חיה ועוף חיים.....

י דמי שביעית – אין פורעין מהם את החוב⁷⁴, ואין עושין בהן שושבינות, ואין משלמין מהן תגמולין, ואין פוסקין מהן צדקה לעניים בבית הכנסת, אבל משלחין מהן דברים שלגמילות חסדים, וצריך להודיע. וכן אין לוקחין מהן עבדים וקרקעות ובהמה טמאה, ואם לקח – יאכל כנגדן, כדרך שעושה במעשר שני. ואין מביאין מהן קני זבים וזבות ויולדות, חטאות ואשמות, ואם הביא – יאכל כנגדן. ואין סכין כלין ועורות בשמן שלשביעית, ואם סך – יאכל כנגדן.⁷⁵

תוספתא שביעית (ז' ה') - אחד שביעית ואחד מעשר שני מחללין אותו על חיה ועוף ועל בהמה בעלת מים, בין חיים בין שחטים דברי רבי. וחכ"א לא אמרו אלא בזמן שהן שחוטין. ופסק הרמב"ם כחכמים.

74 פריעת חוב דמי שביעית

דמי שביעית אין פורעין מהם את החוב...

דרך אמונה - וכ"ש שאין פודין בו שבויים אפילו לא פסקו עליו, דהוי מוסר פירות שביעית לגוי.

דרך אמונה - עני שמבקש צדקה בבית, אין לתת לו מדמי שביעית. שכיון שחייב ליתן לו הוי כפורע חובו מדמי שביעית. מיהו אם העני אוכל בקביעות אצלו בלי פסיקת דמים כבני ביתו - מותר.

לענ"ד - דווקא הפוסקים צדקה בביהכ"ס שזהו ממש חוב המוטל עליו, והריהו מכלל פריעת חוב. אבל עני המבקש בבית לענ"ד זהו מכלל לשלח דברים של גמח - שמותרו צריך להודיעו.

75 ואין סכין כלין ועורות בשמן שלשביעית, ואם סך – יאכל כנגדן....

משנה שביעית (ח' ט') - עור שסכו בשמן של שביעית: ר' אלעזר אומר ידלק וחכ"א יאכל כנגדו. אמרו לפני רבי עקיבה אומר היה רבי אליעזר עור שסכו בשמן של שביעית ידלק. אמר להם שתוקו, לא אומר לכם מה רבי אליעזר אומר בו.

פיהרמב"ם - ר' עקיבה הוא תלמיד רבי אליעזר וקיבל ממנו להקל בנידון זה, וכשמע אותם אומרים בשם רבו להחמיר בזה שתקם ואמר להם אל תיחסו לו דין זה, שאיני יכול לפרש לכם דעת רבי אליעזר בנידון זה מרוב שהוא מקל בזה, וזהו ענין אמרו

יא אין נותננין מהן לא לבלן ולא לספר ולא לספן ולא לשאר האמנין,⁷⁶ אבל נותן הוא למי שדולה מים מן הבור להשקות ותו מים. ומתר לתן מפרות שביעית או מדמיהן לאמנין מתנות חינם.

יב האומר לפועל 'הא לך אסר זה ולקט לי ירק היום' – שכרו מתר,⁷⁷ ואינו כדמי שביעית, אלא מוציאו בכל מה שירצה, ולא קנסו את הפועל להיות

'לא אומר לכם' כלומר אי אפשר לאומרו. והלכה כחכמים עכ"ל. ויש מפרשים בירושלמי שלהחמיר אמר ר' עקיבה – דשמע מר' אליעזר שהסך עצמותיו ישרפו.

76 דמי שביעית לפועלים וכו'

אין נותנים מהם לא לבלן ולא לספר ולא לספן ולא לשאר האמנין... שביעית (ח' ה')- אין נותנים לו לבייר ולא לבלן ולא לספר ולא לספן, אבל נותן הוא לבייר לשתות. ולכולם הוא נותן מתנות חינם.

פיהרמב"ם - בייר הוא השואב מים לבנ"א מן ביר ונותן שכרו על כך וכו', ואמר שאסור לתת שכרם של אלו בדמי שביעית לפי שלא ניתנה אלא לאכילה ולשתיה ולסיכה, ומתחילו לתת לדייר להשקותו לפי שניתנה לשתיה כמו שניתבאר.

רע"ב- לא לבייר שלא יתן לו מדמי שביעית להספיק לו מים לכל תשמשו וכתב התיו"ט וסיים הת"ש אלא דווקא לשתות וע"ש. ועפ"ז מובן ההבדל בין רישא לסופא וכו'.

פאת השולחן- ביאר שלדעת הרמב"ם ההבדל בין הרישא לסיסא דברישא מיירי שהוא לוקח מים לדוק אחרים זה איסור בתשלום. ובסופא לצורך עצמו, והבת רידב"ז דומה ע"ז ופירש דברשא מיירי בבור של רבים שאינו נוטל שכר על המים עצמם אלא על השאביקה וזה שכר פעולה האסור בדמי שביעית משא"כ בסופא דמיירי בבעל הבור והושנת יוסף פירש שדעת רבינו כשאר המפרשים דברישא מיירי שמספק מים לשאר צרכים ולא רק לשתיה ולכן אסור – וכן עיקר.

77 האומר לפועל

האומר לפועל 'הא לך איסר זה ולקט לי ירק היום' – שכרו מתר..... שביעית (ח' ד')- האומר לפועל הא לך איסר זה ולקוט לי ירק היום שכרו מותר. לקוט לי בו ירק היום שכרו אסור.

שכרו כדמי שביעית. ואם אמר לו 'לקט לי בו היום ירק' – הרי זה כדמי שביעית, ואינו מוציאו אלא באכילה ושתייה כפרות שביעית.

יג החמרים העושים בפרות שביעית מלאכת שביעית האסורה, כגון שהביאו יתר מדאי – הרי שכרן כדמי שביעית, ודבר זה קנס להם. ומפני מה קנסו בשכר החמרים ולא קנסו בשכר הפועל? מפני ששכר הפועל מועט לא קנסו בו, משום כדי חייו.

יד הלוקח מן הנחתום ככר בפונדיון, ואמר לו בשעת לקיחה 'כשאלקט ירקות שדה אביא לך בו' – הרי זה מתר⁷⁸, ואותו הככר הרי הוא כפרות שביעית.

פרמב"ם - מה שאמר שכרו מותר, כוונתו בזה שאינו כדמי שביעית, ומה שאמר שכרו אסור כוונתו בזה שהוא דמי שביעית. ודין אותו השכר כדין המוכר פירות שביעית.

ירושלמי (ה' ד') - מה בין האומר לקוט, לבין האומר לקוט לי בו... מהלכות של עמעום היא. פירוש הלכות שהיו ראויין לאסור, ועמעמו עליהם והתירום. פרש"י (ע"ז פב.) לקוט לי בו לשון מכר הוא, דמשמע לקוט לי שוויי ירק, אבל לקוט לי לשון שכירות ולא לשון מכר וכו' והביאם הר"ש.

רדב"ז - מפשט דברי הרמב"ם ניראה שמדינה היה מותר, אלא שברישא לא קנסו ובסיפא קנסו, ועדיין צריך טעם. ונראה דברישא הוא שכור לכל היום באותו איסור הילכך שכר יומו הוא נוטל ולא שייך ומקנסיה. אבל בספיא לא הוי שכיר לכל היום ואפשר שילקט בחצי שעה שוה איסור ירק, נמצא שאינו שכיר יום אלא שכיר ירק ושייך למקנסיה.

78 בהקפה ולשלם פירות שביעית

הלוקח מן הנחתום ככר בפונדיון, ואמר לו בשעת לקיחה 'כשאלקט ירקות שדה אביא לך בו' – הרי זה מתר...

שביעית (ח' ד') - לקח מהנחתום כיכר בפונדיון כשאלקט ירקות שדה אביא לך – מותר. לקח ממנו סתם לא ישלם לו מדמי שביעית, שאין פורעין חוב מדמי שביעית. **דרך אמונה**, שנות אליהו - ירקות שדה דהיינו ירקות שאין בהם איסור ספיחין נקראות ירקות שדה כגון שגדלין ביער.

ואם לקח ממנו סתם – לא ישלם לו מדמי שביעית, שאין פורעין חוב מדמי שביעית.

טו אוכלין פרות שביעית בטובה ושלא בטובה⁷⁹. כיצד בטובה? שיתן לו פרות שביעית כמי שעשה עמו טובה שנתן לו, או שיכניסו לגנתו לאכל כמי שעשה עמו טובה. ומי שנתנו לו פרות שביעית במתנה או שנפלו לו בירושה – הרי זה אוכלם כדרך שאוכל פרות שאוסף אותן הוא בעצמו מן השדה.

ר"ש - כיון שאמר אביא לך בו, אבל אם אמר אביא לך ולא אמר בו אין הכיכר קדוש בקדושת שביעית.
רש"ש (הובא בתוס' אנשי שם) - ס"ל שלרמב"ם גם אמר אביא לך ולא אמר בו קדוש בקדושת שביעית.
דרך אמונה - ס"ל שהרמב"ם והר"ש לא פליגי בזה.

79 לאכול שביעית בטובה

אוכלין פרות שביעית בטובה ושלא בטובה.....
שביעית (ד' ב') - ב"ש אומרים אין אוכלין פירות שביעית בטובה, ובה"א אוכלין בטובה ושלא בטובה, רבי יהודה אומר חילוף הדברים זו מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה.
דרך אמונה - דעת הראב"ד שאין מותר להחזיק טובה אלא בדברים ולא בממון דמחזי כסחורה. ודעת הר"ן דמותר ליתן לו ג"כ דבר מועט, דדבר מועט לא מחזי כסחורה, ובחזו"א ניראה דפסק כהראב"ד.
דרך אמונה - כל הראשונים פירשו "בטובה" שמותר להחזיק לו טובה, אבל המאירי בעדויות (רפ"ה) כתב דלב"ש מאכילין לאחרים מהן אפילו בטובה, כלומר למי שעושה לו חסד אע"פ שדומה במקצת לפרעון חוב ובזו הלכה כב"ש.

פרק שביעי

א פרות שביעית – אין אוכלין מהן אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה,⁸⁰ שנאמר: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל" – כל זמן שחיה אוכלת ממין זה מן השדה, אתה אוכל ממה שבבית; כלה לחיה מן השדה, חייב לבער אותו המין מן הבית; וזה הוא בעור שלפרות שביעית.

ב כיצד? הרי שהיו לו גרוגרות שלשביעית בתוך ביתו – אוכל מהן כל זמן שהתאנים באילנות בשדה. כלו התאנים מן השדה – אסור לאכל מן הגרוגרות שבבית, אלא מבער אותן.

ג היו לו פרות מרבין – מחלקן מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד.⁸¹ ואסור לאכל אחר הבעור, בין לעניים בין לעשירים. ואם לא מצא אוכלין בשעת הבעור – שורף האש או משליך לים או מאבד בכל דבר שמאבד.

80 ביעור פירות שביעית

פרות שביעית אין אוכלין מהן אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה...
דרך אמונה - הרמב"ן מצדד דביעור דרבנן, וקראי אסמכתא בעלמא. אבל דעת כל הראשונים דביעור דאורייתא וכ"ד רבינו.

81 האך מבער

היו לו פרות מרבין מחלקן מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד...
שביעית (ט' י') - מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור, מחלקן מזון ג' סעודות לכל א' וא', ועניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים, דברי ר' יהודה. ר' יוסי אומר אחד עניים וא' עשירים {אין} אוכלין אחר הביעור.
פהרמב"ם - כל זה דבר ברור, והלכה כר' יוסי.
רע"ב, רא"ש, ור"ש - גרסו במשנה ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלים אחר הביעור". וכך פירשו המשנה: מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור

ד היו לו צמוקין שלשביעית⁸², וכלוט הענבים מן השדה מן הגנות והפרדסים שהן הפקר – אף על פי שעדין יש ענבים בגפנים שבתוך החצרות,⁸³ אינו אוכל מן הצמוקין מפני ענבים אלו שבחצר, לפי שאינם מצויין ליחה. אבל

מחלקו מזון ג' סעודות, ואח"כ מחלק לשכניו ולקרוביו ומיודעיו, ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו כל בית ישראל מי שצריך ליטול יבוא ויטול. וגם הוא יכול לזכות בהם ובכה"ג שלא מחזיק בהם בשלו אוכל והולך עד שיכלו. וכתבו סמך לזה הביעור מהתוספתא והירושלמי, אבל הרמב"ם גרס אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלים אחר הביעור.

אור לציון (ג' ד') - לספרדים יש לנהוג כהרמב"ם, ולכן לא מועיל להפקירם אלא צריך לבער לאחר שכלה מן השדה. ואילו לאשכנזים מנהגם להוציא ולהפקיר ואח"כ לזכות בהם ולהכניס לביתם.

מיהו בני ספרד אשר אינו יודע מאיזה כרם הגיעו וכו' (כגון יין) ראשי להקל ולהפקירם. **מהר"י קורקוס** - כדאים הם הגאונים המקילים לסמוך עליהם, והביאו הכס"מ. אעפ"כ כתב האור לציון שמרן השו"ע רק העתיק את דברי מהר"י קורקוס ולא שסל"ה. ועוד, שלא כתב מרן אלא בכס"מ ולא בשו"ע ואין זה נחשב שגילה דעתו במפורש.

צמוקין שלשביעית⁸³

היו לו צמוקין שלשביעית..

שביעית (ט' ד') - אוכלין על המופקר אבל לא על השמור, ר' יוסי מתיר אף על השמור. אוכלין על הטפחין ועל הדופרא אבל לא על הסתנות, ר' יהודה מתיר כל זמן שביכרו עד שלא יכלה הקיץ.

פיהרמב"ם - כמש"כ לעיל בחיבור, ומש"כ המשנה "שאוכלין על הדופרא" פירש הפרי השני. דמילה המורכבת משנים, דו פרי הינו שיש אילנות שעושין פירות פעמים בשנה, שאם תם מן התאנים הלחים ונישאר ממנו מה שצמח בפעם השניה, הרי זה אוכל ממה שברשותו כל זמן שהפה השני מצוי. סתוניות: פירות החורף ע"ש הסתיו והוא החורף. ואין הלכה כר' יהודה ולא כר' יוסי.

וכ"פ בחיבורו לא כר' יהודה ולא כר' יוסי וז"ל אבל פירות הסתיו אין אוכלין בשבילן מפני שהן דומין לפירות של שנה אחרת.

אם יש שם ענבים קשים ביותר שאינם נגמריין אלא בסוף השנה – הרי זה אוכל מן הצמוקין בשבילם. וכן כל כיוצא בזה.

ה אילן שהוא עושה פרות שתי פעמים בשנה, והיה לו מפרותיו הראשונות – הרי זה אוכל מהן כל זמן שפרות שניות מצויות בשדה, שהרי מאותו המין בשדה. אבל פרות הסתו – אין אוכלין בשבילן, מפני שהן דומין לפרות שלשנה אחרת.

ו הכובש שלשה כבשים בחבית אחת⁸⁴ – כל שכלה מינו מן השדה, יבער מינו מן החבית. ואם התחיל בה – הרי הכל כמבער. וכשם שמבער אכלי אדם, כך מבער אכלי בהמה מן הבית, ואינו מאכילן לבהמה אם כלה אותו המין מן השדה.

84 שלוש כבשים

הכובש שלשה כבשים בחבית אחת...

שביעית (ט' ה') - הכובש שלוש כבשים מחבית אחת ר' אליעזר אומר אוכלין על הראשון, ר' יהושע אומר אף על האחרון, רבן גמליאל אומר כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מין החבית והלכה כדבריו.

פּהרמב"ם - והלכה כרבן גמליאל לא מטעם שאמר כאן הלכה כדבריו, אלא מטעם שהוא מחמיר.

דרך אמונה - יבער מינו מן החבית אבל הטעם הבלוע במקום אחרים א"צ לבער, שהטעם נחשב כמבער. ודווקא ששניהם של שביעית וכו' אבל אם א' של שיטית או שמינית צריך לבער גם את הטעם כדלקמן (רמב"ם הכ"ב) וי"א (ר"ש והראב"ד) דגם אם שניהם של שביעית לא התירו אלא בנתערבו קודם הביעור דכבר נתבטל הטעם דהוי כמבער אבל אם נתערבו אחר הביעור אוסר בנותן טעם.

עוד כתב - מש"כ הרמב"ם ואם התחיל בה פירושו לאכול קצת מן החבית, שכיוון שהתחיל לאכול אם ישהה אותו יפסיד וכו' לכן נחשב כמבער, וי"א (רא"ש ורע"ב) שגם תבשיל של פירות שביעית התבשל כמבער.

רע"ב - פירש המשנה: ר"א אומר אוכלין על הראשון דכיון שכלה הראשון נאסרו כולם משום שנותן בהם טעם, ור' יהושע אומר אף על האחרון, הואיל שאלו שכלו בלועים מטעם אותו שלא בלע, דאמר קרא "מן השדה תאכלו את תבואתה" וכו' והאי קרא יתירא אלא לכבושים הוא דאתא. מיהו מהרמב"ם משמע שלא פירש כן

ז וכשם שמבערין את הפרות, כך מבערין את הדמים⁸⁵. כיצד? הרי שמכר רמונים שלשביעית והרי הוא אוכל בדמיהן, וכלו הרמונים מן האילן שבשדה, ונשאר אצלו מן הדמים שמכר בהן – חייב לבער.

ח כיצד עושה? קונה בהן מאכלות ומחלקן מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד, או ישליך המעות לים המלח אם לא מצא אוכלין.

ט שלש ארצות לבעור: ארץ יהודה כולה, ההר והשפלה והעמק – ארץ אחת;⁸⁶ עבר הירדן כלו, שפלת לוד והר שפלת לוד ומבית חורון עד הים – ארץ אחת; והגליל כלו, גליל העליון וגליל התחתון ותחום טבריה – ארץ אחת. ואוכלין בכל אחת ואחת משלשתן עד שיכלה האחרון שבה.

ביעור מעות שביעית⁸⁵

וכשם שמבערין את הפירות, כך מבערין את הדמים...
שביעית (ז' א') - כלל גדול אמרו בשביעית: כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין ואינו מתקיים בארץ יש לו שביעית ולדמים שביעית. יש לו ביעור ולדמיו ביעור וכו'.

דרך אמונה - וקונה בהם מאכלות, ומשמע שהדמים א"א לחלק כדי ג' סעודות לכל א', שמא לא יקונה בהם מאכלות (רדב"ז). והוסיף הדרך אמונה שלדעת הר"ש ראשי לחלק המעות כדי ג' סעודות לכל א', ונישאר שם בצ"ע.
עוד כתב - אבל אין יכול לחללם על שווה פרוטה, שאסור לעשות כן (חזו"א).

שלש ארצות לבעור⁸⁵

שלש ארצות לבעור: ארץ יהודה כולה, ההר והשפלה והעמק ארץ אחת....
דרך אמונה - צ"ע דלוד ובית חורין בא"י הוא (תפארת ישראל). וצ"ל דתרי הוו (חזו"א שביעית ס"ג ס"ן כט'). וי"א (כו"פ פ"מח) דכוונת רבינו לעבר הירדן המערבי, שיש שם חלק ארץ שניקרא כן. והביאו רעק"א, ותמה ע"ז, שכן בתוספתא משמע שמדובר בעבר הירדן ממש.
לענ"ד - לא ידענא מאי קשיא אי לוד ובית חורין א"י או לאו, והכא עסקין לביעור וחיבין.

י כיצד? היו לו פרות מארץ יהודה – אוכל מהן כל זמן שיש מאותו המין בכל ארץ יהודה כלה. וכן אם היו לו פרות גליל – אוכל מהן כל זמן שיש מאותו המין בכל ארץ הגליל כלה.

יא ושלש ארצות אלו כלן חשובות כארץ אחת לחרובין ולזיתים ולתמרים. ואוכלין בתמרים עד שיכלה האחרון שבו. ואמתי הוא כלה? עד הפורים. וכן אוכלין בזיתים עד העצרת, ובענבים עד הפסח שלמוצאי שביעית, ובגרוגרות עד החנכה.

יב המוליך פרות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו, או ממקום שלא כלו למקום שכלו – חייב לבער, לפי שנותנין עליו חמרי מקום שיצא משם וחמרי מקום שהלך לשם. ופרות הארץ שיצאו לחוצא לארץ – מתבערין במקומן, ולא יעבירם ממקום למקום⁸⁷.

יג כלל גדול אמרו בשביעית: כל שהוא מאכל אדם או מאכל בהמה או ממין הצובעין: אם אינו מתקיים בארץ – יש לו שביעית ולדמיו שביעית, וחייב לבעור ויש לדמיו בעור, כגון עלי הלוחף השוטה ועלי הדנדנה ועלשין מאכל

פירות הארץ שיצאו⁸⁷

ופירות הארץ שיצאו לחוצא לארץ מתבערין במקומן...

שביעית (ו' ה') - אין מוצאים שמן שריפה ופירות שביעית מהארץ לחו"ל, א"ר שמעון שמעתי בפירוש שמוצאין לסוריה ואין מוצאים לחו"ל.

פרמב"ם - ואין הלכה כר"ש.

רדב"ז - אפליגו בבריתא פירות שיצאו לחו"ל מתבערין במקום שהם דברי רבי, רשב"א אומר מביאן לארץ ומבערן שנא' "בארצך תהיה כל תבואתה לאכול". ואיכא מאן דפסק כרשב"א, ואיכא מאן דפסק כרבי - וזה דעת רבינו דהלכה כרבי מחבירו.

נלע"ד - נקט הרמב"ם פירות הארץ שיצאו לחו"ל מתבערין במקומם, וצ"ע ביצאו לסוריה. פירוש הדבר שאע"פ שהלכה כחכמים שאין מוצאין פירות שביעית מהארץ לסוריה כדלעיל, עדיין צ"ע כשיצאו האם מתבערין במקומם או לא. ונ"ל שמתבערים במקומם דכ"ש הוא - שאם בחו"ל מהני שיתבערו במקומם ואין צריך להחזירם לארץ, כ"ש בשיצאו לסוריה.

אדם, וכגון החוחים והדרדרין מאכל הבהמה, וכגון אסטס וקוצה ממין הצובעין. ואם היה מתקיים בארץ, כגון הפואה והרכפה ממין הצובעין – אף על פי שיש לו שביעית ולדמיו שביעית, אין לו בעור ולא לדמיו בעור, שהרי מתקיים בארץ, אלא נהנין וצובעין בו עד ראש השנה.

יד וכל שאינו מיחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה ואינו ממין הצובעין – הואיל ואינו לעצים, יש לו שביעית ולדמיו שביעית, אבל אין לו בעור ולא לדמיו בעור, אף על פי שאינו מתקיים בארץ, אלא נהנין בו בדמיו עד ראש השנה, כגון עקר הלוף השוטה ועקר הדנדנה והעקרבנין.

טו קלפי רמון והנץ שלו, קלפי אגוזים והגרעינין – ישש להם שביעית ולדמיהם שביעית, אבל אין להם ולא לדמיהם בעור. לולבי זרדים והחרובים – יש להם שביעית ולדמיהם שביעית, ויש להן ולדמיהן בעור. לולבי האלה והבטנה והאטדין – יש להם ולדמיהם שביעית, ואין להן ולא לדמיהן בעור, אבל לעלים שלהן יש בעור.

טז אי זו היא שעת בעור העלין? בעת שיבלו מן האילנות שלהן. עלי זיתים ועלי קנים ועלי חרובין – אין להם בעור, לפי שאינן נובלות וכלות.

יז ועד מתי יהיה אדם מלקט עשבים לחין בשביעית? עד שייבש המתיק;⁸⁸ ויגבב עשבים יבשים עד שתרד רביעה שניה במוצאי שביעית.

יח ועד מתי יהיו העניים מתרין להכנס לפרדסות במוצאי שביעית לאסוף פרות שביעית? עד שתרד רביעה שניה.⁸⁹

⁸⁸ ועד מתי יהיה אדם מלקט עשבים לחין בשביעית? עד שייבש המתיק.... שביעית (ט' ו') - המלקט עשבים לחים עד שייבש המתוק המגבב יבשים עד שתרד רביעה שניה.

זמן לקיטה

⁸⁹ ועד מתי יהיו העניים מותרין להיכנס לפרדסות במוצאי שביעית לאסוף פרות שביעית? עד שתרד רביעה שניה....

יט הורד והכפר והלטם יש להן שביעית ולדמיהן שביעית.⁹⁰ הקטף, והוא שרף היוצא מן האילנות ומן העקרין – אין לו שביעית; והיוצא מן הפגין – יש לו שביעית ולדמיו שביעית.

כ במה דברים אמורים? באילן מאכל. אבל באילן סרק – אף היוצא מן העליון ומן העקרין כפרי שלהן, ויש לו שביעית ולדמיו שביעית.

שביעית (ט' ז') - ועד מתי יהיו העניים מתרין להכנס לפרדסות במוצאי שביעית לאסוף פרות שביעית? עד שתד רביעה שניה.

פּהרמב"ם - עד אמתי העניים נכנסים לפרדסאות כלומר לאסוף הלקט להפרט והעללות בשאר שנים כמו שניתבאר בסוף פאה (ח' א') וכמו כן נכנסין לגנות במוצאי שביעית עד שתד רביעה שניה מפני שנישארם בהם שיירים של פירות שביעית, וכתד גם רביעה שניה של מוצאי שביעית אזיי יהיה מותר להנות בתבן וקש של שביעית.

רדב"ז - ורבינו שמשון פירש לענין שאר שני השבוע כדי ליטול לקט שכחה ופאה וניראה שדחק אותו לשון עניים, ורבינו סובר דכולהו הוו עניים לענין פירות שביעית - ושני הפירושים אמת.

דרך אמונה - כתב שהר"ש והרא"ש וכו' פירוש המשנה לענין לקט שכחה ופאה, וכך הסכים הגר"א בשנות אליהו. והרדב"ז כתב דשני הפירושים אמת, והיינו לדעת רבינו שהביא ב' הפירושים בפה"מ וכן הרע"ב, אבל הר"ש י"ל שאין מסכים לפירוש רבינו..וע"ש.

הורד והכפר והלטם

⁹⁰ הורד והכפר והלטם יש להן שביעית ולדמיהן שביעית....

שביעית (ו' ו') - הורד והכפר והלטם יש להן שביעית ולדמיהן שביעית, ר' שמעון אומר. אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי.
פּהרמב"ם - והלכה כר"ש.

כא הכובש ורד שביעית בשמן שלששית – ילקט את הורד, והשמן מתר.⁹¹ כבשו בשמן שלמוצאי שביעית – חייב לבער השמן, שהרי הורד יבש הוא, וכבר נתחייב בבעור.

כב חרובין שלשביעית שכבשן ביין ששית או ביין מוצאי שביעית – חייב לבער היין, שהרי טעם פרות שביעית בו. זה הכלל: פרות שביעית שנתערבו בפרות אחרות: מין במינו – בכל שהוא; ושלא במינו – בנותן טעם.

ורד כבוש

⁹¹ הכובש ורד שביעית בשמן שלששית ילקט את הורד, והשמן מתר....
שביעית (ז' ז') - ורד חדש שכבשו בשמן ישן - יקלט את הורד, וישן בחדש חייב בביעור. חרובים חדשים שכבשם ביין ישן, וישנים בחדש - חייבים לבער...
פּהרמב"ם - ורד חדש שכבשו בשמן ישן הינו הכובש ורד של שביעית בשמן של שיטית, ילקטנו לפי שאין רישומו של טעם הורד ניכר בשמן, כיוון שהוא השמן קדום והורד חדש, אלא אם הונח זמן רב. וישן בחדש הינו שכובש ורד של שביעית בשמן של מוצאי שביעית שרשומו של טעם הורד ניכר בו, אבל החרובין ביין רישומו של טעם החרובין ניכר בו מיד, וע"כ חייב לבער מיד.
ר"ש - בין ורד חדש בישן, ובן ישן בחדש - חייב לבער, וכדין החרובין וכ"מ בתוספתא.
רדב"ז - הקשה על הרמב"ם, והלא אין הדבר תלוי אלא בנתינת טעם, והכי ה"ל למתני אם נתן טעם חייב לבער. והר"ש כתב שאין הורד נותן טעם בשמן, וגם זה לא נתישב אצלי שהרי אנו רואין שנותן, הלכך הנכון מה שכתב רבינו בחיבורו שהחילוק הוא אם הגיע זמן הביעור או לא.

פרק שמיני

א כדרך שאסור לעבד הארץ בשביעית, כך אסור לחזק ידי ישראל שעובדין אותה או למכר להן כלי עבודה, לפי שאסור לחזק ידי עוברי עברה⁹²

ב ואלו כלים שאין האמן רשאי למכרן בשביעית למי שהוא חשוד על השביעית; מחרשה וכל כליה, העל והמזרה והדקר⁹³. זה הכלל: כל שמלאכתו

האיסור לחזק עוברי עבירה

⁹² כדרך שאסור לעבוד בשביעית כך אסור לחזק ידי ישראל שעובדין אותה או למכור להם כלי עבודה....

שביעית(פ"ה) - ומחזקים ידי נוכרים בשביעית אבל לא ידי ישראל, ושואלים בשלום מפני דרכי שלום.

דרך אמונה - ואפילו דיבור בעלמא אסור לחזק, כגון: לומר להם תצליח. עוד כתב שם כי משמע מהגמ' גיטין (סב:) שאפילו לומר שלום לעוברי עברה אסור.

לענ"ד - וודאי שנכון שאפילו שלום לא יאמר להם, מיהו אם והם תינקות שנשבו כבר כתב הרמב"ם בהלכות בממרים היאך לדונם. וזוהי סוגיא בפני עצמה.

הכלים שמוכרים

⁹³ ואלו כלים שאין האמן רשאי למכרן בשביעית...
שביעית (ה' ו') - אלו כלים שאין האומן רשאי למכרם בשביעית מחרשה וכל כליה העול והמזרה והדקר, אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר ועגלה וכל כליה, זה הכלל: כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה אסור, לאיסור ולהיתר - מותר.

בית רידב"ז (על פאת השולחן ס' ט' כח') - דייק מדכתב שאין האומן ראשי למוכרם וכו' משמע שרק כשקונים מהאומן אסור האומן למכור. אבל כשקונים מסוחרים - מותר, שתולים לומר שקנאם לצורך מסחר למוכרם לנכרי.

אור לציון (שביעית ה' ו') - חלק על הרידב"ז והכתוב "אומן" ללמדנו שרק לאומן הותר למכור כלים שאינם מיוחדים לאיסור משום חיי נפש, אבל לכל אדם לא הותרו למכור לחשוד אפילו כלים שאינם מיוחדים לאיסור.

מיחדת למלאכה שאסורה בשביעית – אסור למכרו לחשוד; ולמלאכה שאפשר שתהיה אסורה ותהיה מתרת – מתר למכרו לחשוד.

ג כיצד? מוכר הוא לו המגל והעגלה וכל כליה, שאם יקצור בו מעט, ויביא על העגלה מעט – הרי זה מתר; ואם יקצר כדרך הקוצרין, או יביא כל פרות שדהו – אסור.

ד ומתר למכר סתם למי שאינו חשוד, אפלו דבר שמלאכתו מיחדת למלאכה האסורה בשביעית, שהרי אפשר שקנה בשביעית לעשות בו מלאכה לאחר שביעית.

ה היוצר מוכר חמש כדי שמן, וחש עשרה כדי יין. ומתר למכר לגוי יתר מזה, ואינו חושש שמא ימכר לישראל. ומוכר כדים רבים לישראל החשוד בחוצה לארץ, ואינו חושש שמא יביא לארץ.

ו ומוכר לחשוד פרה חורשת, שהרי אפשר לשחטה. ומוכר לו שדהו, שהרי אפשר שיובירה. אבל לא ימכר לו שדה האילן, אלא אם כן פוסק עמו על מנת שאין לו באילן. ומשאילו סאה למדד בה, אף על פי שהוא יודע שיש לו גרן, שהרי אפשר שימדד בה בתוך ביתו. ופורט לו מעות, אף על פי שהוא יודע שיש לו פועלין. וכלן, בפרוש – אסורין.

ז וכן משאלת אשה לחברתה החשודה על השביעית נפה וכברה, רחים ותנור, אבל לא תבר ולא תטחן עמה.

קהילות יעקב - האיסור הוא דווקא בשביעית, אבל בשישית אפילו בסופה מותר למכור לו, משום שהתורה לא אסרה משום "לפני עיור" אם בשעת הנתינה עדין לא מכשיל. ובתורת הזרעים (שביעית פ"ה מ"ו) כתב ג"כ שאסור למכור דווקא בשביעית ולא קודם, מ"מ כתב שניראה שאסור להשאיל או להשכיר לחשוד על השביעית כלים המיוחדים לאיסור בשביעית אפילו קודם שביעית כיוון ששאלה ושכירות אינה מקנה את הכלי לשואל או לשוכר, והביא ראיה לזה מהמג"א (אורח שמצ) שאסור להשאיל כלים לפני השבת.

ח מחזקין ידי גויים בשביעית בדברים בלבד, כגון שראהו חורש או זורע, אומר לו 'תתחזק!' או 'תצליח!' וכיוצא בדברים אלו, מפני שאינם מצוין על שביתת הארץ; אבל לא יסעדנו ביד. ומתר לרדות עמהן הפרות. וחוכרין מהם נירין, לפי שאינם בני חיוב כדי לקנס אותם.

ט מתר לעשות בתלוש בסוריה, אבל לא במחבר. כיצד? דשין וזורין ודורכין ומעמרין, אבל לא קוצרין ולא בוצרין ולא מוסקין. וכן כל כיוצא באלו.

י כשם שאסור לעשות סחורה בפרות שביעית או לשמר אותן, כך אסור לקח אותן מעם הארץ, ואפילו כל שהוא, שמא לא יאכל אותן בקדושת שביעית. **יא** הלוקח לולב מעם הארץ בשביעית – נותן לו אתרוג מתנה⁹⁴. ואם לא נתן – מבליע לו דמי אתרוג בדמי לולב.

אתרוג בהבלעה

⁹⁴ הלוקח לולב מעם הארץ בשביעית...

סוכה (לט): - הקשו מדוע הלולב עצמו מותר, ותירצו שהלולב בן שנה שישית שנכנס לשביעית. והקשו והרי הלולב כעץ בעלמא, ותירצו שרק העצים להסקה שזמן הנאתם בא אחר ביעורם שמנעשו גחלים אופין בהם אין בהם קדושה, אבל עצים שהנאתם וביעורם שוה כלולב שעקר הנאתו לכבד הבית, דומים להנאת אכילה וחלה עליהם קדושה.

פה"מ - בתחילה פירש שהלולב על שישית, ואח"כ מחק ותירץ שהלולב כעץ בעלמא. **רעק"א ועוד** - הקשו על הרמב"ם שהרי מהגמ' משמע שלא סל"ה אלא מטעמא כדלעיל.

כפות תמרים - תירץ שלרמב"ם הולכים אחר הרוב ולפ"ז מיושב שמבליע האתרוג בלולב, והרי הלולב הוא ג"כ שביעית.

אור שמח - מכיוון שהלולב נלקט לצורך מצוה ודמי למשנה (פרה א') כשמלקט איזוב למצוה (הזאה) חלקו האם דינו כמלקטו לאכול או כלעצים (לעניין הכשרו לטומאה) ופסק הרמב"ם שדינו כלעצים ולפי ר"מ כשמלקטו בכה"ג הוי כמלקטו לאכילה ולכן הוצרך כאן לפרש שמ"ירי בלולב של שישית.

יב במה דברים אמורים? בזמן שהיה מוכר פרות שכמותן בשמור, כגון תאנים ורמונים וכיוצא בהן. אבל היה מוכר פרות שחזקתן מן ההפקר, כגון הפיגם והירבוזין השוטים והחלוגלוגות והכסבר שלהרים, וכיוצא בהן – הרי זה מתר לקח ממנו מעט בדמי שלש סעודות בלבד, משום כדי חייו שלמוכר.

יג וכן כל דבר שאינו חייב במעשרות, כגון שום בעל בכי ובצל שלרכפה וגריסין הקלקיות ועדשים המצריות, וכן זרעוני גנה שאינן נאכלין, כגון זרע לפת וצנון וכיוצא בהן – הרי אלו נלקחין מכל אדם בשביעית.

יד במה דברים אמורים? בעם הארץ סתם. אבל מי שהוא חשוד לעשות סחורה בפרות שביעית, או לשמר פרותיו ולמכר מהן – אין לוקחין ממנו דבר שיש עליו זקת שביעית כלל. ואין לוקחין ממנו פשטן, אפלו סרוק, אבל לוקחין ממנו טווי ושזור.

טו החשוד על השביעית אינו חשוד על המעשרות, והחשוד על המעשרות אינו חשוד על השביעית; שאף על פי שזה וזה מן התורה, מעשר טעון הבאת מקום, מה שאין כן בשביעית, ושביעית אין לה פדיון, מה שאין כן במעשר.

טז החשוד על הטהרות אינו חשוד לא על המעשר ולא על השביעית, שהאכל הטמא הזה שמכרו בחזקת טהור, אינו מטמא אחרים אלא מדברי סופרים, והחשוד לדברי סופרים אינו חשוד לדברי תורה.

יז כל החשוד על דבר – אף על פי שאינו נאמן על שלעצמו, נאמן על שלאחרים; חזקה, אין אדם חוטא לאחרים⁹⁵. לפיכך, החשוד על דבר – דנו ומעידו.

החשוד על הדבר

⁹⁵ כל החשוד על דבר אע"פ שאינו נאמן על שלעצמו.....

משנה (בכורות ט"ד) – החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו פרהרמב"ם – זהו דעת רבי מאיר ואינה הלכה אלא העיקר אצלינו אין אדם חוטא ולא לו לפיכך החשוד על הדבר דנו ומעידו

יח הכהנים חשודין על השביעית, לפי שהן אומרין: הואיל והתרומות מתרות לנו, אף על פי שהן אסורין על הזרים במיתה, קל וחומר פרות שביעית. לפיכך, סאה תרומה שנפלה למאה סאה של פרות שביעית – תעלה; נפלה לפחות ממאה – ירקבו הכל, ולא ימכרו לכהנים ככל מדמע, לפי שהן חשודין על השביעית.

יט הצבעין והפמטין לוקחין מרסן מכל מקום, ואין חוששין שמא מספיחי שביעית הוא.

כ גבאי קפה בשביעית – לא יהיו מדקדקין בחצרות שלאורלי שביעית. ואם נתנו להם פת – מתרת, ואין חוששין לה שמא מספיחי שביעית היא, שלא נחשדו ישאל להיות נותנין אלא או מעות שביעית או ביצים הנלקחות בדמי שביעית. ומתר ללוות מן העניים פרות בשביעית, ומחזירין להן פרות בשנה שמינית.

ראב"ד- אין לסמוך על זה.
פרק פסולי המוקדשים – תנן רשב"ג

פרק תשיעי

א מצות עשה להשמיט המלוה בשביעית, שנאמר: "שמוט כל בעל משה ידו". והתובע חוב שעברה עליו שביעית – עבר על לאו, שנאמר: "לא יגש את רעהו ואת אחיו".

ב אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה בשביעית אלא בזמן שהיובל נוהג, שיש שם שמיטת קרקע, הרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף. ודבר זה קבלה הוא; אמרו חכמים: בזמן שאתה משמיט קרקע – אתה משמיט כספים בכל מקום, בין בארץ בין בחוצה לארץ; ובזמן שאין שם שמיטת קרקע – אין אתה משמיט כספים בשביעית אפילו בארץ.

ג ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה בכל מקום, ואף על פי שאין היובל נוהג, כדי שלא תשתכח תורת השמטת כספים מישראל.

ד אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה, שנאמר: "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה. וזה דבר השמיטה שמיט...". ושם הוא אומר: "מקץ שבע שנים במעד שנת השמיטה בחג הסכות" – מה שם אחר שבע, אף השמטת כספים אחר שבע. לפיכך, המלווה את חברו בשביעית עצמה – גובה חובו כל השנה, וכשתשקע חמה בלילי ראש השנה שלמוצאי שביעית, אבד החוב.

ה שחט את הפרה⁹⁶ וחלקה על דעת שהיום ראש השנה שלמוצאי שביעית, ונתעבר אלול, ונמצא אותו היום סוף שביעית – אבדו הדמים, שהרי עברה שביעית על החוב.

שמיטת כספים בזמן הזה

רב נוטראי גאון (תמים דעים קלג) - אין שמיטת כספים בזמן הזה לא בארץ ולא בחול. וכן דעת הרמב"ם והמאירי. תרומת הדשן (דש) - אף שרש"י ור"ת ור"י וכמה גאונים ס"ל שהשמיטה נוהגת בזה"ז, מכל מקום לא חזינו לרבנן כששאי בדורותינו שיראו להנהיג שמיטת כספים.

וניראה לתת קצת טעם לזה, שכיון ששמיטה בזה"ז אינו אלא לדבריהם זכר לשביעית י"ל שלא תיקנו לעשות זכר לשביעית אלא בארצות הקרובות לא"י. וכיוצא בזה תירץ ר"י דמהאי טעמא לא נהגו בארצות הרחוקות מארץ ישראל בתרומות ומעשרות. **רמב"ן (הזכות גיטין לז.)** - הביא שהראב"ד ס"ל שאין שמיטת כספים בזה"ז. והשיב עליו הרמב"ן וכתב שהדברים מראים ששמיטת כספים בזה"ז מהתורה, אלא שבמקום אחר (חידושים מכות ג:) כתב ששביעית בזה"ז דרבנן. ותירץ החזו"ע (ג) שהרמב"ן בספר הזכות עיקר דבריו לדחות דברי הראב"ד, על כל פנים העיקר ס"ל ששביעית בזה"ז דרבנן.

שולחן ערוך (ח"מ טז א-) מדברי סופרים שמיטת כספים בזה"ז אף בחו"ל, והרמ"א הוסיף להליץ על מנהגם שמקילים בזה, שסומכים על האומרים שבזה"ז אין שמיטת כספים כלל, ואפילו אם תרצה לומר שנוהגת זה דווקא במקומות הסמוכים לא"י כמו שכתב התרומת הדשן.

רא"ש - כשהגיע לספרד היה לו דין מדוע אינם משמיטים כספים, ואמרו שכבר נהגו כן וא"א לבטל המנהג. ואמר הרא"ש שכיון שהתפשט המנהג שלא להשמיט כספים ה"ל כאילו התנא על מנת שלא תישמטני השביעית.

ערוך השולחן (ס"ז סק"י) - לא חשו לעשות פרוזבול, כי בזמן חכמי הגמרא היה עדין ראש הגולה עם סמכויות מין השלטונות, אבל עתה זה מאות בשנים אין לנו כוח ועוז להוציא לפועל פסקי הדין, וממלא אין תועלת במסירת החוב לדיינים, מפני שאין להם כוח לגבותם. ועוד שאין כותבים פרוזבול אלא על קרקע ועתה אין לנו קרקעות, ממלא אין על מה לכתוב. **והחזו"ע** (פרוזבול עמ' ה') תמה על דבריו, שהרי רוב העולם אנשים כשרים מרצונם הטוב מבלי לבוא לבית דין, וא"כ ע"י פרוזבול שכל חובותיהם עוברים לבית דין יוכל לגבות בו. ועוד הא אמרינן (גיטין לז.) רבנן דבי רב אשי מסרו מלייהו להדדי. פרש"י שלא היו כותבים פרוזבול אלא היו אומרים לחברים הרי אתם ב"ד, וחובי מסור לכם לגבותו כל זמן שארצה. ומש"כ (ערוה"ש) שאין לנו קרקעות. ג"כ תמה החזו"ע שהרי מפורש בגמ' (גיטין לז.) שאפילו אם השאיל או השכיר לו קרקע כל שהוא, כגון מקום לתנור וכיריים כותבים עליו פרוזבול. והרי אין לך אדם שאין לו דירה בשכירות לגור שם.

מתי משמטת השביעית

ראב"ע- "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה" מקץ הינו בתחילת השנה השביעית. וכמש"כ בירמיהו (לד ד) "מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי". שפירשו בסוף השנה השישית בתחילת השנה השביעית

ערכין (כח:)- השביעית אינה משמטת אלא בסופה שנאמר "מקץ שבע שנים".
ספרי (ראה)- נאמר כאן "מקץ" ונאמר בפרשת ויקהל "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות" מה להלן אין פרשת הקהל אלא בסופו... ועפ"ז דחה הרמב"ן את ראב"ע, וכ"פ הרמב"ם.

רא"ש (גיטין פד')- אמרו בתוספתא (שביעית ח' יא') מאמתי כותבים פרוזבול בערב ראש השנה של שביעית. וכתב הרא"ש שהטעם לזה, שאע"פ שהשביעית אינה משמטת אלא בסופה מ"מ הלאו ד"לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה" נוהג כבר בתחילת שנת השמיטה. וכן אם הלוהו, מחזיר לו החוב עצמו אינו צריך לומר משמט אני.

שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן (צח)- הביא דברי העטור שכתב כהרא"ש הנ"ל. וכתב עליו, ואינו אלא מין המתמהים וגירסה משובשת הזדמנה לו בתוספתא, והנוסחה המדויקת: אמתי כותבים פרוזבול - ערב ראש השנה של מוצאי שביעית. וכן הוא בפרוש המשניות לר"ש שכך גרסת התוספתא.

ב"י חו"מ (זו')- כתב שכך המנהג פשוט בא"י, לכתוב פרוזבול בערב ראש השנה של מוצאי שביעית. וע"ש שכך נהג מהר"י בי רב, וכן פסק השו"ע.

שו"ע הרב- כתב שזמן כתיבת פרוזבול לכתחילה בסוף השנה השישית, בערב ר"ה השביעית, ואם לא עשה יעשה בשביעית עד סופה. והעיר ע"ז בחזו"ע שאין לנו אלא דברי השו"ע וליכא לחוש לזה.

ו שביעית משמטת את המלוה⁹⁷, ואפלו מלוה שבשטר שיש בו אחריות נכסים הרי זה משמיט. ואם סים לו שדה בהלוואתו – אינו משמיט. והשביעית

96 שחט את הפרה בערב ר"ה

שחט את הפרה וחלקה על דעת שהיום ראש השנה שלמוצאי שביעית, ונתעבר אלול, ונמצא אותו היום סוף שביעית – אבדו הדמים, שהרי עברה שביעית על החוב -

ראב"ד- אשתמיטתה מאי דאמרו בירושלמי (יא) דהא מתניתין רבי יהודה, דאמר הקפת החנות - הראשונה ראשונה משמטת. ואילו לרבנן כל הקפת החנות אינה משמטת והא דפרה הקפת החנות היא.

שביעית- השוחט את הפרה וחילקה בראש השנה, אם היה החודש מעובר משמיט, ואם לאו אינו משמיט.

שביעית (בתרא)- הקפת החנות אינה משמטת, ואם עשאה מלוה הרי זו משמטת, רבי יהודה אומר הראשון הראשון משמיט.

פירמב"ם- הקפת החנות: היא העסקה שעושים בנ"א אם בעלי החנויות, שיספק לו צרכיו, וכשהתקבץ לו סכום, יפרע לו. הרי אותו שיתקבץ אינו נשמט בשנה שביעית, מפני שאינו כדרך חובות... ומה שאמר רבי יהודה הראשון הראשון משמט, הינו שאם קנה ממנו פעם אחר פעם, לכל היותר אינו נשמט ממנו מה שקנה ממנו בעסקה האחרונה, וכל העסקות הקודמות אינן אלא חוב - ונשמט בשנה השביעית.

כס"מ- תירץ קושית הראב"ד, כמש"כ הרמב"ם בפה"מ - דהשוחט את הפרה כרבנן נמי אתיא, דהוי כפעם אחת, ולכן משמט.

97 שטר שיש בו אחריות נכסים

שביעית משמטת את המלוה..

שביעית (יא)- שביעית משמטת את המלוה בשטר ולא בשטר. **גיטין-** חלקו האמוראים: רב ושמואל פירשו המשנה "שטר" ר"ל שיש בו אחריות נכסים "שלא בשטר" שאין בו אחריות נכסין. וכן פירש הרמב"ם המשנה, וכו"פ בחיבורו. אבל רבי יוחנן וריש לקיש פירשו המשנה "שטר" שאין בו אחריות נכסים, ו"שלא בשטר" ר"ל בע"פ. אבל שטר עם אחריות נכסים לא משמטת. ומובא בגמרא שם שבא מעשה לפני רבי יוחנן עצמו, והורה להלכה שמשמטת, דמשום שאנו מדמנין לא נעשה מעשה.

משמטת את השבועה, שנאמר: "לא יגוש" – מכל מקום: לא לשלם ולא להשבע⁹⁸.

רש"י- בגמ' בב"מ (יד.) חלקו "שטר שאין בו אחריות נכסים" לדעת רבי מאיר כשאין אחריות נכסים בשטר אין הקרקעות משועבדים להלוואה. ולדעת חכמים משועבדים, וזה שלא כתב טעות סופר היא. ולפ"ז צ"ל שרבי יוחנן וריש לקיש אזלו כרבי מאיר. הרב קוק במבוא לספר שבת הארץ (עמ' לב.) כתב שהשאלה שבאה לפני ר' יוחנן לפני צאת השנה בשביעית, והיה אפשר עדיין לכתוב פרזבול, וכיוון שאפשר הדבר לתקן בהיתר אין לסמוך על מה שאנו מדמין - והוי כדבר שיש לו מתירין. חזו"ע- כתב ע"ז דאינו מחוור, דמבואר בהדיה ברמב"ם ובשו"ע: ששביעית משמטת מלווה בשטר אפילו שיש אחריות נכסים. ומש"כ הרב קוק דהוי דבר שיש לו מתירין. כתב החזו"ע שהפרי חדש והשאגת אריה ס"ל שדווקא בספק במציאות ה"ל דשיל"מ אבל לא בפלוגתא, וכ"כ בשו"ת רעק"א.

נתן הלוה ציק על החשבון שיש לו בבנך

חזו"ע- כל שמחוסר גובינא הרי זה משמט, ר"ל שעדין לא ניפרע ע"י בנק המלוה - הרי זה משמט.

שבט הלוי- אינו משמט, דחשיב כשוה כסף בידו, שיכול למוכרו או ליתנו לאחר כשוה כסף. והחזו"ע דחאו דס"ל דהוי כשטר חוב שיש לו אחריות נכסים, אע"פ שיכול למוכרו כיון שמחוסר גובינא משמט - דשטר העומד לגבות אינו כגבוי, כמש"כ השו"ע (zo ב'). וכ"כ הגרי"ש אלישיב והתשובות והנהגות.

שמיטה לשבועה

⁹⁸ והשביעית משמטת את השבועה, שנא' "לא יגוש" מכל מקום - לא לשלם, ולא להישבע.

שביעית (מה.)- ובגמ' מנה"מ, אמר רבא "וזה דבר השמיטה" אפילו דבור משמטת. רדב"ז תשבה (ח"ד רד)- הוקשה לרמב"ם דהא מקרא דכתיב וזה דבר השמיטה ילפינן שצ"ל "משמט אני" (גיטין לז.), ומתוך קושיא זו מפרש רבינו דרישא דקרא נקיס, אבל אסיפא דקרא סמיך דכתיב "לא יגוש" מ"מ, ולא ממילת "דבר" דהא אצריך לדרשא אחריתא.

ז במה דברים אמורים? בשבועת הדינין וכל כיוצא בה מדברים שאם יודה בהן שביעית משמטת. אבל שבועת השומרין והשתפין וכיוצא בהן משבועות שאם יודה ישלם – הרי זה ישבע אחר השמיטה.

ז הלואו ותבעו וכפר בו⁹⁹, והגיעה שמיטה והוא בכפירתו, והודה אחר שעברה שביעית, או שבאו עליו עדים אחר השביעית – אין השביעית משמטת.

רשב"א (ח"ד רח) - אם נתחייב לו שבועה, מפני שהיה מודה במקצת או שהיה חייב שבועה ע"פ עד אחד, ואין כאן חיוב ממון שהרי כפר לו. ולא נתחייב אלא חובת שבועה, אעפ"כ השביעית משמטת דקרינן ביה - "לא יגוש" דקא נקיט ליה ואמר קום אשתבע לי.

ולפ"ז כתב **התומים**, שצ"ל שגזרת הכתוב היא, לפטור הלואה משבועה. וכ"כ הרדב"ז שגזרת הכתיב היא - שכל שבועה תשמט אותה השביעית.
ר' מיגש - לגבי שבועה שהיא מן התורה כתיב "זה דבר השמיטה" אפילו דיבור משמטת. ומ"מ שבועה שהיא מדרבנן לא משמטת, דבה לא קרינן ביה "לא יגוש".
המרדכי - הקשה הרא"ם, דלמה לי קרא, כיון שאילו היה מודה הייתה שביעית משמטתו, השתא דכפר ביה - וודאי שלא יתחייב שבועה.

פרוזבול בכדי שמיט השבועה

אגרות משה - מסברא יועיל פרוזבול גם לענין שבועה.
חזו"ע - כתב הגאון מפלצק - דמסתברא דלא שייך פרוזבול על זה, שאין כאן ממון. ובמקום אחר העלה בצ"ע. והחזו"ע סיים בצ"ע.
לענ"ד - מסברא לא שיכא פרוזבול להאי.

99 הלואו ותבעו וכפר בו..

הלואו ותבעו וכפר בו⁹⁹, והגיעה שמיטה והוא בכפירתו, והודה אחר שעברה שביעית, או שבאו עליו עדים אחר השביעית – אין השביעית משמטת.
נ"ל טעמא לדין זה משום שאם הלואה כופר, אין כאן "לא יגוש" שכן הלואה כופר.

ט המלוה את חברו וקבע לו זמן לעשר שנים – אינו משמיט, אף על פי שהוא בא לידי "לא יגש", הרי הוא עתה אינו יכול לגגש¹⁰⁰. התנה עמו שלא יתבענו – שביעית משמטת.

ירושלמי (י' ב') - פשיטא דא מילתא: מילוה שנעשת כפרנית - אינה משמטת, כפרנית ונעשת מילוה - משמטת. וכתב הרדב"ז שזהו המקור לדברי הרמב"ם הנ"ל. **רדב"ז** - כתב שגם הראב"ד מודה שזהו פשט הירושלמי, אלא דקשיא ליה מתניתין בשביעית, דקתני השביעית משמטת את השבועה, והרי זה עומד בכפירתו. ומתוך קושיא זו דחק עצמו בפירוש הירושלמי, כמבואר בלשון השגתו. ויש לתרץ, דהא דתנן "והשביעית משמטת את השבועה", היינו שבאו לב"ד וחייבוהו שבועה, ולא הספיק להישבע עד שעברה שמיטה, וקרינן ביה "לא יגוש" ... ולא נקראת זו מלווה ונעשית כפרנית, שהרי כבר נפסק דינה, ונקראת מלווה שחייב עליה שבועה. אבל בירושלמי מיירי בתבעו וכפר ועדיין לא חייבוהו שבועה, ובשעה שיצאה השמיטה אין כאן מלווה אלא כפירה.

שו"ע (ס"ח) - ראובן שטבע את שמעון בבית דין, והנתבע כפר ונישבע על כך, והגיע סוף השמיטה והוא בכפירתו, ואחר שעברה השמיטה הודה הנתבע שהוא חייב, או שהטובע הביא עדים שהעידו כדבריו - אינו משמט. אבל אם כפר הנתבע ונישבע, ובאו עדים או שהודה קודם סוף שביעית ולא ניתן פסק דין ביד הטובע - הרי זו משמט את חובו.

ב"ח - מאחר והרמב"ם לא כתב שנשבע אלא כתב "הלווה ותבעו וכפר בו, והגיע השמיטה והוא בכפירתו וכו", ולא כתב שנישבע לו. למדו הב"ח והתומים שהרמב"ם מיירי אף בלא שבועה.

הרמ"א כנסה"ג - כתב בדעת הרמב"ם, דווקא שנישבע תחילה שאז נעשית כפירה ואין השביעית משמטת כפירתו, אבל כל זמן שלא נישבע עדיין מיקרי הלוואה. וכן נראה מהב"י שהבין כן מהרמב"ם, וכ"כ כתב הכנה"ג וכתב שבזה נסתלקה קושיית הראב"ד.

100 המלוה לי' שנים

מלוה את חברו וקבע לו זמן לעשר שנים...
מכות (ג): - פסק הרמב"ם כלשנאי בתרא בגמ' שם.

י המלוה את חברו והתנה עמו שלא תשמטנו שביעית – הרי זה נשמט¹⁰¹, שאינו יכול לבטל דין השביעית. התנה עמו שלא ישמיט הוא חוב זה, ואפילו

שיטה מקבצת (ב"ב נא:) – הגאונים פוסקים בכל מקום שיש "איכא דאמרו" כלישנא בתרא. וכ"כ הרשב"א (ראש השנה כז:) בשם רבינו חננאל, ובה"ג שבשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים ובדיני ממונות פסקין כלישנא בתרא. **רבינו יצחק אבן גיאת (מאה שערים ה' ר"ה עמ' לד')** – העמדתו את קבלתנו שכל תרי לישנא – הלכתא כלשנא קמא. **הרא"ש** – הריב"א היה פוסק כלשון ראשון. ור"ת כלשון אחרון. **מאירי (מכות ג:)** – גם שביעית אחרת אינה משמטתו, הואיל ועברה עליו שביעית שלא השמיטתו.

פסקי רקנטי (שנא') – נ"ל שמשמטתו השביעית הבאה. **שו"ע** – אין שביעית הבאה בתוך הזמן משמטתו.. ומכאן דייק החזו"ע שלשו"ע שביעית הבאה כן משמטתו, וע"ש, שכ"כ רבינו בחיי (דברים טו'), וכן סיים שכן עיקר. **חזו"ע – גר"י ענגיל** – המלוה את חברו והגיע זמן פירעונו, ועמד המלוה בפני עדים שהוא מרחיב לו זמן פירעונו עד חג הסוכות שלשנה הבאה. כתב שאם הדבר נעשה בהסכמת הלווה לא מהני, שכן הלווה לא מרוצה בכך. **בית דוד (ח"מ טוב)** – נשאל אודות ראובן המלוה, שהגיע זמן פירעון חובו ונתירה פן תעבור עליו שנת השמיטה, כי לא היה ספק בידו לעשות פרזבול. והלך ועמד בפני עדים ואמר שהוא מרויח זמן הפירעון.. וקנו מידו. ואמר הרב בית דוד דמהני. וכן מובא בשם הגר"ש אלישיב בספר שבות יצחק, שמי שאינו יכול לעשות פרזבול והגיע זמן הפירעון יאמר בפני ב' עדים.. וע"ש שכן עשו מעשה.

סתם הלווה באלול

ב"ח – דווקא הלוואה בזמן קבוע לא קרינן ביה "לא יגוש", משא"כ בסתם הלוואה. וכן העלה התומים. **מנח"ח** – כתב שזהו דבר חדש ולא ראה חילוק זה, דסתם הלוואה שלושים יום ואסמכה אקרא. וכן **הכתב סופר** דחה הב"ח מהא"ט. והביאם החזו"ע, והוסיף ראייה לזה מהר"ן ומהאור זרוע – וכן העלה החזו"ע להלכה.

המלוה את חברו והתנה עמו שלא תשמטנו שביעית – הרי זה נישמט...
מכות (ג:)- א"ר ענן לדידיה מפרשא לי מיניה כשמואל: ע"מ שלא תישמטני שביעית...
רא"ש (בתשובה) תנאי זה אגברא קאי ומהני.
שו"ת בית דוד- אפילו התנה כן אחר שעת הלוואתו.
חזו"ע- רבינו ירוחם כתב מתחילה משעת ההלוואה, וכן כתב הרמב"ן שתמה ל"ל להילל לתקן פרוזבול ולתקן תנאי זה. וי"ל שבשעת ההלוואה זמנין דלא מתקרי, וכ"כ הריטב"א.
חת"ס (חומ"מ קיג)- שאפילו המתנה על מנת שלא תישמטני שביעית, עביד איסורא עכ"פ שעובר על מש"כ בתורה "הישמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל", שאל"כ לא היה צריך הילל לתקן לעשות פרוזבול.
חזו"ע- דחה דברי החת"ס שנעלם ממנו דברי הרמב"ן והריטב"א וכו'.
שו"ת הראש- נהגו שלא לשמט בשביעית, ויש ללמד זכות שהכל יודעין דבר זה - והו"ל כאילו התנו על מנת שלא תשמטני בשביעית.
שו"ת חוקי חיים- נסתפק, האמר ע"מ שלא תשמטני בשביעית ועברה השמיטה שתנאו קיים, ושוב ראה שמיטה אחרת... ואע"פ שפרוזבול מועל לכמה שמיטות כמש"כ הרדב"ז בחדשות - שמא תנאו אינו מועיל אלא לשמיטה ראשונה.
חזו"ע- מועיל גם לשמיטה שאח"כ, וראיה מהמאירי מכות (ג:) שהמלווה לעשר שנים דקימ"ל שאין שביעית משמטו. אף על שביעית אחרת אינו משמטתו, הואיל ועברה עליו שביעית שלא השמיטתו, והרי קצות החושן (ס"ק ג') כתב ע"פ הירושלמי שהמלווה לעשר שנים הוי כעשה תנאי ע"מ שלא תשמטני בשביעית וכו'.
אלא שבפסקי הרקנטי כתב שנ"ל שכן משמטו השניה עכ"פ סיים החזו"ע מפלוגתא לא יצאנו, וכיוון ששביעית בזה"ז דרבנן – לקולא והשביעית השניה משמטתו.

בשביעית – תנאו קים, שכל תנאי שבממון קים, ונמצא זה חייב עצמו בממון שלא חיבה אותו תורה, שהוא חיב.

יא הקפת החנות אינה נשמטת, ואם עשה אותה מלוה – נשמטת. שכר שכיר אינו נשמט, ואם זקפו עליו מלוה – הרי זה נשמט.

יב קנסות שלאונס והמפתה והמוציא שם רע אינן נשמטין, ואם זקפן במלוה – נשמטין. ומאמתי נזקפין במלוה? בשעת העמדה בדין.

יג המגרש את אשתו קדם השמיטה – אין כתבתה נשמטת¹⁰². ואם פגמה אותה או זקפתה עליו במלוה – נשמטת.

שמיטת חוב הכתובה

¹⁰² המגרש את אשתו קודם השמיטה- אין כתבתה נשמטת.

גיטין (יח)- איתמר מאמתי כתובה נשמטת: רב אמר משתפגום ותזקוף, ושמואל אמר פגמה אע"פ שלא זקפה, זקפה אע"פ שלא פגמה. ותניא כותיה דרב ותניא כותיה דשמואל...

דב"ז- הרמב"ם פסק כשמואל, דהלכתא כוותיה בדיני. ועוד דמסתבר טעמיה דזקיפה בלבד לרב אמאי אינה משמטת, מאי שנה מהקפה ושכר שכיר שאינם נשמטים ואם זקפתו במלוה נישמטין.

כס"מ- פסק הרמב"ם כשמואל מאחר והלכתא כוותיה בדיני.

חזו"ע- קשה שהרי הב"י בדין מלוה את חבירו לעשר שנים שפסקו הפוסקים כמנד"א שאין שביעית משמטתו, כתב מרן דהוי מלתא דאיסורא ופסקין שביעית בזה"ז דרבנן אזלינן לקולא, וסיים החזו"ע דיש לישב ע"פ מש"כ הרדב"ז (ראה לעיל).

המשאיל לחברו פירות או ביצים

חזו"ע- כיוון שאין השאלה בכגון זה חוזרת בעין, חשוב הלוואה, והשביעית משמטת.

יד המלוה על המשכון אינו משמיט, והוא שיהיה החוב כנגד המשכון. ואם היה יתר – משמיט היתר על המשכון¹⁰³.

מלאכת שלמה (עדני שביעית י' ב') – שביעית משמטתו אפילו לא אמר לו הלוני כיכר אחד וכו', משום דמיעיקרא בתורת מלווה בא לידו דידיעין דלא הדרו בעיניה, ומה שאמרו חז"ל שמיטת כספים לאו דוקא.

נשים בשמיטת כספים

בא"ח – טוב שתלוה אישה לחברתה בערב ראש השנה כיכר או שנים, ואחרי ראש השנה תאמר לה משמטת אני. דע"ז קיימה מצוות שמיטה, ואע"פ שסתם הלואה 30 יום, מ"מ השאלה סתם זמנה לאלתר. ויכול לתובעו מיד כדעת רש"י ודלא כת"ת בתוס'. וכ"פ הרמב"ם והשו"ע כרש"י.

ובספר **תוספת שבת** מחלק בין האומר הלוני לבין האומה השאלני..

חזו"ע – מהבא"ח ניראה שאישה חייבת בשמיטה אע"פ שזוהי מיצוות עשה שהזמן גרמא, וכן ניראה מהחינוך שכתב שמצוות שמיטה נוהגת בזכרים ובנקבות. **דרך הוראה חרבי יונתן** – אפשר שמאחר ואחרי השמטת כספים אין לה הפסק אין זה מצות עשה שהזמן גרמא.

חזו"ע – לפי מש"כ הגאונים והאבודרהם והאורחות חיים והכל בו שמצוות עשה שהזמן ג' נשים פטורות, מפני שרשות אחרים עליהם והן הטרודות בעיסקי הבית. ולפ"ז כל מצות עשה שהזמן ג' שהוא בשב ואל תעשה נשים חייבות. עוד מבואר בחינוך שכל שביתת יו"ט ג"כ נשים חייבות.

אבל התוס' (קידושין) ס"ל שנשים פטורות ממצות עשה של שביתת יו"ט לפי שהיא מצוות עשה שהזמן ג'. עכ"פ החינוך והרמב"ם פלגי על התיל בזה. שו"ת שב אחיה וער – נשים פטורות ממצות עשה שהזמן ג' דווקא בעושה של קום ועשה כגון תפילין וכו' אבל שב ואל תעשה מניין לנו לפליטרו וסיים שיש לבשל דעתו לתוס' שלא חילקו בכרובכתב החזו"ע שלפי מה שהחינוך והרמב"ם לא ס"ל בתוס' יש להעמיד דעה זו.

103 המלוה על המשכון

המלוה על המשכון אינו משמט והוא שיהיה החוב כנגד המשכון ואם היה יתר משמיט היתר על המשכון.

שביעית (י' ב')- המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לבית דין אינן משמיטין. **ספרי ירושלמי**- נאמר "ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך" ודרשו חכמים שרק ממון שיש לך אצל אחיך נשמט בשביעית, אבל אם הממון של אחיך (המשכון) נמצא בידך - אין החוב נשמט. ועד, דבעל חוב קונה משכון ולפיכך נחשב החוב כגבוי. **כס"מ**- כתב הר"ש בירושלמי אמר שמואל אפילו על המחת והינו כרשב"ג דס"פ שבועת הדינים (מד:): דאמר אע"פ שאינו שוה אלא פלג אינו משמט עכ"ל. וכ"כ **הרא"ש**, וזה לא כהרמב"ם. ובשבועת הדיניים חלקו רשב"ג ור' יהודה הנשיא והעמידה שם הגמ' דת"ק סבר כנגדו אינו משמט ר' יהודה הנשיא סבר כנגדו (פ' ר"ל כנגד כולו) נמי משמט ולפ"ז תמה הכס"מ על הר"ש והרא"ש דנקטו בפשטות כרשב"ג דהא קאמר תלמודא לעולם כנגדו. לסיכום העמיד שם הכס"מ שהרמב"ם כהגמ' בשבועת העדות. **שו"ע**- הביא שתי הדעות.

היתר עיסקה

חזו"ע- ראובן שנתן מעות לשמעון להתעסק ולהסתחר בהם, ועברה עליהם שנת השמיטה. כיון דקמ"ל האי עיסקה פלגא מילוה פלגא פיקדון- חלק המילווה נישמט בשביעית.

שו"ע- כ"פ השו"ע ע"פ הגהות מימוניות והמורדכי.

רדב"ז- נישאל, וס"ל שאין השביעית משמטת כלל. משום דקושטא דמילתא לאו מילוה היא, אלא רבנן עשוה פלגא פיקדון פלגא מילוה, ודין פיקדון יש לעיסקה דלא גרע מהקפת חנות דלא משמט. וכתב **החזו"ע** שנעלם מהרדב"ז דברי ההגה"מ וכו' ועיקר כהגה"מ וכו' ושכ"פ השו"ע. עוד כתב החזו"ע שהמר"ח אור זרוע כתה כהרדב"ז, עכ"פ ס"ל לחזו"ע שאין לומר קים לי נגד השו"ע".

טו המוסר שטרותיו לבית דין, ואמר להם 'אתם גבו לי חובי זה' – אינו נשמט, שנאמר: "ואשר יהיה לך את אחיך", וזה – בית דין תובעין אותו¹⁰⁴. וכן בית דין שחתכו את הדין וכתבו 'איש פלוני, אתה חיב לתן לזה כך וכך' – אינו נשמט, שזה כגבוי הוא, וכאילו בא לידו, ואינו כמלוה.

טז כשראה הלל הזקן שנמנעו העם מלהלוות זה את זה, ועוברין על הכתוב בתורה: "השמר לך פן יהיה דבר...", התקין פרוזבול¹⁰⁵, כדי שלא ישמט

הערב

חזו"ע- ראובן שלוה לשמעון, ולוי היה ערב. וכשהגיע זמן הפירען תבע את הערב ושילם, ולא הספיק הערב לגבות מה שפרע מן הלווה עד שעברה השביעית - השביעית משמטת, כי היה לו לכתוב פרוזבול. כ"כ רבינו ירוחם בשם הגאונים, והרשב"א וכ"פ השו"ע.

מהר"ח אור זרוע – בשם הרב אביגדור שכתב שבערבות אינו משמטת, דדמי להקפת החנות ושכר שכיר שאין השביעית משמטתו שנא' "שמוט כל בעל משה ידו" .. וכאן הרי הערב לא הלוהו.

104 מעשה ב"ד

המוסר שטרותיו לבית דין, ואמר להם 'אתם גבו לי חובי זה' – אינו נשמט, שנאמר: "ואשר יהיה לך את אחיך", וזה – בית דין תובעין אותו.. שביעית (י ב)- וכל מעשה ב"ד אין משמטים.

ר"ש רא"ש- פסק דין בע"פ אינו מספיק להחשיב את החוב כגבוי - והריהו נישמט. **פאת השולחן**- העיר ממש"כ הרמב"ם בפה"מ, היינו שיאמר הדיין איש פלוני אתה חייב ליתן... משמע שאפילו לא כתבו אינו נישמט. וכ"כ להעיר בספר **בית אברהם** וראה **בחזו"ע** שהבין שהעיקר מה מש"כ הרמב"ם בחיבורו ר"ל שיש כאן חזרה של הרמב"ם.. וכן העלה בחזו"ע משמע שהיה כתיבה.

החוב, עד שילוו זה את זה. ואין הפרוזבול מועיל אלא בשמיטת כספים בזמן הזה, שהיא מדברי סופרים; אבל שמיטה שלתורה – אין הפרוזבול מועיל בה.

יז אין כותבין פרוזבול אלא בית דין חכמים גדולים ביותר, כבית דינו שלרבי אמי ורבי אסי, שהן ראויין להפקיע ממון בני אדם¹⁰⁶. אבל שאר בתי דינין – אין כותבין.

פרוזבול¹⁰⁵

כשראה הלל הזקן שנמנעו העם מלהלוות זא"ז, ועוברים על מש"כ בתורה "השמר לך פן יהיה דבר... שביעית (ו' ג')- פרוזבול אינו משמט, זה אחד מין הדברים שהתקין הלל הזקן כשראה שנמנעו העם מלהלוות זא"ז. גיטין (לו:)- פרוז- תקנה, בולי- עשירים, בוטי- עניים. גר"א- וניקרא בקיצור פרוזבול לפי שעיקר התקנה בשביל העשירים. תוס' אנשי שם- הביא שבמוסף הערוך כתב שמקור המילה פרוזבול הוא מהמילה היוונית פרוזבול בוטי - שעניינה ליועצים ולב"ד.

ב"ד לפרוזבול

106 אין כותבים פרוזבול אלא ב"ד חכמים גדולים ביותר, כבית דינו שלרבי אמי ורבי אסי.

כס"מ- כתב הר"ן מ"מ ב"ד כרב אמי ורב אבי לאו"ד, אלא ה"ה לכל ב"ד חשוב שבדור. וכ"כ התוס' שר"ת כתב פרוזבול מהטעם הנ"ל. וכן נראה דעת הרמב"ם שכתב חכמים גדולים ביותר ולא סתם.. אלא כב"ד דרב אמי ורב אסי, ועוד כיוון שהן ראויים להפקיע ממון כל ב"ד חשוב שבדור ראוי להפקיע ממון ממילא משמע כל ב"ד חשוב. רדב"ז- וכבר נהגו העולם לכתוב פרוזבול בכל ב"ד, וסמכו להם "יפתח בדורו כשמאל בדורו" דאלת"ה ביטלת תקנת הלל מ"מ בעינין שיהיה גדול בעירו דחשוב לאפקיע ממון, ולא כמו שנהגו לכתוב פרוזבול אפילו בג' הדיוטות. חזו"ע- ר"ת בספר הישר סבר שאין לכתוב פרוזבול בזה"ז, שאין אנו מומחים כרבי אמי ורב אסי, ושוב חזר בו וכתב הוא בעצמו פרוזבול. טור (טו)- כותבים פרוזבול בזה"ז בכל ב"ד. שו"ע- פרוזבול דווקא בראויים לדון והמחום עליהם רבים.

יז זה הוא גופו שלפרוזבול: 'מוסר אני לכם, פלוני ופלוני הדינין שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי, שאגבנו כל זמן שארצה'. והדינין חותמין מלמטן, או העדים.

רמ"א- פרוזבול בכל ב"ד (להקל).

רא"ש מרדכי- אם קיבל הלווה עליו, אפילו שלושה רועי בקר – מהני.

חזו"ע- המבי"ט כתב שפרוזבול שנעשה בב"ד הדייטים, קרוב אני ששביעית משמטתו, מיהו כתב החזו"ע להלכה להקל, כיון ששביעית בזה"ז דרבנן אזלינן לקולא.

פרוזבול לפני עדים

חזו"ע- נוהגים בירושלים לסדר פרוזבול לפני שני עדים, ואפילו שלא בב"ד. וכתב שכן הביאו בשו"ת **ארץ חיים** וכו' ועוד. וכ"כ האור לציון, והבית אליעזר, ועוד, בהיות שקשה הדבר מאוד שיבואו כולם לב"ד.

רמב"ן- בגמ' (מכות ג:) אין אדם נאמן לומר פרוזבול היה לי ונאבד. ופירש הרמב"ן טעמא דלא נאמן, דמי ימר דמיזדקקי לי בי תלתא, וטירחא רבתא היא. וטעמא דמנ"ד נאמן, משום דישראל מטרח גם טרח.

ודייק החזו"ע - משמע שצריך דווקא בב"ד מהרמב"ן, ולפחות שיהיה בהסכמת הדינים. וע"ש שכתב שכן ניראה מהרשב"א.

ירושלמי- זוהי גופו של פרוזבול מוסרין לכם פלוני ופלוני הדיינים וכו' ואפילו הן נתונים ברומי. וביאר המרדכי אע"פ שהדיינים אינם בפניו... וכתב החזו"ע שמבואר בירושלמי לא כסברת הרבנים הנ"ל (רשב"א ורמב"ן), וכתב שגם מרן הב"י (חו"מ סז) ניראה שס"ל עיקר כהמרדכי, מיהו הר"ן פירש הירושלמי אפילו נתונים ברומי השטרות מיירי. **מהריק"ש**- פרוזבול נכתב אפילו בלילה.

שו"ת נשמת חיים (ח"ד בסוף בהערה מאת נכד המחבר) שכתב שאף החובות שהיו למלוה שכתב עליהם פרוזבול אינם נגבים, אלא דווקא ע"י ב"ד, כי המלווה אין לו רשות לטובעם מעצמו.

חזו"ע- דבריו תמוהים, שהרי כתוב בפרוזבול כל חוב שיש לי "שאגבנו" כל זמן שארצה. וע"ש עוד ראיות.

יט אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע. אם אין קרקע ללווה – מזכה לו המלוה כל שהוא בתוך שדהו, אפלו קלח שלכרוב¹⁰⁷. השאילו מקום לתנור

פרוזבול על קרקע ¹⁰⁷

אין כותבים פרוזבול אלא על הקרקע, ואם אין קרקע ללוה מזכה לו המלוה כל שהוא בתוך שדהו

רדב"ז- טעמא לפי שקרקע חשובה כגבויה, וכ"כ הריטב"א.

רש"י- הא"ט משום שלא תיקנו אלא בזמן שהחוב כשאר רוב שטרות, שהן נגבין מן הקרקע, והויה מלתא דשכיחא. אבל מלתא דלא שכיחא לא עבוד רבנן תקנתא, דמסתמא אין אדם עומד אלא על הקרקע הלווה.

ר"ן- המלוה מזכהו ע"י אחר, ומכאן למד הר"ן דזכין לאדם שלא בפניו - כל שהדבר עצמו זכות הוא לו, אע"פ שנמשך ממנו חובה, אלא שיש לומר מקולי פרוזבול הוא.

מ"ן הב"י- משמע שה"ה שכותבים פרוזבול על קרקע שהוא בשכירות. וכן מצאתי בספר העיטור.

ראש יוסף אשקפא- דהא קימ"ל שכירות ליומא מכר הוא, והעיר ע"ז **החזו"ע** מהגמ' (עז טו.) דשכירות לא קניא.

חזו"ע- יש מי שחשב שלפ"ז בחור הסומך על שולחן אביו עד הנישואים, אפילו סידר פרוזבול בדיו אינו מועיל כלל ואבד חובו, לפי שהסומך על שולחן אחרים שכל יום יכול לסלקו מעליו, משא"כ על שולחן אביו המקום מושאל לו עד יום הנישואים.

מבי"ט (שא)- לא נהגנו בשמיטות שעברו, לכתוב אלא גופו של פרוזבול בלא זיכוי קרקע ד"א, כי סמכנו על רוב העולם שיש להם קרקע כל שהוא, בין בשכירות בין בהשאלה.

לזכות פרוזבול ולאחר

חזו"ע- מפני דזכין לאדם שלא בפניו, וזכיה מטעם שליחות.

הר"ן- "אם אין לו קרקע, מזכהו בתוך שדהו כל שהוא" ולמד מכאן הר"ן דזכין מהני אע"פ שאח"כ חוב הוא לו.

אור זרוע (עז קכ')- תניא בתוספתא (ס"ף ב"ב) גזרי דיינים ופרוזבול שלא מדעת שניהן: רבי אומר, ואמר אני שאין כותבין פרוזבול אלא מדעת המלוה, וסיים האו"ז דעת הלו הכו"ע לא פליגי דלא בעינין כי פליגי בדעת המלוה דדלמא דעתו שדה שביעית

או לכירה – כותבין עליו פרוזבול. היתה לו שדה ממשכנת – כותבין עליה פרוזבול.

כ וכותבין לאיש על נסכי אשתו, וליתומים על נסכי אפטרופין. אין לו קרקע, ולערב יש לו קרקע – כותבין עליה פרוזבול. היה לו חוב על חברו, ויש לחברו קרקע – הואיל והוא תחת שעבודו, כותב עליו פרוזבול.

כא אחד שלוה מחמישה – צריכין פרוזבול לכל אחד ואחד; וחמישה שלוו מאחד – דיו פרוזבול אחד לכלן.

כב כתב הפרוזבול תחילה ואחר כך הלוה – אינו מועיל, אלא משמיט, עד שיכתב הפרוזבול אחר שהלוה. נמצאת אומר שכל מלווה הקודמת לפרוזבול – אינה נשמטת בפרוזבול זה; ואם הפרוזבול קודם את המלוה – הרי זו נשמטת.

כג לפיכך פרוזבול המקדם כשר, והמאחר פסול. כיצד? כתב הפרוזבול בניסן¹⁰⁸, והקדים זמנו מאדר – כשר, שהרי הורע כחו, שאינו משמיט אלא

משמטו כדי לקיים מצוות עשה. ומאן הוכיח החזו"ע שאדם שאין שומר תו"מ שמחזק שיגבה אחר השמיטה כתיבת פרוזבול זכות היא לו.
שבט הלוי - ג"כ כתב שמהני מהא"ז הנ"ל.

נחלת גוליה - רב ששאל את החזו"א והשיב לו שאים המלוה באמת רוצה בפרוזבול לאישתו אלא ששכח בכה"ג יוכלין לעשות לו כיוון דבנדאי ניחא ליה, אבל אים המלוה רשע ואינו רוצה בעשיית פרוזבול לא מהני ליה כתיבת פרוזבול שלא מדעתו.
חזו"ע - ביאר שהחזו"א דיבר ברשע להכעיס אבל הרחינים הרי הם כתינים שנישבע ואינן סהדי דניחא להם להינצל מאיסורים.
חזו"א (יו"ד ס"ב) - דינים של אלו הרחינים כתינים שנישבע בין הגויים כי אצלנו הם קודם תיסכה שאין יודעין להוכיח ודינים כאנתים.

פרוזבול מוקדם ומאוחר ¹⁰⁸

לפיכך פרוזבול המוקדם כשר, והמאוחר פסול....

שביעית (י' ב') - פרזבול המוקדם כשר והמאוחר פסול, שטרי חוב המוקדמים פסולי והמאוחרים כשרים.

הרמב"ם בפה"מ - פירש באופן אחר מחיבורו - והעיקר כמש"כ בחיבורו.
תיו"ט - פרזבול המאוחר פסול, ר"ל פסול לגמרי משום קנס - כדין שטרי חוב המוקדמים. אע"פ שמהירושלמי נראה שכשר הפרזבול מזמן כתיבתו וכ"כ מהר"י בין מלכי צדק שאין למנות אלא משעת הכתב כהירושלמי.
משנה ראשונה - טעמא שלירושלמי לפי ששביעית בזה"ז דרבנן, לא קנסהו רבנן לפסול לגמרי. מ"מ מסתימת המשנה והפוסקים משמע שפסול לגמרי.

פרזבול שנקרע או נאבד

כפתור ופרח (ג) - צריך הפרזבול להיות קיים, שלא יקרע כל שנת השביעית כי השביעית משמטת בסופה. ואינו צריך להיות קיים אלא רק בו ביום.
ר"ש (ו' ה') - הביא תוספתא: שכתב פרזבול בערב ראש השנה של מוצאי שביעית, אע"פ שחזר וקרעם לאחר מכן, גובה עליו והולך אפילו לזמן מרובה. רשב"ג אומר כל מלוה שאחר הפרזבול אינו משמט.

העיסור (עו ע"ג) - הביא שרב ניסים גאון כתב, דהא דתנו בתוספתא מלוה שאחר הפרזבול אינו משמט, לאו סמכה הוא. אלא העיקר כהמשנה שצריך לכתוב פרזבול אחר המלוה, כדתנן "כל חוב שיש לי" ולא כתני שיהיה לי.

ר"א בן הרמב"ם - פירש התוספתא: שלת"ק בעינין שיהיה הפרזבול קיים לכל הפחות בסוף שביעית, ואם ניקרע לאחר השביעית לא הפסיד. ורשב"ג ס"ל שכל מלוה קיימת לאחר שנקרע הפרזבול, אע"פ שניקרע הפרזבול קודם שביעית - לא משמט.

חתם סופר - טעם מחלוקת התוספתא בה"ל כגבוי ועומד מעת מסירת הפרזבול. וכ"כ **הר"ש** שפרזבול אינו אלא ראייה בעלמא שכבר גבו ב"ד, ואפילו אם נקרע קודם שתגיע סוף שנה שביעית.

פרזבול בבין השמשות

חזו"ע - מי ששכח לכתוב פרזבול, ונזכר בבין השמשות של ערב ראש השנה, ומיד שניזכר אמר בע"פ בפני עדים - הריני מוסר כל חובות שיש לי לידי בית דין פלוני ופלוני נחשב פרזבול ויכול לגבות חובו. כעניין מסרי מילהו: לדעת הרמב"ם והשו"ע דווקא מהני בת"ח. ואילו לדעת הרא"ש והרמ"א מהני ג"כ לכל אדם. ובמקום דוחק גדול כתב **החזו"ע** דמהני בדיעבד גם לרמב"ם ושו"ע.

ובעינין ספק, היה מקום לומר שהלווה מוחזק, ולכן העושה פרוזבול בביה"ש של ערב ראש השנה של שמינית א"א להוציא ממנו, וכ"כ הרשב"ש בכעין זה, שכשיש ספק הלווה תופס, וא"א להוציא ממנו. מיהו כתב **החזו"ע** שמהני, והראיה מהרמב"ן והרשב"א (מכות ג:) בדין מלווה ל'י שנים, שיש ב' לשונות בגמ' ונקטינן להלכה כבתרא שאינה משמטת, והטעם כתבו כיוון ששביעית בזה"ז מדרבנן, וכ"כ הראש. וכתב הב"י (חו"מ סז) וא"ת הא ספיקא דממונא נקטינן קולא לנטבע והכא הוי קולא לתובע, ותיריך דשמיטה איסורא היא, ומקילינן שלא תנהג לשמט מספק כיוון שבזה"ז אינה אלא מדרבנן, וכיוון דבעיקר הדין לא אתי למתבע אי מפקינן ממונא מהאי גברא אלא לעניין איסורא אי נהגה שביעית בכה"ג אי לא - מש"ה נקטינן לקולא, וה"ה הכא. עוד כתב לצרף סברת הרא"ם, שכל זמן שלא אמר המלוה משמט אני חייב הלוה לפרוע, ואינו ראשי לעכבו... וכל הפוסקים חלקו ע"ז, וגם מובא שהרא"ם חזר בו.

התעוררות תשובה (ג' כג')- אם עשה פרוזבול בערב יו"ט ראש השנה של שמינית, א"צ הלווה לשלם דהמוציא מחבירו... לסיכום העלה **החזו"ע** העיקר כהרמב"ן והרשב"א, וכפי שביארם הב"י שבפרוזבול שכזה אמרינן ספק דרבנן להקל..

רמב"ם- אין שביעית משמטת אלא בסופה.. ומשתשקע החמה בליל ראש השנה.. וכ"כ השו"ע.

ביאר החזו"ע שהכוונה משתקע ר"ל צאת הכוכבים.

הטוען, פרוזבול היה לי ונאבד

גיטין (לד:)- א"ר יהודה אמר רב נחמן: נאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד ממני, מ"ט, כיוון דתקינן רבנן פרוזבול לא שביק היתרא ואכיל איסורא.

שער המשפט- ל"ל הא"ט שלא שביק היתרא ואכיל איסורא, תיפוק לפי שכיוון שהלווה מסתמא אינו יודע אם כתב המלוה או לא, ה"ל כהלוייתני ואיני יודע אם פרעתיר, דקימ"ל חייב. הניחה למנד"א פטור (כ"ד הרדב"ז והמל"מ) אלא לדברי התומים שחייב. ותיריך **החזו"ע** כמה תירוצים, ובשלשי תירץ שאיכא ריעותא כנגד האך לא ניזהר לשמור שטרו.

הרי"ף- השמיט האי "דנאמן אדם לומר פרוזבול ה"ל ונאבד" וכתב הרא"ש ששמע דכיון דסתם כר"מ בבריתא דתניא המוציא שטר חוב צריך שיהיה עמו פרוזבול דברי ר"מ וחכ"א אין צריך אלמא הלכה כוותיה. מיהו נהגו עלמא כרב דאמר נאמן אדם לומר פרוזבול ה"ל ונאבד.

עד אדר. אבל אם אחר זמנו, וכתבו מאיר – פסול, שהרי מיפה כחו, שהוא אינו משמיט עד איר שלא כדין, שאין דינו שלא ישמיט אלא עד ניסן, בשעת מסירת הדברים לבית דין.

כד המוציא שטר אחר שביעית, ואין עמו פרוזבול – אבד חובו. ואם אמר 'היה לי פרוזבול ואבד' – נאמן, שמזמן הסכנה ואילך בעל חוב גובה שלא בפרוזבול. ולא עוד, אלא כשיביא בעל חוב את שטרו, או כשיבוא לתבע במלוה על פה – אומרים לנתבע 'שלם לי'; ואם טען הנתבע ואמר 'איה פרוזבול שלו?' אומרים לתובע 'היה לך פרוזבול ואבד?': אם אמר 'כן, היה' – נאמן; ואם הודה שלא כתב פרוזבול – אבד חובו. והיתומין אינן צריכין פרוזבול.

כה הוציא פרוזבול, וטען הנתבע ואמר 'מלוה זו שהוא תובע, אחר פרוזבול זה היתה', והתובע אומר 'קודם פרוזבול זה היתה' – התובע נאמן; שאלו אמר 'היה לי ואבד' – נאמן, אף על פי שאין אנו יודעין זמן הפרוזבול שאבד.

כו טען הנתבע ואמר 'מלוה יש לו אצלי', והתובע אומר 'לא כי, אלא הקפת החנות היא, שאינה נשמטת, שהרי לא זקפתיה מלוה' – הרי זה נאמן; שאם ירצה, יאמר 'מלוה היתה, ופרוזבול היה לי ואבד', שכיון שתקנו חכמים פרוזבול, חזקה היא שאין אדם מניח דבר מתר ואכל דבר אסור.

כז תלמידי חכמים שהלוו זה את זה, ומסר דבריו לתלמידים ואמר 'מוסר אני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה' – אינו צריך לכתב פרוזבול¹⁰⁹, מפני שהן יודעין שהשמטת כספים בזמן הזה מדבריהם, ובדברים בלבד היא נדחית.

מסרי מילייהו

¹⁰⁹ תלמידי חכמים שהלוו זה זה"ז ומסר דבריו לתלמידים כאמר מוסר אני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה- אינו צריך לכתוב פרוזבול....
ראב"ד- הגיה שדבריו של הרמב"ם הנ"ל סותרים זא"ז.

כח כל המחזיר חוב שעברה עליו שביעית – רוח חכמים נוחה הימנו. וצריך המלוה לומר למחזיר 'משמיט אני, וכבר נפטרת ממני'. אמר לו 'אף על פי כן, רצוני שתקבל' – יקבל ממנו, שנאמר: "לא יגש", והרי לא נגש. ולא יאמר לו 'בחובי אני נותן לך', אלא יאמר לו 'שלי הם, ובמתנה אני נותן לך'.
כט החזיר לו חובו ולא אמר לו כן – מסבב עמו בדברים עד שיאמר לו 'שלי הם, ובמתנה נתתם לך'; ואם לא אמר – לא יקבל ממנו, אלא יטל מעותיו וילך לו.

גמ' - רבנן דבי רב אשי מסרי מיליהו להדדי ...
רד"ז - משכ' הרמב"ם ובדברים בלבד היא נידחת ה"פ שהם יודעין שהשמטת כספים מדבריהם ותקנו פרוזבול להעמיד הדבר על דין תורה, שלא תשמט החוב בשביעית הלכך בדברים בעלמא נידחת.
כס"מ - פירש כוונת הראב"ד שכן לעיל (היז) כתב הרמב"ם שאין כותבים פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר כבית דינו של רב אמי ורב אסי שהם ראויים להפקיע ממון... ותירץ הכס"מ שכבר כתב שלדעת הרמב"ם ב"ד שלרב אמי ורב אסי לאו"ד...
רא"ש, טור - לכו"ע שרי, ולא"ד ת"ח, וכתב הב"י שכן נוהגים במצרים כדעת הרמב"ם.

פרוזבול בלילה

חזו"ע - נכתב בלילה, וכן אפשר שהדיינים יהיו קרובים זל"ז.
מהריק"ש - פרוזבול נכתב בלילה, ואינו כמו דין.
התומים - הסתפק אם כשרים הדיינים להיות קרובים זל"ז. וכתב **החזו"ע** שאין ספקו של התומים מוצא מוודאי של המהריק"ש.

כשהעדים קרובים

התעוררות תשובה - אם חותמים בתורת דיינים יוכלים להיות קרובין למלוה, כי אין להם דין ודברים ומשפט, שהרי נאמ' בפרוזבול שאגבנו כל זמן שארצה... אבל אם חותמים בתורת עדים אין לך דבר שבממון יותר מזה, וקרובים פסולים לעדות.
חזו"ע - בדיעבד שרי גם כשהעדים קרובים.

ל מי שנמנע מלהלוות את חברו קדם השמיטה, שמא יתאחר החוב אצלו וישמט – עבר בלא תעשה, שנאמר: "השמר לך..." ". וחטא גדול הוא, שהרי הזהירה התורה עליו בשני לאוין, שנאמר: "השמר לך פן..." ", וכל מקום שנאמר "השמר" או "פן" או "אל" – הרי זו מצות לא תעשה; והתורה הקפידה על מחשבה רעה זו, וקראה אותו "בליעל", והרי הוסיף הכתוב להזהיר ולצוות שלא ימנע אלא יתן, שנאמר: "נתון תתן לו, ולא ירע לבבך בתתך לו", והבטיח הקדוש ברוך הוא בשכר מצוה זו בעולם הזה, שנאמר: "כי בגלל הדבר הזה יברכך יי אלהיך".

מחיבורי שלמה ב.ד הכהן¹¹⁰ :

הלכות שמיטה

להרמב"ם : חוברת כ 100 עמ' - 20 ש"ח
(סיכום למבחני רבנות ובנוסף ג"כ מה דעתנו בעניין)

צואת הרמב"ם : חוברת כ 30 עמ' - 10 ש"ח
(עם פירוש וביאור)

פניני חכמה : ספרון כ 170 עמ' - 30 ש"ח
(פתגמים מחכמי ישראל)

מידות התורה המדויקות : חוברת כ 70 עמ' - 20 ש"ח
(השיעורים המדויקים של התורה:
אמה, טפח, ביצה, ועוד הרבה)

לשון הסוגיה : חוברת כ 70 עמ' - 20 ש"ח
'צורתא דשמעתא':
(מבאר מילות ומוסגים ביסודות פלפול הסוגיה)

¹¹⁰ אפשר לשלוח התשלום בדואר לכתובת המחבר "רחוב משה חיים שפירא 49/24 קירית שמואל חיפה" ונישלח לכם את הספר/החוברת עד לביתכם

(